

Halkbilimi

HALK SANATLARI DERNEĞİ YAYINIDIR

Sayı: 17 - 18

Halkbilimi

HALK SANATLARI DERNEĞİ YAYINIDIR

ÖN KAPAK : Yorgancılar

ARKA KAPAK: Tenekeci

90/ 1-2 YIL: 5 SAYI: 17-18

Mart-Haziran 1990 Ederi: 5000 TL.

YILDA DÖRT SAYI YAYIMLANIR

İçindekiler

SAHİBİ:

Kâni KANOL

YAZI İŞLERİ SORUMLUSU:

Tuncer BAĞIŞKAN

YAZI KURULU:

Kâni KANOL

Hasan EKMEKÇİ

YAYIN KURULU:

Hasan BULUNÇ

Öcal ERTEEN

Engin ANIL

Ertan OSMAN

Semra YALÇIN

Ahmet SOYGAZI

Rifat ŞİK

Şenol SAMER

Mehmet BİRİNCİ

Pikaj-Montaj: HAS-DER

Dizgi-Baskı: Ortam Off-Set

ABONE:

Kıbrıs.....10.000 TL

Türkiye.....15.000 TL.

İngiltere..... 10 Sterlin

Avusturya..... 20 Avs. Doları

Yazışma Adresi:

HAS-DER

P.K. 199, Lefkoşa-KIBRIS

Mersin-10 / TÜRKİYE

Tel: 020-76276 (19.00-21.00)

020-35870 (Mesai Saatleri)

Fax: 020-35880

Okurlara	1
Short Summary of the Contents....	2
Engin ANIL	
HAS-DER 13. Genel Kurul	
Toplantısı Yönetim Kurulu	
Raporu	3-5
Mehmet BİRİNCİ	
HAS-DER'in Yapmak İstedikleri	6-7
Fatma GÜVEN	
Tekerlemelerimiz.....	8-17
Mustafa GÖKCEOĞLU	
Geleneksel El Sanatlarımızda	
Lefkara İşi.....	18-27
Muharrem FAİZ	
Gelenek ve Modernizm Kıskaçın- da insan ve inşa edilmiş çevre....	28-34
Hüseyin M.ATEŞİN	
Bir Sempozyumun Düşündükleri	35-37
Tuncer BAĞIŞKAN	
Akdeniz köyünde arkeolojik kazı ve engellenen tanıtım çalışmaları	38-41
Tuncer BAĞIŞKAN	
Birleşmiş Milletler Eğitimsel,Bilimsel ve Kültürel Kurumu. Folklorun Korunumu için Teknik ve Adli Özel Komitesi Raporunun	
Tercümesi.....	42-48
Sarper İNCE	
İsmail Ateş (Masal).....	49-52
Dudu C.AZIZOĞLU	
Rifat ŞİK	
Maniler.....	53-54
Selma BEŞBAŞ	
Maniler.....	55
Öcal ERTEEN	
Maniler.....	56
Hasan BULUNÇ-Yeliz ÖZDOYMUŞ	
Engin ANIL-Hasan EKMEKÇİ	
Maniler.....	57-58
Hasan EKMEKÇİ	
Haberler.....	59-64
Engin ANIL.	

Okurlara

Değerli okurlar,

Bu yıl dergimizin ilk iki sayısını birlikte yayımlamak zorunda kaldık. Böylece geçtiğimiz yıl düzenlediğimiz halkbilimi sempozyumuna sunulan bildirilerden sadece Muharrem Faiz arkadaşımızın bildirisi gelecek sayımıza sarktı. Onun dışında tüm bildirileri yayımlamış oluyoruz.

Geçen sayımızda, kültür-sanat konularına da dergimizde yer verebileceğimizi söylemiştik. Koşullarımız henüz buna elvermiyor. Ancak düşünce olarak hep aklımızda olacak. İlk fırsatta da bu düşünceyi hayata geçirmek için çaba göstereceğiz.

Okuma alışkanlığı her geçen gün azalan ülkemizde, sadece halkbilimi konularının işlendiği bir dergi yayımlamak ve bunu yaşatmak ne denli fedakarlıklar gerektiriyor hiç düşündünüz mü?

Bunca zorluğa karşın, dergimizi yaşatmak için tüm HAS-DER camiası maddi manevi tüm olanaklarını seferber etmiş durumdadır. Her yıl olduğu gibi, bu yıl da siz okuyucularımızın desteğine ihtiyacımız var. Dergimize abone olarak ve çevrenizden abone bularak bizi desteklemenizi bekliyoruz.

Dergimizin dört yıllık, on altı sayısını bir cilt halinde satışa sunduk. Çok sınırlı sayıdaki ciltlerden edinmek isteyen araştırmacı ve folklorseverlerin, 75 bin TL karşılığında, bize yazarak bu ciltlerden edinebileceğini de buradan duyurmak istiyoruz.

Her yıl özellikle ilk sayılarımızda belirttiğimiz gibi, halkbilimi alanındaki araştırmalarını dergimizde yayımlamak isteyenlerin, hiç tereddüt etmeden dergimizdeki yazışma adresine yazılarını göndermesi yeterli olacaktır. Değişik görüşlerden yazı ve araştırmaların yayımlanmasını sağlamak en çok bizleri sevindirecektir.

Beşinci yayın yılına girdiğimiz bu sayılarla, dergimiz Halkbilimi'ni yaşatmakta kararlı olduğumuzu herkesin bilmesini istiyoruz. Bize destek olan tüm dostlara teşekkür eder, tüm okurlarımıza sevgi ve saygılarımızı sunarız.

Short Summary of the Contents

Engin ANIL

Dear Readers ,

We had to publish the first two issues of "HALKBİLİMİ" for 1990 together in order to be able to edit all the papers presented at the 7th Folklore Symposium organised by our society. But you will be reading the second and last part of Muharrem Faiz's research "A sample from our traditional Handicrafts the Lefkara Lace" in the third issue of our periodical.

We are also publishing Hüseyin Ateşin's research "Man and the constructed environment in the grips of tradition and modernism" and Mustafa Gökçeoğlu's research "Our Traditional Ballads" in this issue.

This page the "Short Summary of the Contents" and the news page is collected, organised and written by Engin Anıl.

The annual report on activities of the society presented by Mehmet Birinci (the Secretary of the Governing Committee) at the 11th Annual General Assembly of Has-Der is edited in the mid-pages.

"The aims of our society" is briefly explained in Fatma Güven's article.

We have got two criticisms by archaeologist Tuncer Bağışkan , in the current issue. One is "Ponderings on a symposium" and the second is "The archeological excavations in the village of Akdeniz and the obstacles put forward on the path to recognition of T.R.N.C."

Sarper İnce's translation will be completed in this issue.

A folk tale is researched and collected by Dudu Azizoglu and written by Rifat Şık. In addition we have got some collections of Cypriot Rhyming Ballads (4 lined rhyming small poems in which the first two lines does not have a related meaning with the whole of the poem and the last two lines carrying the main theme.) The folk ballads have been collected by Selma Beşbaş, Öcal Erten, Hasan Bulunç, Yeliz Özdoymuş, Engin Anıl and Hasan Ekmekçi.

HAS-DER 13. Genel Kurul Toplantısı

Yönetim Kurulu Raporu

Mehmet BİRİNCİ
Sekreter

Değerli arkadaşlar, kıymetli konuklar;

"Folklor, insanlığın kültürel mirasının bir parçasıdır. Yaşayan, değişen ve gelişen bir mevhumdur." Halk Sanatları Derneğini 1980'li yılların başından 1990'lı yıllara taşıyan anlayış budur. HAS-DER son 10 yılda, çalışmalarını bu anlayış temelinde ele aldığı için, toplumumuzun kültürel ve sosyal kişiliğinin korunma ve geliştirilmesine damgasını vurmuştur.

Çünkü; "Folklorun en genel işlevi, geleneksel hayat biçimlerini saklı olan değerleri, sosyal ve ulusal kimlikleri vurgulamak olmuş ve bunu gelen değişiklik akımlarına karşı yapmıştır." Bu nedenle folklor "kültürel hegemonyalara karşı" bir "savaşım" aracıdır. Kuşkusuz, folklor, değişikliğe karşı değildir. Dinamik bir dünyada değişiklik kaçınılmazdır. Ancak "düşüncesizce modernleşme" dengesizliklere yol açabilir. Bu tesiri ortadan kaldırmak için değişiklikleri kendi özümüze uygun hale getirmelidir.

İşte HAS-DER'in son 10 yılda yaptığı tam da budur. Bir yandan emperyalist yoz kültüre karşı kendi sosyal ve kültürel kimliğimize sıkı sıkı sarılıp, "folklorumuzun doğal çevresindeki durumunu güçlendirmek; öte yandan da folklor yaratıcılığımızın ürünlerini dünya kültürünün bir parçası haline getirmeye gayret ederek uluslararası alandaki kültür alışverişine katılmak."

Dünyanın diğer bağımlı ve az gelişmiş ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de toplumsal kültür ve folklorün egemen 'ulusal politikalar'ın icazeti altında olduğunu yadsıyamayız. Değişimden ve

Has-Der Genel Kurulundan bir görüntü

gelişmeden öcü gibi korkan egemen çevrelerin tutucu zihniyetlerine karşı mücadele içinde, derneğimiz yukarıda özetlediğim folklor anlayışını sistemli bir şekilde geliştirerek, toplumumuzun tüm kesimlerinde bu anlayışın yerleşmesini sağlamıştır.

Öğünerek söyleyebiliriz ki derneğimizin bu doğru yaklaşımı çok başarılı olmuştur. O kadar ki, geçtiğimiz 1989 yılında egemen çevrelerin belirli kesimleri ve bazı resmi devlet kuruluşları bile bu anlayış benimsediklerini belirten yazılı metinlere imza koymuşlardır.

Has-Der'in yıllardır sahip çıktığı folklor anlayışı; yani folklorun bir tarih bilimi değil, hem kaybolan değerleri araştırın hem de yaşayan, gelişen ve değişen toplumsal gelenekleri inceleyen bir sosyal bilim dalı olduğu; hangi soy,

Halkbilimi 4

ırk veya ulustan olursa olsun tüm insanların karşılıklı etkileşimini içerdiği anlayışı , yani dinamik folklor anlayışı , bugün artık devlet kademelerinin resmi politikası olabiliyor. Bu çerçevede, Kıbrıs'ta yaşayan bir ulusal topluluk olarak folklorumuzun yalnızca atalarımızın Kıbrıs'a gelişinden sonraki dönemin değil, onlardan önceki tüm kültür ve folklor değerlerinin varisi olduğu; adamızda Kıbrıs Türk folklorundan başka Kıbrıs Rum folkloru ve diğer ulusal azınlıkların da folkloru bulunduğu ve bunların birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde buldukları genel olarak kabul görmeye başladı. Bu nedenle, genel Kıbrıs Folkloru anlaşılmasın, Kıbrıs Türk folklorunun da anlaşılacağı gerçeği konuşulmaya başlandı.

İşte HAS-DER'in yalnızca geçtiğimiz yıl için değil, son 10 yıldaki gerçek başarısını folklor bilincinin toplumumuzun belleğine yerleştirilmesini, folklorun toplumsal gündemimizde layık olduğu yeri almasının ve folklor alanında toplumumuzda var olan boşluğun doldurulmasını sağlamış olmaktadır.

Yönetim kurulumuz 1989 yılı içinde olağan ve geleneksel çalışmalarını sürdürmüş, bunlara yeni etkinlikler eklemiştir. Bu çalışmaların ayrıntılarına burada girmeyeceğim. Çünkü bu ayrıntılar , kol sorumlularımızın raporlarında sunulmuştur. Etkinliklerimizin en genel hatlarına ve belirli temel ilkelerine burada değinmek-te yarar vardır.

1989 yılı başında, geçmiş yıllardan farklı olarak, daha planlı, daha hesaplı çalışmayı hedef aldık. Bunun amacı, zamanı ve elemanları en verimli bir şekilde kullanabilmek ve boşa potansiyel harcanmasını önlemektir. Bu amaçla yönetim kurulumuz 1989 yılı içerisinde yapacağı temel etkinliklerin tümünü tarihleriyle birlikte belirledi. Böylelikle her dönem içinde etkinlik programının hakkında hem yönetim kurulu üyelerinin hem de dernek üyelerimizin zamanında bilgi edinmesi, gerekli hazırlıklara vakitli başlanması mümkün oldu. Bu yöntemin

başarılı olduğunu şimdi rahatlıkla söyleyebiliriz. Planlanan etkinliklerimizin çok azı ve genellikle bizim dışımızdaki nedenlerle yapılamadı. Dergimizin geçmiş sayılarının yeniden çoğaltılması maddi olanaklarımız elvermediği için gerçekleştirilmedi. Bunun dışındaki tüm planlanmış etkinlikler, zaman zaman tarihlerinde düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen gerçekleştirildi. Geleneksel sempozyumumuzun uluslararası niteliğe kavuşturulması yine maddi olanaksızlıklardan ve Devletin gerekli ilgiyi göstermemesinden dolayı, yerel düzeyde kaldı.

1989 yılının Ağustos ayı içinde ilk kez Türkiye dışında bir dış etkinlik gerçekleştirildi. Bu etkinlik 4-21 Ağustos tarihlerinde yapmış olduğumuz Fransa turnesiydi. Bu Turne'ye her bakımdan hazırlıklı gitmeye gayret ettik. Fakat ilk defa böyle bir etkinlik yapıyorduk. Bu nedenle turnenin her safhasında zaman zaman zaaflarımız eksikliklerimiz görüldü. Bu etkinlik esnasında yaşanan tüm sorunlara rağmen turnemizin başarılı bir şekilde sonuçlandırıldığını söyleyebilirim. En önemlisi derneğimiz bu turne sonucunda gerçekleştirmiş olduğu uluslararası kültür alışverişinden yararlı temaslar, yeni bir bilinç ve dinamizm ile zengin deneyimler kazanmıştır.

Folklorla düzeyin yükseltilmesinin eğitime bağlı olduğunun bilincinde olan yönetim kurulumuz, bu noktaya önem vererek, gerek dernek üyelerini, gerekse kamu oyunu eğitici etkinliklere programlarında ağırlıklı olarak yer vermiştir. Bu etkinliklerin başlıcaları dernek içi eğitim seminerlerimiz, sempozyum, masal anlatma yarışması ve konferans gibi etkinliklerdir.

Tiyatro dalında Kıbrıs ağzına dayalı orta oyunu nitelikli oyunlardan daha nitelikli ve yenilikçi çağdaş bir görsel anlatım tekniğine ulaşmış bir etkinlik için geçen yıldan beri çalıştığımız bilinmektedir. Bu yıl böyle bir çalışmanın hazırlıkları tamamlanarak sahne çalışmalarına başlanmıştır. Yeni çalışma döneminde bu uzun ve emek isteyen işin semere-

sini göreceğimizi ümit ediyoruz.

Halkbilimi adlı periyodik dergimizin bu yıl içerik ve kalite olarak nisbeten daha iyi bir düzeye ulaştığını söyleyebiliriz. Dergi Kolumuz özellikle Tuncer Bağışkan arkadaşımızın katılımlarıyla daha da güçlenmiş ve dergimizin basımındaki gecikmeler azalmıştır. Yine de bu gecikmelerin tam olarak ortadan kaldırılamaması üzücüdür. 1989 yılı içinde planlamış olduğumuz 4 sayının sonuncusu henüz çıkarılmamıştır. Baskı işleri önümüzdeki hafta tamamlanarak okuyucuya sunulabilecektir.

1989 yılı içinde, bir önceki yılda folklor alanında uğraş veren derneklerle başlatmış olduğumuz "Derneklere rası Koordinasyon Komitesi" çalışmalarına devam edildi. Ancak bu komitede Aralık sonuna planlanmış olan ortak etkinlik, yaklaşık 3 aylık bir süreden beri Gençlik, Spor ve Çalışma Bakanlığına bağlı Gençlik Dairesi'nden gelen yeni bir öneri üzerine şimdilik ertelenmiş ve koordinasyon komitesi çalışmaları da askıya alınmıştır. Gençlik Dairesinden gelen "Halk Dansları Yarışması" önerisi derneğimizin ve diğer dernek ve belediyelerin de önerileri ve desteğiyle 1990 Şubat ayı içinde yapılacak bir şölene dönüştürülmüştür. Bu amaç için bir araya gelen dernek ve belediye temsilcileri ile Gençlik Dairesi yetkilileri halk dansları alanında bir federasyon kurulması konusunda çalışmalar başlatmışlardır. Halen sürmekte olan bu çalışmalar, konuşmanın başında ortaya koymuş olduğum folklor anlayışı temelinde şekillenmektedir. Gençlik Dairesi bu anlayışa doğru olumlu bir yaklaşım içindedir. Belediyelerin de bu konudaki tutumlarının belirlenmesinden sonra bir Halkdansları Federasyonunun kurulması mümkün olabilecektir.

Konuşmamı bağlarken, HAS-DER çalışmalarının içerik ve nitelik olarak gelişmesinin yanında, HAS-DER'in nicel gelişmesinden de kısaca söz etmek istiyorum. 1980'li yılların başında derneğimizin 15-20 kişilik küçük bir topluluktu.

80'li yılların ortalarına doğru bu sayı 40-50 kişilik bir kitleye ulaştı. Bu dönemlerde Has-Der üyeleri birbirlerini yakından tanıyan, birbirleriyle iyice kaynaşmış, bireysel ilişkileri sıkı olan geniş bir aile oluşturuyordu. Bugünlerde Has-Der Ailesi oldukça genişlemiştir. Yalnızca aktif olarak çalışmalarımıza katılan genç ve yetişkin elemanlarımızın sayısı 200 civarındadır. Sempatizan üyelerimiz bunların dışındadır. Çoğalan üye sayısı demek içerisindeki bireysel yakınlaşmaları ve ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Bireysel ilişkilerin eski sıcaklığını koruyabilmek daha fazla gayreti gerektirmektedir. Ancak derneğimizin gelişen yapısı yeni yapılanmalara gereksinim duyduğumuzu açıkça göstermektedir.

Yönetim kurulumuzda tartışılan konu, derneğimizin daha küçük birimleri olan kolların her birinin kendi içinde adeta küçük bir dernek gibi çalışması, her kola üye elemanlar arasında sıkı bir kaynaşmanın sağlanması, kol üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerini etkileme ve geliştirme yönünde çalışması ve bu gelişimin merkezi yönetim kurulumuzun önderliğinde ve koordinasyonu altında tüm dernek bünyesine yansıtılması şeklindedir.

Geçtiğimiz yıl içinde dernek üyelerimizin birbirlerinden kopmalarını, birbirlerini tanımalarını sağlamak, aralarındaki dayanışmayı ve ortak anlayış ve kimlik bilincini pekiştirmek için sohbet toplantıları, çay partileri, yemekli balo ve müzik dinletileri gibi çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Ancak yönetim kurulumuz herşeye rağmen Has-Der ailesinin istenilen düzeyde kaynaştırılabildiği olduğu konusunda tatmin olmamıştır.

Yeni dönemde gerek yönetim kurulumuz seçilecek arkadaşların, gerekse tüm üyelerimizin bu konuda başlatılan tartışma içinde yer alarak tartışmayı olgunlaştırmaları ve düşünce üretmeleri derneğimizin sağlıklı büyümesi için zorunludur.

HAS—DER'in yapmak istedikleri

Has-Der Stilize ekibi

Fatma GÜVEN ★

Halk dansları, halk müziği, halk el sanatları, halk yapı sanatı, kısacası folklorumuz; kültür mirasımız; geçmiş ile geleceğimiz arasında bir bağ oluşturmaktadır.

Geçmişimizden bize miras kalanları kullanıyor, o anki yaşamımıza uygun, ihtiyaçlarımıza cevap verecek şekilde yeniden biçimlendiriyor ve bizden sonrakilere miras bırakıyoruz. Kültürün sürekliliği de burdan gelmektedir. Her ulusun değişik renkleri, tınıları, kokuları taşınması da bundandır.

Her ulusun folkloru, o ulusun yaşadığı yerin, geçirdiği aşamaların bir ürünüdür. İnsanların iç içe yaşadığı, birlikte çalışıp, birlikte uyuyup, yaşadığı dönemlerde folklor da o yaşam içinde yeniden yoğrulup biçimlenmekte, hep birlikte yeniden yaratılmaktaydı. Günümüzde ise insanlar artık o kadar iç içe yaşamıyorlar. Hatta, ender zamanların dışında, 2 saatte sıkıştırılmış bir kutlama (düğün), cami ile mezarlık arasında geçen ve en fazla yine 2 saat

tutan cenaze törenleri dışında onları bir arada görmek imkansızdır. İnsanlar artık; çocuk, büyük; tek başlarına eğleniyor ve üretiyorlar. Tek yardımcıları; bazen bir dost kadar tutkuyla sevdikleri; makineler (TV, bilgisayar, araba, video, telex, telefon vb.)

Her gün bireyselleşen bu yaşamda dernek ve benzeri kuruluşların yeri ne olsa ki? Geçmiş birlikteliklere duyulan özlem mi, yoksa insanların birlikte bir şeyler yapma isteği mi?

Yaşam bireyselleşmesinin yanı sıra bilimselleşmektedir de. Buna koşut olarak dernekler bir yandan insanlara eski birlikteliklerin tadını verirken, diğer yandan halkbiliminin laboratuvarlarıdır da.

Teknolojik gelişme ile yükselen yaşam standardına; kendine, toplumuna ve dünyaya yabancılaşan, sevgiye inancsız

★ Ekonomist Has-Der üyesi

insanların sayısındaki artış, gölge düşürmektedir. Bu artış, insanlara, sanki sevgi, dostluk, beraberlikle, teknolojik gelişme, yüksek yaşam standardı arasında bir seçim yapmaları gerekirmiş izlenimini vermektedir. İşte dernekler, bir yandan insanlar için makineleşmiş yaşamdan kaçış, yabancılaşmaya bir alternatif sunmak, diğer yandan da bu hızlı değişim içerisinde folklorun nasıl değiştiğini yakalayıp parçaları bir araya getirip yok olmadan belgeleyip, sergilemek ve değişime ayak uydurarak öncü rolünü oynamak gibi zor bir görevi üstlenmektedirler.

Ülkemizde halkbilimi alanında çalışan kuruluşlar çalışmalarını halk danslarında yoğunlaştırmıştır. Bu alanda araştırmalar yapılmakta, derlenen oyun ve müzikler ya olduğu gibi sergilenmekte, ya da yorumlanarak seyirlik hale getirilmektedir.

Derneğimiz, Halk Sanatları Derneği; üstüne düşen tüm görevleri yerine getiren bir dernek olarak halk dansları alanında da üstüne düşen görevi hakkıyla yerine getirme çabasını kurduğu günden beri sürdürmektedir. 1980'li yıllarda dernekler, Kıbrıs Türk Halk Danslarının

yanısıra, zengin Anadolu Folklorundan da oyunlar oynamaktaydı.

HAS-DER sadece Kıbrıs oyunlarının oynanması konusunda öncülük etmiş, bu da halk dansları araştırma ve derlemelerine hız kazandırmıştır. 1980'de 5-6'yı geçmeyen dans sayısı bugün 20-25'i bulmaktadır. Dernekler artık, düzenledikleri etkinlikleri Kıbrıs oyunları ile dolurabilmektedir.

Halk danslarının araştırılması, derlenmesi, sergilenmesi ve yorumlanarak seyirlik hale getirilmesinin yanısıra, derneğimiz, halk dansları çalışmalarına üçüncü bir boyut katarak geleceğe bir köprü uzatmıştır.

Bugüne kadar yapılan araştırma ve sunuların ışığında, Kıbrıs'ın rengini, özünü ve tınısını yitirmeden, hem halk müziğine hem de halk danslarına çağdaş bir yorum getirmek amacıyla, 1989 yılında çok sesli halk müziği ve modern halk dansları çalışmalarını başlatmıştır. Bu belli bir birikime sahip, belli standartları sağlamış bir derneğin atması gereken öncü bir adımdır. HAS-DER bu adımı cesaretle atmış, çalışmalarının ürünlerini sunarak her zaman olduğu gibi yorumu Kıbrıs halkına bırakmıştır.

Has-Der Otantik Ekibi Tarihi Kumarçılar Hanı'nda

İnceleme... Araştırma... İnceleme... Araştırma...

TEKERLEMELERİMİZ ★

Mustafa GÖKCEOĞLU ★★

Tekerleme sözü edildiğinde hep gerilere giderim. Masallar oyunlar, şakalar başlar resmi geçit yapmaya. Kişi elinde olmadan çocuklaşır. O toz-pembe günler, geri gelir. Her yan tören yerine dönüşür. Bir coşku bir duygu parlaması ki, sormayın gitsin. Artık kâhkahalar ucuca eklenmeye başlamıştır. Ondan ötesini söylemeye gerek yok sanırım. Zaman su örneği, akar gider de, ayırımına varılmaz.

Tekerlemeler bazan bir oyunun

başlangıcıdır. Oldum olası ebe olmayı hiç sevemedim gitti. Bugün bile bir tekerleme söylenmeye başladığında, içimde gene ebe olma olasılığının kuşkusunu depreşir. İrkilirim. Nedenini de bir türlü çözmedim dersem yalan söylemiş olmam. Hem tekerlemeleri sevmek, hem

★ 7. Halkbilim sempozyumuna sunulan bildiri.

★★ Araştırmacı yazar, Emekli Öğretmen.

de oyunlarda sonuçlarına katlanamamak gerçekten ilginç değil mi?

Tekerlemeler, kimi zaman da, bir masalın besmelesi gibidirler. Masalların insanlar üzerinde yaptığı etkiyi, söylememe gerek yoktur sanırım. Hele çocukların can kulağıyla dinlerlerken duydukları coşku, gerçeğin görülmeğe değeridir. Çocukken masalların sonlarını gelmemesi için, kendi kendime yalvardığımı, çok iyi hatırlarım. Soğuk kış gecelerini, tekerlemelere ulanan masallar ılıklaştırırdı. O dereler örneği coşan duygusallığı, daha sonraları hiç yaşamadım. Çocukluk günlerimin, nostaljik (evsime) yüklemeleri, içimde çöreklenir. Hele, o sesler arasında uyum yok mu? Adımı çileden çıkarır. Ne yazık ki günümüzde çocukların eğlence ve oyunları değişti. Buna koşut olarak da, tekerlemeler uyarılığın oyun araç ve gereçleriyle, görev değişimi yapmak zorunda kaldı. İşlevi günden güne tükeniyor. Gene de, uyarılığın giremediği ya da az girdiği yer ve topluluklarda, görevini yapmayı sürdürüyor.

Şimdiye kadar tekerlemelerin etkilerini ve işlevini ortaya koymaya çalıştım. Peki öyleyse nedir tekerleme?

Perteve Naili Boratav "100 Soruda Türk Halk Edebiyatı" adlı yapıtında tekerlemelerin tanımını şöyle yapıyor:

"Uyaklar ve uyaklarla elde edilen ses uyumları ve çağrışımlarla, birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz, birtakım hayallerle, düşüncelerin sıralanmasından gelmiştir."

Türk Dil Kurumu sözlüğüyse, tekerleme tanımını şöyle yapmaktadır:

"Çoğunlukla basmakalıp söz. Çoğunlukla, masalların başında bulunan uyaklı giriş sözleri. Ortaoyununda, özellikle Kavuklu'nun kullandığı sözler. Saz ozanları arasında yapılan deyiş yarışması."

Tekerlemelerde, dizeler arasında bir bütünlük yoktur. Bazen yaşamda olamayacak, gerçekleşemeyecek düşünceler üst üste sıralanmaktadır. Aykırılıkları, usun alamayacağı olaylarla du-

rumları sıralayarak, dinlenen kişiler üzerinde olağanüstü bir çekicilik yaratır. Kişiler tekerlemeleri dinledikçe neşelenir. Şaşırırlar. Kalkahaları boşaltırlar. Masalların, oyunların çekiciliğini artırır.

Prof. Perteve Naili Boratav Türkiye insanlarının tekerlemelerinin Fransızca'dan etkilendiğini öne sürmektedir. Gerçekçesini de şöyle sıralamaktadır:

"Birinci Dünya Savaşından önceki yıllarda kimi varlıklı ailelerin evlerinde, Fransız mürebbiyelerin bulunması, İstanbul, İzmir gibi şehirlerin sokaklarında başka başka diller konuşan ve birbirinin dilini anlayan çocukların oyun arkadaşlığı etmeleri ve yine aynı dönemlerde Fransız oyun ve rond kitaplarının türkçeye çevrilmiş olması gibi olgularla açıklanabilir bunlar. İki dili konuşan ilk Türk çocukları muhakkak ki yukarıda örnek olarak verdiğimiz çeşitten Fransızca tekerlemeleri bozulmamış olarak söylüyorlardı; ama zamanla, yalnız Türkçe bilen çocukların ağızlarında onların asıl metinlerindeki (anamlı) kelimelerin hepsi, bir Türk için (yaban) kelimelere dönüşmüştür."

Osmanlı, Kıbrıs'ı almadan önce adada Kıbrıslı Elenler, İtalyan kökenli Venedikliler, Fransız kökenli Cenevizliler ve Hıristiyan Araplar olan Maroniler yaşamaktaydı. Adanın alınmasıyla bir kısım Venedikli ve Cenevizli'nin adada kaldıkları "Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı'nın hazırladığı "Kıbrıs'ın Fethi 1570-1571" adlı eser ortaya koymaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları'nın 689. kitabıdır bu. Birinci baskısı 1986 yılında Ankara'da Ayyıldız Matbaası A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir. Kitabın 79. sayfasında Venedikliler ve Cenevizlilerle ilgili şu sözleri yazmaktadır:

"Bunun üzerine Lala Mustafa Paşa 'O halde vireyi sen bozmuşsun' dedi. 50 Türk esirinin kanına karşılık olarak oradaki on Venedikli komutanın başlarının vurulmasını emretti. Bununla birlikte Bragadin de idam edildi. Gemiler

boşaltılarak kadın ve çocuklar Adaya forsetirildi. 4000 Venedikli asker esir (fersa) olarak Türk donanmasına dağıtıldı."

Aynı yapıtın 96. sayfasında da şöyle denmektedir:

"Gerçekten de Kıbrıs'ta Osmanlı ülkelerindeki yapıcı, koruyucu düzen kurulmuş; yerli ve Anadolu'dan buraya yerleştirilen halk mutlu bir hayata kavuşturulmuştur.

Bunun sonucu olarak Kıbrıs Türkleriyle Rumlar, üç yüzyılı aşkın sürede dostca bir hayat sürmüşlerdir."

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın hazırlanmış olduğu kitaptan yapılan alıntılardan da anlaşılacağı gibi Fransız kökenliler, İtalyan kökenliler, Maroniler, Türkler ve Kıbrıslı Elenler birlikte ve mutluluk içinde yaşadıkları açıkça ortadadır. Birlikteliğin gereği, karşılıklı ilişkiler çoğu alanda olduğu gibi, tekerlemelerde de karşılıklı etkilenmeyi sağlamaya yetmiştir. Sonuç olarak da, bazı tekerlemelerimizde Fransızca, İtalyanca, Elence sözcükler ya da tümceler de söylenir olmuştur. Olayı şöyle örnekeleyebiliriz:

Değerli araştırmacı Oğuz Yorgancıoğlu'nun 1980 yılında Mağusa'da basımını yaptırdığı "Kıbrıs Folkloru" adlı yapıtının 24,26 ve 12. sayfalarında verdiği örnekler etkileşme olayının en güzel kanıtlarıdır.

Kumpanyo
Sjde side pas
Edo mastros sas.

Kumpanyo
Side side pas
Ena mavro sas
Püsküllü papaz

Ana mana
Porto kala
Dina mina puf
Bende dega ruf.

İn das tik
Dora lās tik
Ezvele in des tik

Yukarıdaki birinci tekerleme Lefkoşa'nın batısındaki köylerde aşağıdaki gibi söylenmektedir:

Kompanyo
Side side pas
Edo mastros sas
Püsküllü papaz.

Ömerge'deki Rum ile Türk çocuklarıya şöyle söyledi:

Kompanya
Side pas
Side side pas
Edo mastros sas
Geno da miniskis sas
(T. Bağışkan)

Tekerlemeler, çocukların kendi aralarında, oynayıp şakalaşarak söyletikleri yaratılardır. Üretirlerken çoğu zaman büyüklerin şiir kalıplarından yararlandıkları gibi, kimi zaman da kendi özgünlüklerinin ürünü olarak, karışımına çıkmaktadır. Halk yazınındaki türler gibi, tekerlemeler de çeşitlilik göstermektedir.

Tekerleme türlerini işlevlerine göre şöyle örnekeleyebiliriz:

1. Sayışmaca Tekerlemeleri

Oyunlarda ebe olacak çocuğu saptamak amacıyla söylenirler. Her hece, ayrı ayrı ve bir çocukla eşleşecek biçimde söylenirler. Son hece kimde biterse, o genelde ebe olur. Yukarıda verilen örnekler Sayışmaca Tekerlemelerin başlıcalarıdır. Bir de aşağıdaki tekerleme sıkça kullanılmaktadır.

İnnik minnik
Tatar innik
İstavrozla urum kızı
İnce dizi
İncesinden
Daha güzeli kimdir?
Duma duma dum
Kırmızı mum
Kara sakal sen yum.

2. Ayıklamayı Sağlayan Tekerlemeler

Bunlar tekerlemelerin yinelenmesine dayanan oyunlardır. Son hecenin bitişi baz olarak alınarak, çocuk topluluğu arasında seçim yapılmaktadır. Tekerlemenin yineleme akışı oyunda kalan çocuk sayısıyla ters orantılıdır. Tekerlemelerin her yinelemesi bir çocuğun ebe çıkmasına neden olur. Olayın akışı son kişiye kadar sürdürülür.

Örnek vereceğim Ayıklamayı sağlayan tekerleme adamızda çok yaygındır. Daha önce Erdinç Akün ve Oğuz Yorgancıoğlu tarafından da derlenmiştir. Erdinç Akün derlemesini Halkbilim dergisinde yayınlamıştır. Oğuz Yorgancıoğlu da Mağusa'da "Cambulat Basimevi"nde yayınladığı "Kıbrıs Folkloru" adlı yapıtının 29. sayfasında yervermiştir.

Tahta tahta ben var
Uzun uzun şam (çam) var
Kalk öküze yem ver
Ben veremem sen ver
Abam abama küstü
Şişe elini kesti
Amcam yoğurt getirdi
Kedi burnunu batırdı
Kedinin burnunu kestiler
Minareye astılar
Minarenin kilidi
Akşam gelen kimidi
Amcamın oğlu Musa'cık
Eli kolu kısacık
Çek ayağını topacık.

3. Oyuna Eşlik Eden Tekerlemeler

(A) Araçsız gereçsiz oyunlarda söylenen tekerlemeler vardır. Bu tekerlemeler genelde, büyüklerle küçük çocuklar arasında oyun oynanırken söylenmektedir.

Anne çocuğun parmaklarını avucunun içine alır. Çocuğunun el ayasını açık ve yukarı gelecek biçimde tutar. Aşağıdaki tekerlemeyi söyler. Tekerleme bitince parmağıyla çocuğun el ayasının içerisinde helozonlar çizerek gıdıklar. Hareket

sırasında gıdı gıdı der. Bu oyun günümüzden elli yıl öncesine kadar oynanırdı.

Öhü buba öbüde
Kötü kötü ahçıye
Cami siyah tercimen
Memleketi Arabistan
O hane
Bu hane
Dü hane

Aldım tüfengi
Bindim kısırangı
Gittim yalıye
Yalıde bir bulli
Ayakları sarı
Gözleri rubi
Ben o bulliye
Gollis ettim
Gutçis ettim
Bambadak vurdum

O zaman
Dağlar daşlar
Mehmet Ali
Diye bağırıldı
Al tüfengi
Çık dama

Al tüfengi
Çık dama

Al tüfengi
Çık dama

Al tüfengi
Çık dama.

Aktaran:
Mehmet Rıfı Talan
15.12.1988
Lefkoşa.

(B) Kıbrıs'ta çoğu kişinin bildiği aşağıdaki tekerleme başka ülkelerde de bilinip söylenmektedir. Örneğin 1988 yılında TRT'de gösterilen Mısır kaynaklı filmde az farklılığını izleme olanağını buldum. Bu tekerleme de bundan önceki oyun oynanırken de kullanılmaktadır.

Baş parmak
Başara parmak
Orta direk
Cincim aynası
Bakla kavurması

Gıvrım gıvrım gıvrımcık
Ortasında tavışancık
Bu duttu
Bu boğazladı
Bu pişirdi
Bu yedi
Bu okuldan geldi
Hani bana dedi
Al tüfeği çık dağa
Al tüfeği çık dağa
Gıdı gıdı.

Mısır tekerlemesi de, yukarıdaki tekerlemenin akışı gibidir. Yalnız "Ortasında tavışancık" sözü yerine başparmak gösterilerek "Buraya bir kuş kondu" denmektedir. Kıbrıs'ta bazen "tüfengi çık dağa" yerine, "Al topuzu çık davara" da denmektedir.

(C) Top gibi oyun araç ve gereklere atılıp kapılıren söylenen tekerlemeler de vardır. Böylesi tekerlemelerle oyunlar daha şenlikli duruma gelirdi.

Jaguma
Zamparle
Tapo
Dikle tapo
Aleyküm
Leyküm
Ümmen
Lütümen
Feytiti
Maksanes
Diklandes

10.9.1989
Narin Kofalı
Gönyeli
(50)

4. Suçluyu Bulmaya Yarayan Tekerlemeler

Bunlara "Şaka Tekerlemeleri" de diyebiliriz. Eğlenti araçlarının çok olmadığı dönemlerde sözcüklerden, tekerlemelerden oyuncak gibi yararlanılırdı. Günümüzde burun kıvrıdığımız bu durumlar geçmişte eğlence aracı olarak görülmekteydi. Gülüp eğlenerek, suç sayılacak eylemi yapanı ortaya çıkartmaya ya da bulmaya çalışılırdı. Tekerlemenin son hecesi kimde bitirse o suçlu sayılırdı.

Kim osurdu?
İt osurdu
Yolgaladı
Yola düştü
Pancar pişti (vedi)
Götü şişti (şişdi)
Tas tıs
Tümbelek
Çıkaran pis.

5- Çevrimli Tekerlemeler

Bazı tekerlemeler vardır ki başla başına bir eğlencedirler. Çevrimli tekerlemeler birbirine bağlı önermeler zinciridirler. İşin en ilginç yanı da son önerme doğrudan ilk önermeye bağlanmış olmaktadır. Bu özellik tekerlemeye süreklilik kazandırmakta ve tekerleme sürekli yinelenerek söylenmektedir.

Bu tekerlemenin Türkiye'de de söylenmesi oldukça ilginçtir. Ancak Türkiye'de "incitti" yerine "titretti" söz cüğü söylenmektedir.

Damdan Düşen Kurbağa

Damdan düşen bir kurbağa
Kuyruğunu incitti
Ordan geçen bir yolcu
Aldı onu götürdü
Mezarını kazdılar
Üzerine şöyle yazdılar
Damdan düşen bir kurbağa
Kuyruğunu incitti
Ordan geçen bir yolcu
Aldı onu götürdü
Mezarını kazdılar
Üzerine şöyle yazdılar
Damdan düşen bir kurbağa
Kuyruğunu incitti
Ordan geçen bir yolcu
Aldı onu götürdü
Mezarını kazdılar
Üzerine şöyle yazdılar

Kaynak kişi: Hakkı Kurtoğlu
Yaş: 18
Derlendiği yer: Lefke
Derleyen: M. Gökçeoğlu

Rafta da var beş şişe
Şişelerden biri yere düşerse
Rafta da kalır dört şişe

Rafta da var dört şişe
Şişelerden biri yere düşerse
Rafta da kalır üç şişe

Rafta da var üç şişe
Şişelerden biri yere düşerse
Rafta da kalır iki şişe

Rafta da var iki şişe
Şişelerden biri yere düşerse
Rafta da kalır bir şişe

Rafta da var bir şişe
Şişelerden biri yere düşerse
Rafta da kalmaz hiç şişe

Rafta da var hiç şişe
Şişelerden birini rafa koyarsak
Rafta da olur bir şişe

Rafta da var bir şişe
Şişelerden birini rafa koyarsak
Rafta da olur iki şişe

Rafta da var iki şişe
Şişelerden birini rafa koyarsak
Rafta da olur üç şişe

Rafta da var üç şişe
Şişelerden birini rafa koyarsak
Rafta da olur dört şişe

Rafta da var dört şişe
Şişelerden birini rafa koyarsak
Rafta da olur beş şişe

..... Kaynak kişi: Cansen Taneri
Yaş: 24
Derlendiği Yer: Lefkoşa
3.8.1989

6- Masal Tekerlemeleri

Masalların giriş bölümleri genellikle tekerlemelerle başlardı. Tekerlemelerin ilginçliği masalları daha da çekici kılar. Masallardaki gerçeküstü olaylar peşrevi, tekerlemelerdeki gerçeküstü olaylarla pekiştirilirdi. Masal tekerlemelerini,

Kıbrıs'ta söylenen iki masalın tekerleme-
siyle örneklebiliriz:

"Tut tutalım
Tutkal hanımın elinden
Syrılıp düşmesin
Altın nalininden
bey babamızın düğünü var
Pilav zerde yemeğe gideceğiz
Kaşıklar elimizde."

"Evvel saman içinde
Kalbur zaman içinde
Develer lingiri oynar
Eski hamam içinde
Var varanın sür sürenin
Çoktur evvel zamanın baykuşu
Deve tellal iken
Öküz berber iken
Sivrisinek natır
Sıçan naynayı
Kurbağa döplekçi
Yengeç pehlivanlık edermiş."

7.9.1989

Narin Kofalı
Gönyeli.

"Evvel saman içinde
kalbur zaman içinde
Develer Tellâl iken
Pireler berber iken
Garaböcü natır iken
Ben anamın beşşigini
Tıngır mıngır sallar iken"

Kaynak Kişi : Tuncer Bağışkan
Derlendiği yer : Meluşa
Yaş : 42
Yıl : 1979

7- Kendi Başlarına Oyun Olan Tekerle- meler

Bir araya gelen çocuklar tekerleme söyleyerek neşelenip eğlenirdi. Tekerlemeyi de çoğu kez bir ağızdan söylerlerdi. Tekerlemelerin bazıları bu yüzden ezgili olurdu. Ezgi eşliğinde tekerleme söylenirdi.

Üşüdüm anam üşüdüm
Dağdan elma düşürdüm
Elmacığımı kaptılar
Beni yola saldılar
Yolda bir arı buldum
Arıyı kuşa verdim
Kuş bana kanat verdi
Kanatlandım gittim
Halep kapısına
Bir vurdum açıldı
Bir daha vurdum açıldı
Baktım kazanlar kaynar
İçinde bülbüller oynar
Elimi kazana soktum
Elim kana bulandı
Nereye söyleyim
Nereye söyleyim
(Osman) ağanın konağına
(Osman) ağanın neyi var
Yazı yazan oğlu var
İnci dizen kızı var
Bakla kadar biti var
Değirmen kadar götü var.

22.5.1989

Sabiha Gökçeoğlu
Gönyeli.

8- Satıcı Tekerlemeleri

Yavanlıktan ve sığıltan hoşlanmayan insanlarız. Yaptığımız işlere bir çeşni katmayı bilmişiz hep. Mani ve tekerleme tutkumuz yaşamın her boyutuna yansımıştır. Muhallebi satıcısından tutunuz da tellala kadar çoğu esnaf alıcılarına manilerle, tekerlemelerle seslenmişlerdir.

Muhallebimi yaparım
İçine şeker katarım
Tabak tabak satarım
Gül kokulu muhallebim

Ala vuna
Ala düe
Ala tre
Sattım gitti.

Ballı erik
Satamazsak yerik.

9- Ad Tekerlemeleri

Küçük bir adada yaşıyoruz. Neredeyse herkes birbiriyle tanışık durumdadır. Araçtaki bağlar her yaşam biriminde sık ve diridir. Dar ve çoğu da adamızdaki gibi kapalı çevrelerin bireyleri arasındaki şakalar da çok olur. Böyle yerlerde hemen herkesin takma adları (lakab) vardır. Doğal olarak karşılaşmamız gereken bu olayın etkisiyle olacak çocuklarımız belki de yine büyüklerimiz takma adlarla yetinmemişler. Mani yapısında, oyun tekerlemeleri de diyebileceğimiz betikler üretmişlerdir. Oyun başında, ortasında ve sonunda da söylenen kalıplaşmış sözler ada insanının kullandığı adlarla, frekansları en yüksek olanların sanırım hemen hepsini kapsamaktadır. Benim dar bölge taraması sonucu ortaya koymaya çalıştığım varsayımın doğruluğu tartışılabilir. Adayı kapasayacak biçimde yapılacak arama ve taramalar gerçeği ortaya koyacaktır.

Hasan Hasan
Helva basan
Cart osuran
Biyığına basan

Ahmedimedi
Kuyruğu kedi
Bir sıçan tuttu
Yalamadan yuttu.

Ahmedi medi
Kuyruğu kedi
Bir sıçan tuttu
Yalamadan yuttu.

Mustafa Mıstık
Arabaya kıstık
Üç mum yaktık
Seyrine baktık.

Aziz as
Tahtaya bas
Aziz'in başı
Hiç laf tutmaz.

Hatice has tellici
Kocası pastellici
Kundiri eşeğe bindirir
Çarşı pazar gezdirir.

Emete Emete
Telli pullu teneke
Gülü sıçtı önüne
Aldı koydu cebine.

Hatice hatık
Burnu batık
Zeytin yemez
İster katık.

Emine Emine
Köpek sıçtı önüne
Aldı godu cebine
Annesine hediye

Emine enden
Babucu gönden
Nikahlısı geliyor
Zeytinli köyden.

Ovalarda teneke
Allı giyer Emete
Gel Emete'm sarılalım
Kalmasın kıyamete

Ayşe'm Ayşe'm
Aş gibi
Memeleri var
Taş gibi.

Fatma fatık
Burnu batık
Anası hatık
Babası batık

Ali Ali cak cak
Anan seni satacak
Parasıyla da
Yemiş alacak.

Düriye'li abla
Yorganı kbla
Pireleri topla
Koyununa sakla.

Ömer Ömer
Ölüleri gömer
Yarısını yer
Yarısını gömer.

ÇEŞİTLİ TEKERLEME ÖRNEKLERİ

İndi koderi var kola
Riro kondra bano
Dodo siya sop

Salih Tavukçu
(21) Aytuma
Mersinli

Andırıldıplaymış
Andırıp si bombombom
You layf for mi my darlin
You layf for mi my darlin
One two three four... gıdı gıdı.

Cemile Bekiroğlu
(22) Yalya

(Karşılıklı el çırparak oynanır.)

Lele lekele
Bastım demir dikene
Demir diken dizimde
Sultan kızı gözümde
Sultan'ı bıçakladım
Kızını kucakladım
Ben babamdan keskinim
Yedi dağın keklığı
Hu hu ötüyor
Komşu kızı camdan bakıyor
Ne bakıyorsun kız delikten
Küpeleri erikten
Memeleri turunçtan
Çek ayağını bıçaklayım
Seni ince belinden.

Pembe Denizler
(19) Kasaba-Baf

Bom bom bodabi
Dabi dabi ruzzi
Bom bom bodabi
Dabi dabi grik.

İnnik minnik tattarina
Ya bezzuma ya çibirikka
Ardan bardan puf
Yaban duf.

My name is
İt is baby it is baby
Çıkıdam çıkıdam bom bom bom
Çarlı çaplı çarlı çaplı yes.
Dilsen Gökşan
(18) Luricina

My name is
Enna enna çukuda çukuda
Bom bom bosli
Veli veli vesli
Cangurulles
Cemile Bekiroğlu
(22) Yalya

İğne düştü elimden
Kral geliyor arkamdan
Gelme kral gelme
Annem bakıyor balkondan
Balkon kapısı kilitli
Şu kızın kafası bitli
Bitli kafa
Koydum rafa
Tatlı mı tatlı
Maymun suratlı.

Dilsen Gökşan
(19) Luricina

Myan valon cenan ceron
İşen enan bondigon
Ce tratarandu ğligon
En iben efgariso
Sigos do nurindu
Fa do gotsirindu (ğlapse do golindu)
Hastahane de bir bomba patladı
Gittim baktım kim vuruldu
Sarı saçlı kız vuruldu
Saçlarını öreyim
Ahmet beye vereyim
Ahmet bey hasta, çorbası tasda.
Hasan Gökşan
(23) Luricina

Hey amigo şazabata
Çek tabanca vur karınca

Bahcalarda mangallo
Benim köyüm mutallo
Bir urum gızı sevdim
Vallahi bolla galo.
(Mani)

İ gyo don enan yernundon
Ci tris gadahalundon
Ci dessaris bovgallundon
Ci bende guvalundon
Hasan Gökşan
(23) Luricina

İğne battı
Canımı yaktı
Tombul kuş
Arabaya koş
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri
Hop hop eder yüreğim.

Dolunay Gökçeoğlu
(17) Gönyeli.

İnnik minnik
Tatarinnik
İstavrozlu
Urum kızı
İnce dizi
İncesinden
Da ha güz zel dir.

İsveç Norveç Danimarka
Türkiye'nin başkenti Ankara
Ankara kızlar lisesi
Çapkındır talebesi
Demir kapı aralık
Kızlar beşbin lirahk
Erkeklere gelince
Kutuda kokmuş bir balık.

Bu tekerlemenin bir varyantı da Mahmut İslamoğlu'nun "Yarın matbaası Off-Set Tesisleri"nde bastırılmış olduğu "Kıbrıs Çocuk Oyunları" adlı kitabının yirmi altıncı sayfasında vardır.

Deveye binermin
Binerim
Haleb'e gidermin
Giderim
Haleb'te bir kuş var
(Paf desem)
Korkarım korkmamın
Korkmam...
(Paf)

Üşüdüm anam soğuktan
Bir kız bakar uluktan
Bana da verseler o tavuktan

Haspa ye kızım sabahtan
Go baban gelsin odundan
Sana da verir budundan
Ben da bakayım o uluktan

Dayı, eşek yedi buğdayı
Kerevetin ayağı
(Ali, Hasan) yedi dayağı.

Eliften Beye
Seyirttin üye
Evide ben kaymak yedim
Hocadan dayak yedim.

İğne battı
Yorgan dikti
Kırlangıçtan
Kim korkar.

Evet
Ev etmezsen hanay et
Hanay etmezsen kümes et
Gir içine gıtgıdak çek.

Durumlar kötü
Golla götü
Zaman kötü
Ver gitsin götü
Ne düşünün kötü kötü
Zaten vurdu gitti götü
Zaman değişti
Gene de golla götü
22.9.1989
Mehmet Hoca
(52) Girme.

Kümeden geliyorum
Bir sepet yumurtayla
Horozu buldum
Tavuktan bir alayla
Benim tavuklarımın
Hepsi cins
Hepsi genç
Sayayım mı?
Filimon
Fizan
Rapinton
İспенç

Narin Kofalı
(50) Gönyeli.

Alçak dala hopladım
Yüksek dala zıpladım
Yine kucak dolusu
Taze meyva topladım
Elmalar pembe pembe
Kırazlar kan kırmızı
Biri köylü kızı
Öteki çiftçi kızı

İRDELEME

Tekerleme yönünden oldukça varsil bir toplumuz. Varsılılığımızın özgünlüğünü de vurgulamakta yarar var. Yapmaya çalıştığım sınıflandırmadan ve örnekleme-lerden de anlaşılacağı gibi, çok çeşitlilik göstermektedir. Bunların sözcük yapıları da oldukça dikkat çekicidir. Leksilojik çalışma amacı gütmeyen bazı örnekler vermek isterim.

Tekerlemelerimizin yapıları incelen-diğinde çok sayıda yerli Elence (Rumca)

sözcük içerdikleri görülür. Olay bu kadarla da kalmamış. Elence tünceler bile sıralanmıştır. "Bende, deka, gollis, gutçis, lingiri, kunduri, mastros, mas" gibi örnekleri bir çırpıda sıralayabiliriz. "En iben efgaristo, glipse do golinü, myan valon cenan ceron" tümceleri de olayın boyutlarını göstermek için yeterlidir sanırım. Kuşkusuz saymaya çalıştıklarım yalnızca birkaç tanesidir. Olayım boyutları çok daha geniştir. Yalnızca benim derlediğim tekerlemelerde bile çok sayıda sözcük vardır. Bu da sanırım bir adayı yurt edenlerin oluşturdukları yaşam birliklerinin gereğidir.

Tekerlemelerimizde "una (bir), düe (iki), tre (üç)" gibi Fransızca sözcükler de geçmektedir. Bilindiği gibi Lüzinyanlar Fransız kökenliydi. Bu sözcükler belki de Lüzinyanlardan ödünç alınmıştır.

Geçmişte Türk çocukları okullarda, günümüzdekinden daha fazla Arapça dua okurlardı. "Leyküm, aleyküm, ümmen, letümen" gibi sözcükler de dualarda geçmektedir.

Adamız uzun yıllar İngiliz sömürgesi olarak kalmıştır. İlkokullarda bile İngilizce okutulmaktaydı. Bunun etkisiyle olmalı; tekerlemelerin yapılarına İngilizce sözcüklerle tümceler girmiştir. "It is baby, My name is, one (bir), two (iki), three (üç)" örnekleri olayın kanıtıdır.

İnsan adları da tekerlemelerimizde önemli yer tutar. Tekerlemelerimizde geçen Ali, Ayşe, Ahmet, Aziz, Düriye, Emete, Emine, Fatma, Hasan, Hatice, Mehmet Ali, Meryem, Musa, Mustafa, Osman, Ömer gibi adlar acaba bir dönemin en çok kullanılan adları mıydı? Kuşkusuz "adlar" ayrı bir araştırma konusudur.

Sözü şöyle bağlamak isterim. Geçmiş uygarlıkların tortusu tekerlemelerimizde toplanmıştır. Çocuklarımız ayırım gözetmeden, kalita sahip çıkmışlardır. Tekerlemelerini çeşitli dillerden aldıkları sözcüklerle oluşturup varsıllaştırmışlardır. Ayırım gözetmeden dostluk ve kardeşliği çocuk masumluğuyla yaşamışlar ve yaşıtmışlardır. Büyüklere örnek ola-

KAYNAK KİŞİLER

Taneri, Cansen: Akıncılar'da (Luricina) doğdu. Yirmi dört yaşındadır. Müzik öğretmenliği yapmaktadır.

Akün, Erdiç: Kimya mühendisidir. Araştırmalar yapmaktadır.

Gökçeoğlu, Sabiha: Gönyeli'de doğdu. Kırk beş yaşındadır. Ev kadınıdır.

Yorgancıoğlu, Oğuz: Mağusa'da öğretmenlik yapmaktadır. Araştırmacı yazardır.

Talan, Mehmet Refik: Lefkoşa'da yaşar. Koku üretimi dahil çeşitli işlerde çalıştı. Şimdi emeklidir.

Tavukçu, Salih: Aytuma'da (Mersinli) doğdu. Yirmi bir yaşındadır. Öğrencidir.

Bekiroğlu, Cemile: Yalya'da doğdu. Yirmi iki yaşındadır. Öğrencidir.

Denizer, Pembe: Kasaba-Baf'da doğdu. On dokuz yaşındadır. Öğrencidir.

Gökşen, Artun: Akıncılar'da (Luricina) doğdu. Yirmi dokuz yaşındadır. Öğrencidir.

Gökşan, Dilşen: Akıncılar'da (Luricina) doğdu. On sekiz yaşındadır. Öğrencidir.

Gökşan, Hasan: Akıncılar'da (Luricina) doğdu. Yirmi üç yaşındadır. Öğrencidir.

Gökçeoğlu, Dolunay: Lefkoşa'da doğdu. On yedi yaşındadır, öğrencidir.

Kofalı, Narin: Gönyeli'de doğdu. Elli yaşındadır. Ev kadınıdır.

Bağışkan, Tuncer: Halbilim araştırmacısı ve arkeologdur. Kırk üç yaşındadır. Araştırma yazılarının bir kısmını Halbilimi dergisinde yayınladı.

KAYNAK KİTAPLAR

1. Boratav, Pertev Naili: 100 Soruda Folklor

2. T.D.K.: Türkçe Sözlük

3. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı: "Kıbrıs'ın Fethi 1570-1571" Kültür ve Turizm Yayınları Ay-yıldız Matbaası Ankara.

4. Halkbilim dergisi: Lefkoşa.

5. Yorgancıoğlu, Oğuz: Kıbrıs Folkloru, 1980, Cambulat Basımevi, Mağusa.

GELENEKSEL ELSANATLARIMIZDAN LEFKARA İŞİ

Muharrem FAİZ★

Lefkara işleri Kıbrıs'ta hem Rum hem de Türkler tarafından çok uzun zamandan beri yapılmaktadır. Bu el işlerini çeşitli yönleri ile ele alan herhangi bir araştırmamanın yapılmamış olması büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Böyle bir çalışmanın yapılmaması herşeyden önce, bu halk kültürünün tarihçesi ve sosyal yönleri konusunda derlenmiş verilere dayanmayan biri-

birinden farklı subjektif yorumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Lefkara işleri konusunda zengin deneyimleri, bilgileri olan yaşlı insanların giderek azalması ile bu olumsuzluğun boyutları daha da büyüyecektir. Bu

★ Has-Der üyesi Öğretmen.

Not: Lefkara işlerinin teknik yönleri Figen Paşa'nın önemli katkıları ile hazırlanmıştır.

bakımdan canlı kaynaklarla zaman geçirmeden yapılacak bir araştırma önem taşımaktadır.

Lefkara işleri konusunda araştırma verilerinin olmaması, gerek kamu gerekse özel sektörün bu konuda yapmayı düşünebileceği yatırımlarla ilgili sağlıklı politikalar oluşturmasını da engellemektedir. Bu ise hem yerli yatırımcılar hem de genel olarak ülke açısından bir kayba sebep olmaktadır.

Kıbrıs'ta yapıldığı halde yerli insanların Lefkara işlerini yeterince tanımamaları da üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Bu işlerle ilgili yazılı kaynakların bulunmaması konunun önemini daha da artırmaktadır. Bu yüzden Lefkara işinin çeşitleri, işlenme tarzları ve motiflerinin derli toplu sunulması önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Yukarıda sözü geçen konuların araştırılması ve Lefkara işleri ile ilgili detaylı bir görünümün ortaya çıkarılması sorunlarının belirlenmesine de yardımcı olacaktır. Yine bu araştırma bulguları sorunların ortadan kaldırılabilmesi için neler yapılabileceğine ışık tutacaktır.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı "Lefkara" diye bilinen el işlerini farklı yönleri ile incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda işin,

- Teknik yönleri,
- Ekonomik yönleri,
- Tarihsel gelişimi,
- Ülkede dağılımı, mevcut işleyici potansiyeli,
- Sosyal yönleri ve
- Genel olarak sorunlarının neler olduğu incelenecektir.

Bütün bunlar yapıldıktan sonra elde edilen bilgilerden yararlanarak, sorunların ortadan kaldırılması için neler yapılabileceği öneriler halinde sunulacaktır.

Keten işi Lefkara işleyen bir ninemiz.

YÖNTEM VE ÖRNEKLEM

Araştırmamız, kalitatif araştırma tekniklerinden "Grup tartışması" ve "derinlemesine görüşme" yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak el işleri ile ilgili kaynak kitaplar da incelenmiştir. Lefkara işinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki yaygınlık derecesini belirleyebilmek için ise bazı istatistik çalışmaları yapılmıştır.

Grup tartışmalarında, Lefkara işi yapmakta olan bayanların konuyu her yönü ile tartışmalarını sağlanmıştır. Farklı köylerde yapılan bu grup toplantılarına her yaşta kişiler çağırılmıştır. Tartışmalar sırasında belli bir soru formuna çok sıkı bağlı kalmadan, konu hakkında serbestçe konuşulmasına olanak verilmiştir. Tartışmalara katılanlar sorulara cevap vermenin yanında bunlar hakkında yorum yapma şansına da sahip olmuşlardır. Gerçekleştirilen

grup toplantılarında her katılımcının öne sürdüğü fikir ve değerlendirmelerin hangi veri ve deneyimlere dayan-
dığına özel bir duyarlılık gösterilmiştir.

Özellikle işin teknik yönleri, pazarlanması ve tarihçesi araştırılırken bu konuda bilgili kişilerle "derinleme-
sine görüşmeler" yapılmıştır. Araştırma boyunca araştırmacı Mustafa Gökçe-
oğlu, Mahmut İslamoğlu, emekli öğ-
retmenler Hıfısiye ve Melahat Hacıbul-
gur, Kooperatif yetkilileri, Naile Halilhan, İlkay İzzioğlu ve Nalan Ya-
nikoğlu, birçok Lefkara işleyicisi bayan, ile çeşitli konularda derinle-
mesine görüşmeler yapılmıştır.

Konu hakkında yazılmış herhangi bir kitabın olmaması, Lefkara işlerine kısa da olsa değinen birçok İngilizce, Rumca ve Türkçe kitap, dergi ve gaz-
zetelerin incelenmesini gerekli kılmış-
tır. Bütün bunlardan elde edilen kısa kısa bilgilerle bir sentez oluşturulmaya
çalışılmıştır.

Lefkara işini şu anda kimlerin yapmakta olduğu konusunda toplu bir istatistiki bilgi yoktur. Bu yüzden araştırma sırasında bu işin yoğun olarak yapılmakta olduğu köyler tesbit edilmiştir. Bundan ayrı olarak her köy için işleyicilerin yaş durum-
larını ve işleyebildikleri motifleri de gösteren listeler hazırlanmıştır.

Lefkara işinin sosyal yönleri in-
celenirken, çok eski dönemlere ait bazı alışkanlıkların olduğu tesbit edil-
miştir. Şu anda canlı görüntü olarak yakalayabilmenin çok zor olduğu bu alışkanlıkları gösterebilmek için yer yer kara kalem çalışmalarından yarar-
lanılmıştır.

LEFKARA İŞLERİNİN TEKNİK YÖNLERİ

Şu anda Kıbrıs'ta yapılan Lefkara işleri çeşit bakımından ikiye ayrılmak-
tadır. Bunlar:

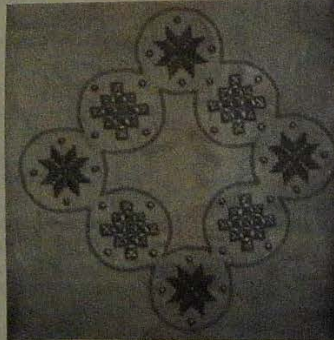
1. Keten üzerine Lefkara ve
2. İğne işi lefkaradır.

İki çeşidin de lefkara işi olarak kabul edilmesi (daha fazla Lefkara köyünde işlenmesinden dolayı) çok fazla ortak yönleri olduğunu düşündürse bile durum böyle değildir. İkisinin tek ortak yanı daha ilerde detaylı olarak anlatılacak olan "yastık" üzerinde işlenmeleridir. Bu yüzden ikisi raporun diğer bölümlerde de olduğu gibi farklı farklı kısımlarda ele alınacaktır.

Lefkara işlerinin işlenme tarzı konusunda fazla yazılı kaynak bulunma-
ması; şu anda bu işi yapmakta olanların tariflerine başvurmayı gerekli kılmıştır. Bu arada lefkaranın işlenme şekli konusunda tek yazılı kaynak olan Halk-
bilim dergisinin 13. sayısından da yarar-
lanılmıştır.

Boş Yıldızlı Kare

Fincan İş

Tek Yapraklı Hurma

KETEN ÜZERİNE LEFKARA İŞLERİ:

Keten üzerine yapılan lefkara işi için aşağıdaki malzemeler kullanılmaktadır.

1. Yastık (yastıcık): Sert bir karton üzerine kumaş sarılarak meydana getirilir. Yastığın büyüklüğü yapılacak olan işin boyutlarına göre değişmektedir. Örneğin büyük bir masa ve küçük bir sehba örtüleri için kullanılan yastıkların boyu farklı olmaktadır.

2. Keten: "Lefkara keteni" diye bilinmektedir. Şu anda Fransa ve İrlanda'dan ithal edilmektedir. Daha önce-leri Kıbrıs'ta da bu tür keten ekilmekte (Ör. Zodya-Bostancı) ve kadınlar tarafından dokunmaktaydı. Bu keten

cinsi elbise olarak dikilebilen ketenden farklıdır.

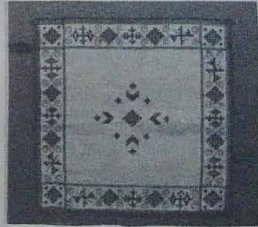
Yapılan araştırmada çok eski dönemlerde sadece keten üzerinde değil, kapot, humayın hatta deri üzerinde dahi lefkara işlendiği söylenmiştir.

3. İplik: Şu anda kullanılan cins özellikle Fransa'dan ithal edilen DMS iplikleridir. Yapılan araştırmada yaşlı bayanlar ekilen ketenlerden iplik elde ettiklerini belirtmişlerdir. Ketenin çıkarılan lifler sirkeye batırılmakta ve güneşte kurutulmaktaydı. Sonradan bunlar iplik haline gelmekte ve lefkara işlenilmekteydi.

4. İğne: Bilinen normal dikiş iğnesidir.

Kanallı Dere

Solari

Goftili kare

Hurmali Dere

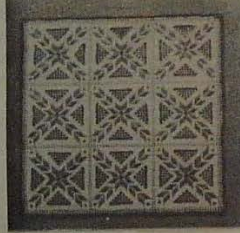
Adapte edilmiştir. (elmacık)

İŞLEME ŞEKLİ:

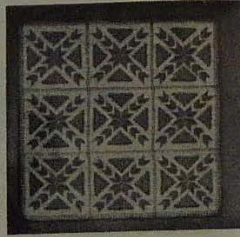
İşlenmeye başlamadan önce keten yastık üzerine toplu iğneler ile tutturulur. Bu tutturma sırasında işleyicinin bir elinin ketenin alt tarafına girmesine sağlanacak kadar bir ara bırakılır. Yastık üzerine tutturulan ketenin üzerine "GACO ÇEKİLİR".

Hurmali kare (kırtaklı)

Hurmali kare (Dış)

GACO ÇEKME

Ketenin kenarlarından enine giden ipliklerden üç tanesi sökülür. (Buna iplik çekme denir). Sökülen üç telin yanındaki iki tel keten üzerinde bırakılır. Sonra bu iki kalın telin yanındaki üç tel tekrar sökülür. Bu sökülülen ipliklerin yerine kare oluşturacak şekilde iğne ile örgü yapılır. Bazı motiflerde ketenin tümünü karelere

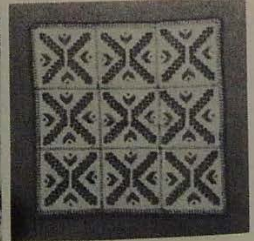
bölmek gerekir. Bu motiflerin işleneceği keten 10 x 10 santimlik karelere bölünür ve her karenin içine motif işlenir. Motiflerin bulunduğu karelere gaco işlenmek sureti ile oluşturulur. Elmacık ve kanallı kare motiflerinde durum böyledir. (Şekil 1 ve 2)

Keten üzerine yapılan bütün lefkara işleri gaco çekmek, yıldız dolgu ve gofti işlemekten oluşur. Bu üç işin değişik kanbazyonları farklı motiflerin ortaya çıkmasını sağlar.

Yukarıda anlatılan gaco çekme işi tamamlandıktan sonra sıra yıldız dolgu ve gofti işlemeye gelir. Motifin şekli bu iki işleme tarzından hangisinin önce yapılacağını belirler. Lefkara'da motif işlenirken karenin merkezinden başlanarak köşelere doğru işlenir. Bu yüzden işlenecek olan motifin merkezinde gofti varsa önce gofti sonra yıldız dolgu, (ör. elmacık motifinde olduğu gibi) işlenir. Merkezde yıldız dolgu varsa bu sefer önce dolgu sonra gofti işlenir (Ör. hurmalıkare örneğinde olduğu gibi).

SOFTİLİ İŞLEME

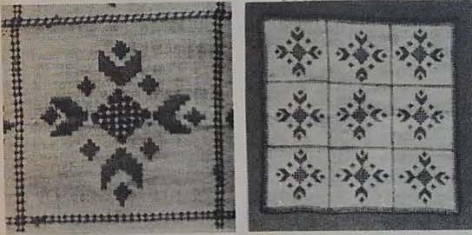
Bu işleme tarzının diğer ismi "kesme"dir. Gofti'de yapılan işlem gaco çekmeye benzer. Ancak burada boydan boya iplik çekmek yerine; işle-

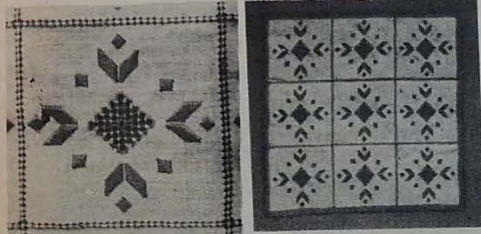
Kanallı kare.

necek örneğin şekline uygun olarak iplik kesilmektedir. Burada iki tel kesilmekte, üç tel bırakılmaktadır. Bırakılan üç tel iplik iğne iplik ile kareler oluşturacak şekilde örülür. Bazan ortaya çıkan karelerin içleri de işlenerek doldurularak ve farklı bir motif elde edilir (Kanallı kare motifinde olduğu gibi).

YILDIZ DOLGU

Elmacık (kırtıklı)

Elmacık (Düz)

Yıldız dolgu yaprak denilen önerilerin işlenmesinden oluşur. Bu yapraklar genellikle dolgu olarak (iğne ile içi doldurulmuş) işlenir. Yapraklar baklava şeklindedir. Yapraklar düz veya kırtıklı olarak işlenebilir. Örneğin Elmacık motifinde yapraklar hem düz hem de kırtıklı olarak işlenebilmektedir. (Şekil 3 ve 4)

Bütün bu işlemler yapıldıktan sonra motifler tamamlanır. Son olarak simbi veya glosi (kemer) işlenir. Simbi veya glosi yapılan işin (bir bütün

olarak) etrafına işlenir. Simbi ve glosinin işleniş tarzında bir farklılık yoktur. Sadece şekil farklılığı vardır. Glosi kemer şeklindedir. Glosi de tek ve çift glosi olmak üzere ikiye ayrılır

SIMBI-GLOSI İŞLEME:

Önce ketenin kenarları yastık üzerine toplu iğnelerle tutturulur. Bu işlenen ketenin kenarlarının dik durmasını ve daha rahat işlenmesini sağlar. İğne ketenin kenarına belli standart aralıklarla batırılır. Batırılan noktalar arasında ipliklerin belli bir bollukta kalması sağlanır. Batırılan her iki nokta arasında üç sıra iplik olur. Daha sonra bu üç sıra iplik, düğme ipliği örmeye olduğu gibi örülür. Bu düğme ipliği gibi örne işleminde aynı nokta birkaç kez örülürse "topacık" denen kısımlar meydana gelir. Bu topacıklar işin etrafına eşit şekilde işlenir.

Simbi ve glosi işlemleri yapılmış olan iş tamamlanmış olur. Keten üzerine yapılan lefkara işinin en önemli özelliklerinden biri, iş tamamlandıktan sonra, ters veya yüz tarafından bakıldığı zaman aynı görülmesidir. Raporun daha sonraki bölümlerinde de bahsedildiği gibi kaliteli bir işde aranan özelliklerin başında da bu yönü gelmektedir.

Simbi

Glosi

Çift Glosi.

İĞNE İŞİ LEFKARA

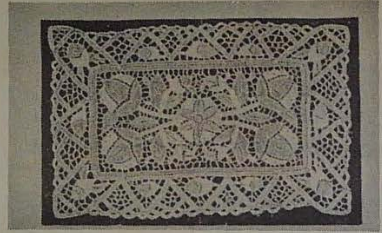
Kullanılan Malzeme

1. **Yastık:** Kalınlığı 6-7 cm'dir. Bu kalınlık kartonun altına konan kumaş ile sağlanır. Karton kullanılmamasının sebebi işlenecek yerin sert olmasını sağlamaktır. Kalınlık ise iş süresince kullanılan toplu iğnelerin işleyicilere batmasını engellemektedir. Yastığın boyutu yapılacak olan işin büyüklüğüne göre değişmektedir.

2. **İplik:** Şu anda kullanılan 40 numara beyaz DMS ipliğidir.

3. **İğne:** Bilinen toplu iğne ve dikiş iğnesidir.

4. **İnce Kağıt:** İnce kağıtlardan biri motifin çizilmesi için kullanılıp daha kalınca olmaktadır. Diğer i ise motifin üst kısmına konup alt tarafını gösterecek inceliktedir.

İğne İşi Lefkara.

İŞLENİŞ ŞEKLİ

'İğne ile kuyu kazma' olarak tanımlayabileceğimiz bu işde, işlenecek olan motif önce kâğıt üzerine çizilir, sonra bu çizgili kâğıt üzerine ikinci bir, kâğıt yerleştirilir. İkinci kâğıdın konmasındaki amaç, motifin bulunduğu kâğıdın yıpranmasını engellemektir.

İğne işi Lefkara işleyen bir kadın.

Kâğıtlar beraberce yastık üzerine tutturulur. Daha sonra işlenecek motifin genel hatlarına toplu iğneler batırılır. Örneğin asma yapırağı motifini işlenecek-se, yapırağın dış hatlarına ve ortasından geçen ana damara belli aralıklarla toplu iğneler batırılır. Bu arada yapırağın kılcal damarlarına toplu iğne batırılmaz (Şekil 8).

Toplu iğneler yerleştirildikten sonra en baştakine iplik sarılır. Bu iplik, yerleştirilen bütün iğnelerin dış tarafından geçirilir. İplik en sondaki toplu iğneye sarılır. Bu işlem üç kez tekrarlanır. Daha sonra üç sıra halindeki iplikler, düğme iliğinde olduğu gibi örülür.

Kenarları örüldükten sonra motifin iç kısmı doldurulur. Bu dolgunun yapılması için kenarlara batırılan iplik ters olarak alınır. Bu işlem ipliğin kenara bağlanmasını sağlar. Daha sonra kenara batırılan ipliğe, iki düğüm atılır. Böylece hem işin çözülmesi engellenir, hem de dolgunun kalınlığı yükselir.

Dolgu acur ve sık iğne olmak üzere iki şekilde yapılır. Sık iğnede direkler (direk: kenarlara tek tek bağlanan iplik sıraları kastedilmektedir) sık sık atılmaktadır. Sık iğne daha fazla içi dolgu isteyen motiflerde ve dallarda kullanılır. Acurda ise direkler daha seyrek atılmaktadır. Bu işlem acur dolgusu yapılan motiflerin delikli görülmesini sağlamaktadır.

İŞİN KALİTE SEVİYESİ

KETEN ÜZERİNE LEFKARA

Yapılan araştırmada keten üzerine Lefkara işinin Bölüm 1'de anlatılan ve resimlenen motiflerinden ayrı olarak birçok özgün ve değişik motifleri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kıbrıs'ta 15. yüzyıldan itibaren olduğu tahmin edilen bu işlerin; çok eskiden beri işlenen ve zaman içinde unutulmuş motiflerinin yerini çeşitli faktörlerin etkisi ile belli standart motifler almıştır.

Yapılan görüşmelerde işleyici kadınlar eskiden standart motiflerin aynı işde beraberce kullanılabildiğini söylemişlerdir. Örneğin aynı keten üzerinde hem "tek yapraklı pırma" motifini hem de "elmacık" motifini belli oranda yansıtan karma işlerinde kullandığı belirtilmiştir. Bu arada bazı işlerde de standart motiflerden bozma diyebileceğimiz motifler de kullanılmaktaydı. Bunlar standart motiflerle tam benzememekte ama onları anımsatmaktaydılar. "Özgün motif" diyebileceğimiz motiflere ise günümüzde pek rastlanmamaktadır. İşleyici kadınlar bu işi sadece para kazanmak için yapmadıkları tarihlerde, zamanları bol olduğundan tamamen kendilerine ait olan (soul stirring), kendilerinin yarattıkları motifler işlediklerini belirtmişlerdir. Böyle bir olanak işleyici kadınların kendi özgün duyu ve düşüncelerini yansıtabilmelerine (self-expression) olanak vermektedir.

Bu durum işin kalite ve çekiciliğine de etki etmektedir. İşleyici kadınların kendi algı ve duygulanımlarını aktardığı işler daha canlı (moving design instead of frozen design) almaktadır.

Halbuki günümüzde lefkara işinin ticari amaçla kullanılması ön plana çıkınca, işin belli standart motiflere göre yapılması ve MEKANİKLEŞMESİ söz konusu olmuştur. Bu durumu işi yapanların duyu ve düşüncelerini keten üzerine yansıtmalarına engel olmaktadır. Kadınlar kendi deyişleri ile artık "eskisi kadar zevk almadan" kalıplaşmış motifleri canları sıkılarak işlemektedirler. (There is probably no absolute "right" in design, and it is the endeavour to impose a "standart of rightness" upon all design and on all art which has so suppressed the artistic spirit of people).

1974 öncesinde Rum tarafında özgün motiflerin ortaya çıkması için sergi ve yarışlar düzenlendiği tesbit

edilmiştir. Şu anda Çayırova'da ikamet eden eski Lefkaralı işleyici kadınlardan birisinin annesinin bir özgün motifle yapılmış işinin bu sergilerden birinde en iyi iş seçildiği anlatılmıştır. En azından bu tür sergi ve yarışların düzenlenmemesi özgün motiflerin ortaya çıkmasını engellemekte; işleyici kadınları motifleri (önceden çizilmiş ketenleri) işleyen makinelere döndürmektedir...

İşin kalitesini olumsuz yönde etkileyen bir başka faktör pazarlayıcıların işlenen malzemeyi alırken gerekli titizliği göstermemeleridir. Yapılan görüşmelerde köy pazarlayıcılarının yapılan işin istenilen kalitede olmadığı durumlarda her motif karesi için bir-iki kuruş düşürme yetkisine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bundan ayrı olarak çok kalitesiz işlere ücret ödeme yetkileri de bulunmaktadır. Aynı tür yetkiler Rum tarafına pazarlama yapanlarda da vardır. Türk tarafının son teslim yeri olan Rum araçları da işleri toptan değerlendirip fiyat düşürme haklarını kullanmaktadırlar. Ancak bütün bu yetkilere rağmen hangi aşamada olursa olsun işin kalitesine yeterince duyarlılığın gösterilmediği belirtilmiştir. Özellikle köy içinde herkes birbirini tanıdığı için Rum alıcı toptan bir ücret düşürme içine girmeden, yetki sahipleri de ücret düşürme yetkilerini kullanmamaktadırlar. Sonuçta en son müşteri (örneğin turistler) satın almaya devam ettikçe kalite kontrolü ortaya çıkmamaktadır. İşleyici kadınlar "pek bakmazlar" demekteler. Nitekim yıllardır bu işi yapanların anlattıklarına göre "gerçek fiyatından" düşük alanların sayısı her köyde birkaç kişiyi geçmemektedir. Üstelik bu durum onlar için bile her zaman söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Bütün bunlara rağmen yapılan işlerin belli bir kalite seviyesinin altına düştüklerini söyleyemeyiz. Ancak bunları işleyici kadınların kendileri ve çocukları için

yaptıkları işlerle kıyaslayınca aradaki kalite farkı açıkça ortaya çıkmaktadır. İşlere kalitesine göre ücret ödenmesi yoluna gidilmemesi işleyici kadınlarda "ben nasılı işlersem işleyim alacağım para değişmeyecek, niye canımı yiyeyim" düşüncesine sebep olmaktadır. Bu ise özellikle yıllardır lefkara işi yapanlara göre tehlikeli bir gidiştir. Çünkü bugün işten çok iyi anlamayan bir yabancı turistin tesbit edemeyeceği oranda olan kalite farkının bu şekilde devam ederse ileride çok belirgin hale gelebileceği belirtilmiştir.

Kaliteye olumsuz yönde etki eden bulunan bir başka faktör işin gelenekte olduğu gibi "yastık" üzerinde değil "kasnak" üzerinde işlenmesidir. Özellikle gençler tarafından tercih edilen ve gittikçe yaygınlaşan kasnak kullanma deneyimli bir işleyicinin deyişle işi her yönü ile kalitesiz hale getirmektedir. Yaşlı bir işleyici bayan şöyle demektedir: "Ben kendimi bilili lefkara işi yastıkta işlenir. Kasnağı şimdi çıkardılar. Yastıcık üzerinde iş daha ütülü durur. Lefkara işi yastıkta yapıldığında keten istenilen yönde daha iyi tutulabilmekte ve işlenmektedir. Bu yüzden ipliğin çok fazla çekilmesine ihtiyaç kalmaz. Halbuki kasnak üzerinde keten çok gergin durur. Iplik de fazla çekilerek işlenir. İş bitip keten çıkarıldığı zaman üzerindeki motiflerin şekli bozulmaktadır. Ayrıca Lefkara işinin kaliteli olanının ön yüzü ile arka yüzünün aynı olması gerekir. Motifler daha düzgün ve toplu durduğu için yastıcıkta bunu sağlamak daha kolaydır. Kasnakta ise keten çıkarıldıktan sonra ön yüz ile arka yüz arasındaki uyum bozulmakta yüzlerden her biri farklı yönlere kaymaktadır."

Kalite konusunda olumsuz bir başka faktör ise lefkara'nın bir tür fabrikasyon işine dönüştürülmesidir. İşleyiciler daha fazla para kazanmak için kalitedeki düşmeleri fazla önemsemeden ellerinden geldiği kadar süratli

iş yapmaya çalışmaktadırlar. İşleyici kadınlar kaliteli bir ürün elde etmek için işleme sırasında büyük duyarlılık gösterilmesi gerektiğini söylemektedirler. (İpliği çekerken, üzerine motifin işleneceği çizgileri takip ederken vb.) Ancak özellikle bu işi yeni öğrenenlerin kaliteli iş meydana getirmek için hangi yönlere duyarlılık göstermeleri gerektiğini öğrenmek yerine; nasıl en süratli iş yapılabileceklerini kavramaya çalıştıkları vurgulanmıştır.

Eskiden beri bu işi yapanlar geçmişte her köyde belli kadınlara "Lefkaracı" dendiğini söylemektedirler. Bu sıfat o kadınlara Lefkara işlemede usta kabul edildikleri için uygun görülüyordu. Halbuki günümüzde on-onbeş günlük kurslar sonucunda bu işi öğrenenler de birer Lefkaracıdır. Onlar da yaptıkları işin karşılığı olarak aynı parayı almaktadırlar. Hatta bazı köylerde erkek çocuklarının da ailenin bütçesine parasal destek sağlamak için lefkara işi yaptıkları söylenmiştir. Onlar da aynı parayı almaktadırlar. Dolayısı ile günümüzdeki köylerde "ben lefkaracıyım, öyle tanınmaktayım. İyi ve kaliteli iş üretmezsem, bu statüm kaybolabilir" anlayışı ile iş üreten elit bir kesim olduğundan söz edilememektedir. İşin kalite standardının yüksek tutulmasına katkıda bulunan **Lefkaracı** sıfatının gittikçe önemini yitirmesi lefkara işi açısından büyük bir olumsuzluktur.

Lefkara işinin kalite seviyesine etkiye bulunduğu söylenen bir başka olumsuz faktör kullanılan keten ve ipliklerin cinsidir. Yapılan görüşmelerde keten üzerine Lefkara işi için en uygun ketenin Lefkara keteni denilen cins olduğu söylenmiştir. Gerek Rum tarafından gönderilen (El Sanatları Kooperatifi de keteni Birleşmiş Milletler aracılığı ile Rum tarafından getirmektedir) gerekse zaman zaman yerli firmaların (Ör. Songurlar) ithal ettiği ketenler cins bakımından dönemine göre farklılık göstermektedir. İşleyici

kadınlar ketenler arasında seyrek telli, koyu renk, açık renk, naylon- pamuklu diye bir ayırım yapmaktadırlar.

Seyrek telli ketenlerin telleri saymayı kolaylaştırdığı ve bu yüzden daha düzgün iş yapmanın mümkün olduğu söylenmiştir. Sık telli olanların avantajı olarak ise tellerin daha kolay kesilmesi gösterilmiştir. Koyu renk ketenlerin genellikle kalitesiz olduğu; yıkandığı zaman torbayı andırıldığı belirtilmiştir. İşleme sırasında açık renk ketenlerin gözleri koyu renk ketenlerden daha az olduğu eklenmiştir. Naylon ketenler daha yumuşak olduğundan daha kolay işlenmektedir. Ancak naylon olanlar pamuklu ketenler kadar iyi iş göstermemektedirler. Motiflerin pamuklu ketenler üzerinde çok daha güzel durduğu vurgulanmıştır. İplik olarak ise yaygın olarak DMS iplikleri kullanılmaktadır. Yaşlı kadınlar eski günlerde keten ipliği kullandıklarını ve bununla çok daha kaliteli işler yaptıklarını söylemişlerdir. Keten ipliğini elde etmek için keten üzerinden sökülen tellerin sirkeye batırılıp, güneşte kurumaya bırakıldığı söylenmiştir. Bu ipliklerle yapılan motiflerin keten üzerinde daha doğal ve güzel bir görüntüsü olduğu belirtilmiştir.

İĞNE İŞİ LEFKARA

Şu anda sayıları gittikçe azaldığı belirtilen iğne işi Lefkara işleyicileri genellikle yaşlı kadınlardan oluşmaktadır. Çok zor olan bu işin yapımı esnasında bölümün başında da anlatılan işlemlere gösterilen duyarlılığın derecesi bu işin kalite düzeyini de belirlemektedir. Keten üzerine lefkara işinde kaliteli bir sonuç elde etmek için yapılması gerekenler iğne işi için de geçerlidir. Örneğin motiflerin iç kısımlarının doldurulması sırasında seyrek örgü yapılması kalite seviyesinin düşmesine sebep olmaktadır. İğne işi Lefkara işinde kullanılan iplik cinsi de kalite düzeyine etkiye bulunmaktadır.

(Sürecek)

Gelenek ve Modernizm kıskacında İnsan ve İnşa Edilmiş Çevre

Hüseyin Mehmet ATEŞİN

Bir müddet önce kendisini kaybettiğimiz Mısırlı Mimar Hasan Fethi Beyin dünya çapında yankı yapan meşhur "Architecture For The Poor" isimli kitabında kültür çıkmazını anlatan nefis bir de şiir vardır. Hakkını verememek pahasına dahi olsa hem merhumun hatırasını yad, hem de konumuzla yakın ilişkisi dolayısıyla tercüme etmeye çalışıp burda sizlere takdim etmek istedim. Hasan Fethi Bey kültürü şöyle izah eder:

**Kültür köklerden fıskırır,
Ve sızarak bütün filizlere,
Yapraklarla tomurcuklara ve çiçeklere
Hücreden hücreye yeşil kan gibi akar
Sonra da yağın yağmurlarla beraber
Hoş kokular halinde ıslak çiçeklerin
ucundan**

**Buram buram etrafa yayılır, çevreyi
sarar.**

**Fakat insanların üzerine dökülen
kültür,**

**Islak şeker gibi ilk önce katılaşır
Ve akide şekerinden bebekler misalinca
Hayat veren ilk yağmurlarla ıslanınca
Yapış yapış ele yüze bulaşır,
Yamru yumru olup cıvıklaşır...**

Bu akşamki sempozyumda benim üstlendiğim görev, yirmi dakikalık bir süre içerisinde, her geçen gün biraz daha cıvıklaşarak yüzümüze gözümüze bulaştırdığımız bir inşa edilmiş çevre içerisinde yaşamaya mahkum ettiğimiz insanımızdan, yani kendimizden bahsetmektir.

Mevzuyu daha verimli bir diyalog haline getirmek ve tahdit edilmiş zaman sınırları içerisinde tutarlı bir takdimde bulunabilmek için ilk önce mevzu ile

ilgili ana terimlerin ve kavramların birer tarifini yapmak gerekir. Bilindiği gibi her ilmin temelini o ilmin kendine has terimleri oluşturur. Eğer terimler üzerinde bir anlayışa varılmazsa ifade-miz laf ebeliğinden öteye bir fayda sağlamaz. Yani mangal tahtasını mangal tahtası, bayram haftasını da bayram haftası olarak anlamamız gerekir. Zaten cemiyetimizin en büyük talihsizliği de içine düştüğümüz ifade karmaşasıdır. Nice bayramları mangal, haftaları ise tahta yapmaktayız.

Biraz uzunca bir cümle şeklinde tertiplenmiş konu başlığı "gelenek" ve "modernizm" ana kavramları yanında "insan" ve "inşa edilmiş çevre" terimlerini içerir. Bunlardan, çoğumuza yabancı gelmekle beraber önümüzdeki yıllarda daha sık kullanılacağına benzeyen sonuncuyu, izininize, ilk ele almak isterim...

Acaba "inşa edilmiş çevre" teriminden ne anlaşılacaktır? Geçmiş yıllarda katıldığım bir konferansta kullandığım tabiri vererek benim ne anladığımı size iletmiş olayım.

"İnşa edilmiş çevre", insan ve evren arasında vukubulan ilişki sonucu meydana gelmiş kalıcı veya geçici ifadelerin bir terkididir. İnsan tarafından başlatılmakla beraber bu ilişki daima her iki unsurun da tabiatına uygun olarak gerçekleşir ve mevcut doğal kaynakları, kabiliyetinin imkan verdiği nisbette kullanan insanın, var olduğunu kabul ettiği ihtiyaçlarını

★ Mimar (B.A.'in Arch., M.A., Ph.D.)
Doğu Akdeniz Üniversitesi, İnşaat
Mühendisliği Bölümü (7. Halkbilim
Sempozyumuna sunulan bildiri.)

tatmin hedefine yöneliktir."

Bu tarife göre insan inşa edilmiş çevreyi devamlı olarak şekillendiren ve düzenleyen her gayretin hem merkezi hem de hareketli temasıdır.

Bu şekillendirme kararlı bir biçimde yapılır ve neticede insan etrafında bir mikro iklim oluşturur. Bunu da kararına göre elbisesini değiştirerek, bir ev yaparak, ateş yakarak, ağaç dikerek, sun'î göller meydana getirerek ve makinelerle çevresindeki havayı ısıtarak, soğutarak, nemlendirerek veya kurutarak gerçekleştirir. Endüstri devriminden önce insanlar fizyolojik ihtiyaçlarına göre tabii enerji kaynakları ve yerel malzeme kullanarak yaşanan çevrelerini şekillendirirdi. Yerine göre kalın duvar, yerine göre küçük pencere, yerine göre hasırdan duvarlar, asırların tecrübesine dayalı olarak süzülüp biriken bir miras halinde nesilden nesile aktarılarak devam ettirilmişti. Bu birikim sadece kullanım biçimi, malzeme ve yapı girdilerine göre değil, aynı zamanda iklim, san'at ve ruhi duygularla da yönlendirilirdi. Neticce bir denge idi. İnsanla tabiat arasında kurulmuş bir denge...

Böyle olunca da karşımızda tasarımcı, yapıcı, malsahibi, kullanıcı, idareci gibi çeşitli rollerde çıkan "insan"ın ne olduğu hususunda bir fikir sahibi olmamız gerekir. Acaba insan dediğimiz biz, empirik bir formülün tüketici ögesini teşkil eden "Homo Ekonomikus" isimli bir hayvan türü müyüz?... Yoksa her zamane kötülüğün mesuliyetini geleneğe yüklemeye alışan ve bütün çıkmazların çözümünü modernizmde gören "Homo Modernus" türünden miyiz?...

Acaba fiziki olarak aşına olduğumuz biyolojik hayat süresi kişiliğimizin son noktası mıdır, yoksa bu sürenin de ötesinde sonsuza dek giden bir ikinci hayatımız daha mı vardır? Bunlar değilse o zaman acaba doğduğu andan beri günahkarlık damgası vurulan ve hayatının her saniyesi boyunca bu günahının diyetini vermeye mahkum birisi miyiz?

Burda felsefi bir tartışma başlatmadan insan ve insanlık anlayışımızın çok mühim bir yeri bulunduğunu da vurgulamak isterim. Evrene karşı vazife ve mesuliyetlerini müdrük bir insanın şekillendirme teşebbüsü ile sadece kendine, veya kendi grubuna karşı mesuliyet hissedip gerisinin kendisine vız geldiği bir insanın şekillendirdiği çevre farklı olacaktır...

Gelenek ve modernizm kavramlarına gelince, tarif için yine daha önce kendisinden bahsettiğim Hasan Fethi Beye müracaat edeceğim. Hasan Fethi Bey bu iki unsuru etrafına işler. Ona göre gelenek dediğimiz kavram şahıs bazında yapılagelmeye alışılmış şeylerin toplu bazında genelleşmesidir. San'atta da bu böyledir. Birisi tarafından bir probleme getirilen bir çözümün genelde kabullenilerek artık onunla uğraşılması ve dikkatlerin daha ehemmiyete sahip nesnelere üzerinde yoğunlaştırılması demektir. Kimin tarafından bulunmuş olursa olsun, tatbikatta işlediği görülen çözümlerin toplumun ortak bilgi dağarcığına aktarılacak bizi bir daha meşgul etmemesi manasını taşır.

Mimarlık sanatı da geleneğe çok bağlı bir sanat dalıdır. Kullanılmak hedefine yönelik bir aksiyon olması itibarı ile geçmişte yapılandırılmış, çözümlenmiş ve kabul edilmiş bulunmuş olanlardan faydalanmak gereğini yok edemeyiz. Bir mimar kendisinden önce gelen meslektaşlarına ve toplumun hislerine saygılı davranmalı ve yapacağı işi bir şahsi reklam vesilesi yapmaktan kaçınmalıdır. Nekadar da "orijinal" olmak çırpınışı içerisinde olsa bile bir mimar geçmiş mimarların eserlerinden muhakkak faydalanır. Ve kabul etse de etmese de ürününün büyük bir kısmı devam etmekte olan bir geleneğin özünüdür.

Geleneğin bir nevi eskiyen moda veya yerinde sayma hali olarak anlaşılması hatalı bir yaklaşımdır. Ayrıca bir geleneğin çok eskilerden tevarüs edilmesi de gerekmez. Yakın bir zaman

öncesinden de başlamış olabilir. Bir sanatkarın yeni bir problemle karşılaşınca o problemi nasıl çözeceğine dair aldığı karar, bir geleneğin tesisinde atılmış ilk adım olur. İkinci bir şahsın aynı çözümü tatbik etmeyi, kabullenmesi ile gelenek yürümeye başlamıştır. Bir üçüncüsü bu çözümü benimseyip ilk ikisinininkine kendi katkısını da ilave etti miydi, gelenek yerleşmeye başlamış sayılır.

Geleneği bu şekilde tarif ettikten sonra modernizmin de bir izahını yapalım. Modern demek, eski olmamak, yeni bulunmak, moda ile uyumlu olmak, gibi muhtelif manalar taşır. Asrımızda artan bir dozajda fa den ve teknoloji ile içiçe hatta onların sultasında bir mevhum olarak telakki edilmektedir. Son yarım asırdır geçirmekte olduğumuz kültür değişimi içerisinde de bölge insanımızda olduğu kadar kendi toplumumuzun bireyleri arasında idraklara taht kurmuş bir kavramdır. İki yıl önce Mimarlar Odasının tertiplediği "Modern Kerpiç Evler" başlıklı bir konferans vermiştim. Yakın çevremizde yaptığımız bir kamuoyu yoklamasında konferansa gelenleri cezbeden hususun, "Kerpiç" değil de kerpiçin "modern"lik sıfatına büründürülmüş oluşu idi...

Modernlik, özünde herhangi bir kabul veya red belirtisi taşımaz. Fakat çoğu aydınımızca bir değer yargısı ile yüklenmiş olarak istimal edilir. "Zamana uygun" manasına gelecek şekilde ifadelerde yer verilerek "tasdik edilir, arzulanır" gibi bir hava verilir. Gelenek ise "muhafazakarlık", "tutuculuk" manası ima edecek ifadelerde yer verilerek, "zamana uymayan, çağ dışı" imajları tesis edilerek "arzu edilmeyen", "istenmeyen" bir durum şeklinde anlatılır veya anlaşılır.

İnşa edilmiş çevre ile ilgili olarak "modern"lik sıfatı 1930'lu yıllardan sonra Avrupa'nın geçirdiği endüstri devriminin getirdiği sosyal ve politik çalkantılar sonucu üretilen bir tasarım tarzına

verilen isim olarak geçerlilik kazanıp yaygınlaştırılmıştır. Bu akımın şahırları arasında yer alan ve kendi kendisini pazarlamada çok usta birisi olan Fransız asıllı mimar Le Corbusier modern mimarinin konuta ilişkin felsefesini çok açık bir şekilde ortaya kor. Her konutun müstakil bir arsacık üzerinde yapılması ile bir kilometre kareye yayılacak olan bir yerleşmeyi (Böyle bir inşa edilmiş çevre geleneksel, dolayısıyla kötü bir çevredir, birbiri üzerine yığılacak gökdelenler şeklinde tanzim edip yemyeşil parklar içerisinde bir çevre tavsiye edilir. (Bu da modern ve kabule şayandır.) Pazarlamakta ustadır demiştin, bu tanzimine de hemen bir slogan yakıştıru. "Meskenler, içlerinde yaşanacak makinelerdir", ve "kasaba içerisinde park yerine park içerisinde kasaba" gibi...

Batının çiğ gibi büyüyen ekonomik, politik ve kültürel hegemonyası altında kendi gerikalımlıklarının toplumların tutuculuğuna hamleden aydınların önderliğinde başlayan moderncilik gayretleri mağripten maşrike bütün dünyayı etkisi altına aldı. Mimarlık ve şehircilik açısından bütün dünya tek bir kasabaya dönüştürülerek iklimi ne olursa olsun her yerde modern mimarı sulta kurdu. Okullarda bu okundu, tasarım bürolarında bu tasarlandı, şantiyelerde bu inşa edildi...

Edildi de ne oldu diyeceksiniz. Yarım asır geçmeden bundan da bikan batının egemen kültür odakları, modernliğin de ötesine geçen bir "Post-Modernizm" acubesi uydurarak, eğer tabir caizse teknolojik bir çağ atlama akrobasisine bulunmuştur. Teorisyenlerine göre modernizmin kökten kopukluğu, insana fert olarak saygısızlığı öyle boyutlara ulaşır tepki ile karşılaşmaya başlamış ki, (Bu doğru bir teşhistir) bunu telafi etmek üzere gelenek içerisinde saklı birtakim sembollerini çıkararak bunları binaların içine, dışına serpiştirip kökle bağ kurmak, geçmişine bağlı insana daha saygılı olmak icab etmektedir.

Genel boyutları içerisinde kavram ve terimleri böylece sergiledikten sonra halk bilimi açısından, ülkemiz açısından ve insanımız açısından mevzuuma döndüğümde kıvrandığımız, fakat kıvrandığımızın farkında olmadığımız cendereye bir göz atalım.

Çevreye şekil verme ameliyesi gelenek içerisinde dini bir vecibe şeklinde ve insan hayatını da tanzim eden inançlarla yoğrulmuş olarak yerine getirilirdi. Eğer ben size yer yüzünü imar etmek görevi insanlığımıza bir Allah emri olarak Kur'an'da verildi dersem çoğunuz eminim şaşacaksınız. Bahsettiğim emir, Hud Suresinin 61. ayetinde geçer. Yine ben size desem ki imar, Umran, mimari gibi çevre şekillenmesi ile ilgili olarak dilimizde kullanılan kelimelerin türetildiği kök "ömür" sözcüğüdür. Eminim yine şaşacaksınız. Yani imar etme, bir ülkeyi mamur ederek umrana kavuşturma, bir mimar olarak mimari işlevde bulunma hareketi doğrudan doğruya ömürle, hayatla ilgilirdi. Bir başka deyişle imar faaliyetinde bulunacak bir mimar, yerin yüzünü, insan hayatına eskisinden daha uygun ve o hayati maddi ve manevi ihtiyaçlarına en iyi çözümler getirecek bir şekillendirmede bulunmakla mükelleftir. Ancak o zaman "mimar" olur... Halkbilim araştırmalarında öğrendiğimiz ahilik gibi fütüvet gibi içtimai ve mesleki teşkilatlar böyle bir yaklaşımın ürünleri idi. Mimarlar da sanatkarlar da bu ocaklarda hem mesleklerinin tekniğini en iyi bir şekilde öğrenirler, en yüksek şahsi ahlak ve meslek karakterine sahip olurlar ve velinimetleri olan diğer toplum fertlerine mesleki hizmetlerini ücret karşılığında sağlarlardı.

Tarihi birtakım sebeplerden dolayı sosyal, siyasal ve kültürel açılardan batı etkisinde kalan her ülke ve toplum gibi bizler de Kıbrıs'ımızda çevremizin düzenlenmesi ile ilgili geleneği unutarak, veya ihmal ederek modernizmin diktası altında yepyeni bir çevre meydana getirdik. Doğal malzemeleri bir kenara iterek demirle teşhiz edilmiş betonla

cama muhabbet bağladık ve İngilizin imar anlayışına uygun olarak on ayak sınırlardan içeri çekilmiş parselasyon sistemine göre iç avlulara yönelik evlerimiz, tiyatro sahneleri misali sele serpe dışa sokağa açtık. Sokağın bütün gürlütüsü tozu toprağı da evlerimizin içerisinde doldu. Halen çoğumuzun hayatı böyle bir çevre içerisinde süregelmiştir.

Unutulan gelenek içerisinde ülkenin iklimi, yörenin malzemesi ve insanın yaşayış tarzı birbirini etkileyerek uzun deneyimlerden sonra bir senteze varır ve tasarımcılar bu sentezi kabullenerek mesleklerini icra ederlerdi. Mesela bir odanın yüksekliği, duvardaki bir pencerenin büyüklüğü, kullanılan malzemenin kalınlığı ve örtüsü hep yukarıda tarifini yaptığım imar kaygusuna göre gerçekleştirilirdi. Pencereyi biz denemmiş boyutlarının dışına çıkarır ve büyülte büyülte bütün duvarı kaplatır boşluğu da camla örtersek kendi kendimize bir problem kazandırmış oluruz. Böylesine bir cam pencere, dolu duvardan on misli daha fazla güneş sıcaklığının odamıza dolmasını sağlar... 3 m x 3 m boyutunda güneş altında kalan cam bir duvar, sıcak ve açık havalı tropikal bir ülkede oda içerisinde tahminen saatte 2000 kilokalori kazandırır. Böylesi bir durumdaki odanın içerisindeki havayı insanın rahatına uygun bir mikro iklime dönüştürmek için 2 tonluk bir soğutma kapasitesi gerekir.

Önüne "Venetian Blind" diye bilinen oda içi pancurları koyma radyasyon yoluyla giren sıcaklığı önlemez. Bu pancur dıştan bile olsa yine radyasyon miktarı üç mislidir. Tabii odaya giren sıcaklığa tahammül edilemez. O zaman ne yapacaksınız? Bir klima cihazı alıp kendi paranızla bozduğunuz bir çözümü ilave para vererek dengeye ulaştırmaya çalışacaksınız. Tabii bunun arkasında yatan çarpık bir mantık olsa gerek. Bir ev yapacak kadar parası varsa bir klima da alacak parası olmalıdır...

Eğer bu derde düşer olanların yalnız bizler olmadığını bilmek bir te-

selli kaynağı olacak ise bunlardan bir misal verelim. Paris gibi soğuk iklimli ülkelerde bile ve dünya milletlerine ilim ve kültürde öncülük etmekle görevli UNESCO'nun camla kaplanmış merkez binası 1959 yazında, sera etkisi diye bilinen bu durumdan öylesine müteessir olmuştu ki, klima cihazları makine üstü gayretlerine rağmen suhunun yükselmesine mani olamamış, birçok memur bürolarında bayılıp kalmışlardı.

İnşa edilmiş çevrenin en yüzde sekene varan bir bölümünü meskenler teşkil eder. Gelişmekte olan ülkelerin içine düştükleri dramatik ve köklü problemlerden birisi de iskanla ilgilidir. Nüfusun çoğunlukla kırsal bir ekonomi içerisinde istihdamdan şehirleşmiş bir ekonomiye kayması bu problemi çetrefilileştirmektedir. Kıbrıs adasının minyatürleşmiş çehresi bu olayın boyutlarını tam olarak görmemize fırsat vermemele beraber dünya yüzeyindeki rakamlarla ifade edilen çehresine bakmakla hadisenin bir açından hem vahim hem de dramatik boyutlarını kavrayabiliriz.

Mesela bu asrın başında Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın toplam nüfuslarının sadece yüzde beşi şehirlerde yaşıyordu. Asrın ortasında bu rakam yüzde on beşi buldu. Üçüncü çeyreğinde ise bu rakam yüzde otuz altıya erişti. Asrın sonunda ise bu rakamın en az yüzde kırk iki olması beklenmektedir.

Şehirleşme demek şehirlerdeki nüfusun artması ve bu artan nüfusa içinde barınacağı bir mesken bulunması demektir.

İkinci dünya harbinden sonra şehirleşme hızı en fazla olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'ye bir bakacak olursak şu manzara ortaya çıkar:

1950 senesinde nüfusunun sadece yüzde 18.5'i şehirlerde yaşıyordu.

1970 senesinde şehirlerde yaşayan halkın miktarı yüzde 33.3'e vardı.

1985'de ise bu oran yüzde 54'ü buldu.

Son otuz yıl içerisinde Türkiye nüfusunun ortalama artışı yılda yüzde

2.5 iken şehirlerdeki nüfus yılda yüzde 6 civarında bir artış gösteriyordu.

Şehirlerdeki bu hızlı artış aslında şehirlerde olan imkanlardan ve nimetlerden daha fazla bir nüfusun pay aldığı manasına gelmemektedir. Aksine altyapı yetersizliklerinden dolayı aynı büyüklükteki pastadan daha çok kişinin pay almaya çalışması neticesinde hayat standardında bir düşüş vukubulmaktadır.

Dünya bütünündeki durumu rakamlarla ifade edecek olursak şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

1970 senelerinde yapılan tahminlere göre üçüncü dünya ülkeleri konut açıklarını kapatmak için her yıl 1,000 kişi başına 8 tane mesken inşa etmeleri gerektiği hesaplanmıştır.

1970 senesinde 24 ülkede yapılan araştırmalarda öğrenildiği kadarı ile bu rakam ancak 1,8 olmuştur.

Açığın kapatılmadığını ifade ederken herkesin sokaklarda yaşadığını ima etmiş olmayalım. Yolun kenarına bırakılmış bir kanalizasyon bütünü dahi sırasında bir barınak yapmak suretiyle herkes başının üzerine bir dam çekmektedir. Mühim olan bu barınanın insan hayatı ile sağladığı münasebet ve güvencedir. Karton veya tenekeler olsun bir barınağa sahip olma içgüdüğü, gerekli güvence verildiği ve asgari imkanlar sağlandığı takdirde yavaş yavaş içerisinde, huzurlu bir hayatın başladığı ve kendi imkanları ile bile insanın basit bir barınağı içerisinde insanca yaşanır bir meskene tahvil ettiği görülür.

Böyle olmakla beraber istatistikler hiç de iç açıcı değildir. 2000 senesinde gelişmekte olan ülkelerde nüfusu beş milyon üzerinde olan en az 40 şehre sahip olacak iken endüstrileşmiş ülkelerde bu sayı 12 olacaktır. Bu kırk şehrin ONSEKİZLİ 10 milyonu da aşan nüfusları barındıracaktır. Meksiko şehrinin nüfusunun 2000 yılına kadar 30 milyon insana hizmet vermesi beklenmektedir.

İnsanların böyle üst üste yığılışının gerektirdiği sağlık hizmetleri, yollar, elektrik ve su, ulaşım, suç önleme ve koruma hizmetleri gibi ihtiyaçların bo-yutları kolay kolay idrak edilemez. Fakir fukarası ile, işsizi ve evsizi ile üst üste yığılmış insanlardan vücut bulan on milyonluk veya daha fazla nüfustaki şehirlerin nasıl birer felaket yuvası olabileceğini tahayyül bile zordur. İşte böyle bir manzaranın içerisinde "Sosyal Konut" veya dar gelirli vatandaşlara mesken sağlama olayı gündeme gelir.

Kırsal alanlarla şehirleşmiş alanların arasındaki yaşayış farklarının çok daha çarpıcı olduğu büyük nüfuslu gelişmekte olan ülkelerdeki kadar değilse bile Kıbrısmızda da aynı hadise yaşanmaktadır. Konut ihtiyacı maalesef hep şehirleşmiş yörelerin problemi olarak dünü-nülüp ele alınır. Ele alınış şekli de daha önce ifade ettiğimiz gibi tarihi sebeplerden ötürü her gelişmekte olan ülkenin çeşitli dozajlarda uyguladığı "batılılaşma" uygulamalarından dolayı Batının yaşadığı tecrübenin birikimi esas alınarak geliştirilmektedir. Batıdaki şehirleşme hadisesinin bilhassa "Modern Hareket" diye adlandırılan uygulama türü, sadece şehirleşmenin ve konut tasarımı hadisesinin değil, aynı zamanda inşa edilmiş çevreyi şekillendirecek tasarımcıların eğitiminin de temelini oluşturur. Kıbrıs için de hadise böyle-dir. Surlar içi eski kent Lefkoşa'nın inkişafı koloni devri mimar veya mühendislerin kararlaştırdıkları esaslara göre tesbit edilmiş, Surlar dışındaki eni boyu tesbit edilip sınırlarından içeri çekilerek ancak müferrit villa tipi ev veya apartmanlara fırsat tanıyan çevre düzeni de aynı eğitimin ve birikimin sonucudur.

İlk önceleri mükemmel bir çözümdür diye mimarlarına MADALYA verilen birçok sosyal konut, daha sonraları büyük içtimai huzursuzluklara, vurup kırma olaylarına mekan teşkil ettiği için dinamitlenerek yıktırılmak mecburi-

yetinde kalmıştır. Bu gün gelişmiş ülkelerin hiçbirinde çok katlı sosyal konut yapılmamakta aynı yoğunluğu sağlayan mahdut katlı inkişaf projeleri tercih edilmektedir.

"Revolutionary Architecture in the Third World" isimli kitabında Fernando Salina, gelişmekte olan ülkelerin mimarilerinde tesbit ettiği on iki tane hususiyeti anlatır. Bunların arasında:

Mutlu bir azınlık için yapılan gayet lüks binalara mukabil çoğunluğun fakirliği,

Endüstriyel gerikalmışlığın bir neticesi olarak ithal edilen malzemelerin kullanımı, Mesken sorununa devletin cüzi katkısı, ve

Dengesiz bir teknolojinin tahditlerine bağımlı kılınmış estetik çözümler yer almaktadır.

Esasa müteallik olması itibarı ile bu son hususiyetin tebliğimiz açısından büyük bir ehemmiyeti vardır. Kıbrıs'ımızın şehirleşme oluşumu ve gerek bitişik nizam olsun, gerekse yeni açılan yerleşme bölgeleri içinde olsun meydana getirdiği örnekler de bu tip estetik çözümler çerçevesinde kalır.

Bir sosyal bilimcinin dediği gibi, "What developing countries need is not mass housing but housing by the masses". Türkçesi ile "gelişmekte olan ülkelerin ihtiyacı Toplu Mesken inşaatı değil, toplumun kendisini iskanıdır."

Böyle bir yaklaşım içerisinde ele alınabilecek çözüm şekillerinden bazıları, SITE AND SERVICES gibi arsa ve altyapı hizmetlerini sağlayarak herkesin kendi evini yapmasına imkan vermek şeklinde sıralanabilir.

Bu şekilde alışıl gelmiş tasarım usullerinin dışına çıkarak hem maliyeti düşürmek, hem de tasarım hadisesi içerisinde içtimai ve kültürel uyumu sağlamak imkanı doğar. Sosyal bilimler literatüründe "Self-Help", yani kendi kendine yardım diye de adlandırılacak mesken politikalarında sadece tasarım değil, yapı malzemelerine karşı da

rasyonel bir politika izlenmesi gerekir.

Nitekim Fransa ve Almanya'nın önderliğinde bizde geleneksel ismi ile "kerpiç" diye bildiğimiz kilden yapılan ve güneşte kurutularak imal edilen yapı malzemesi modern bir yapı malzemesi olarak gündeme getirilmiş ve Afrika'nın birçok ülkesinde muvaffakiyetle kullanılmaya başlanmıştır. Bu yapılarla meydana getirilen iç ve dış mekanlara bakınca bizlerin nasıl bir çevreyi reddederek şimdi içinde sıkışıp kaldığımız beton yüzünlere lâyık bırakıldığımızı daha rahat anlıyoruz. Hatta Fransa bununla kalmamış, kendi ülkesine "Ville de Terre" beş altı değişik imalat tekniği kullanılan kerpiç malzemesinden küçük bir de kasaba meydana getirmiştir. Grenoble Üniversitesinde yüksek lisans derecesinde paye veren bir kerpiç mimarisini bölümü kurulmuştur ve atelyelerde talebeler kerpiç kullanarak meydana getirilen yapılar üzerinde pratik tecrübe kazandırılmaktadır.

Bu noktada sosyal konut hadisesine kendi idarecilerimizin yaklaşımı çok sınırlı kalmakta ve tezahürü de bir diğer konuşmada belirttiğim gibi *askeri düzen birşeyle kol sıra evler veya çok katlı birbirinin benzeri apartmanlar yapmak şeklinde görülmektedir.* Bu şekilde yapılmış meskenlerin dar gelirli vatandaşın mesken değil, orta sınıfa uygun mahalleler oluşturmaktan öteye bir faydası olmamaktadır. Finansman itibarı ile de kıt kaynakların dar bir zümre menfaatına harcanarak heba edilmesidir.

Dar gelirli insanların mesken ihtiyacına yardımcı olacak bir yapı malzemesinin üç hususiyeti olması beklenir. Malzemenin ucuz; kolayca tedarik edilir; ve kolayca kullanılabilir olması gerekir.

Burada da tasarımcı ve kullanıcı arasında bir problem daha doğmaktadır. Resmî makamların tutumları bir yana her vatandaşın ille de modern telakki edilebilecek beton ve demirden inşa edilmiş bir evde yaşamayı gaye edinmiş görünmektedir. Mesela tercih bize bira-

kılırsa kaçımız maliyeti pahalı, ve temizlik anlayışımıza ters düşen bir gömme küvet yerine duş teknesini seçeriz?...

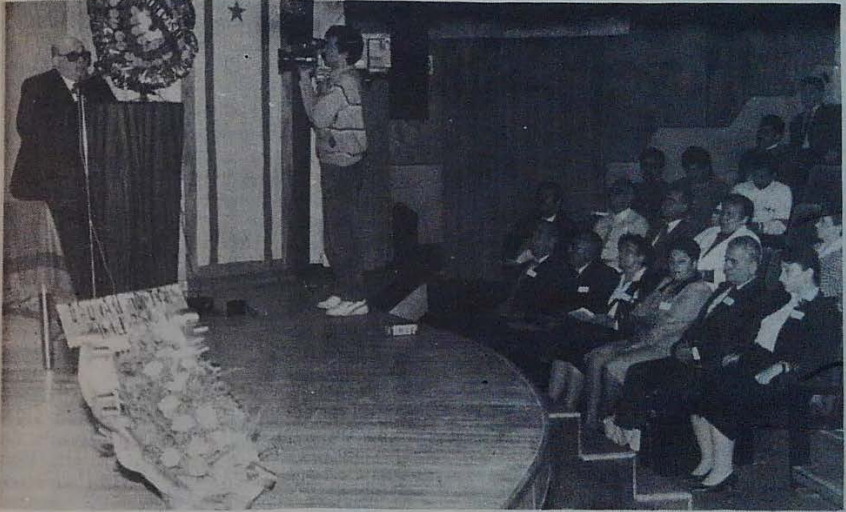
Fakat çimento, demir, hatta tuğla dünyanın bütün dar gelirliilerine yetecek miktarlarda üretilmemektedir ve pek yakın bir gelecekte de bunun olacağı düşünülmektedir. Çimento da Tuğla da enerji kullanımını yoğun olan malzemelerdir ve enerji kaynaklarının fiyat artışları ile maliyetleri devamlı yükselecektir.

Ayrıca çimento imalatı tekniği tekamül etmiş sistemleri gerektiren bir süreçtir ve gelişmekte olan ülkelerde üretimi hedeflerin çok altına düşmüştür. Fakat birçok gelişmekte olan ülkede, kendi Kıbrıs'ımız dahil enerji tüketmeden imal edilen yapı malzemeleri ile inşa edilmiş sağlıklı meskenlere sahiptir ve küçünsemeyecek sayıda kişi böyle meskenlerde yaşamaktadır.

Ne yazık ki toplum olarak içerisinde düşürüldüğümüz taklitçilik ve başkalarına özentî neticesi yerel malzemelerle geliştirdiğimiz yapı usulü bilgisini de hemen hemen yitirmiş bulunuyoruz. Bunun yeni baştan tesisi için Devletin ilgili birimleri ile meslek kuruluşları yanında Akademik müesseselerinin de konuya eğilmesi ve dar gelirli vatandaşın hakikaten cebine uygun olacak, aynı zamanda yerel çevre güzelliklerimiz içerisinde kendi içtimai ve kültürel değerlerimize uygun ifadeler kazandırılan bir inşa edilmesi zamanı çoktan gelmiştir.

Belki her 1000 nüfus başına yılda yapılması gereken 8 meskene, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi biz de ulaşamadık ama, dünya üzerinde her 1000 nüfus başına düşen doktor, mimar ve mühendis, gazeteci ve hadî söyleyelim, siyasetçi sayısında herhalde en başta değilse bile başlarda gürleşmekteyiz. Böylesine bir eğitilmiş insan gücü içerisinde de mesken sorunumuzu kendimize uygun bir şekilde çözemsek herhalde kıyamet gününde çoğumuz hesap vermeyecek ve kekeleyip duracağız.

Eleştiri ... Eleştiri ... Eleştiri ... Eleştiri ... Eleştiri ...

Türkiye Turizmi Geliştirme Vakfı tarafından düzenlenen sempozyumdan bir görüntü.

Bir sempozyumun

Düşündürdükleri

Tuncer BAĞIŞKAN

Arkeolog

Kıbrıs, asırlar boyunca gelenlerin birbirlerinden etkilenecek oluşturdukları ve çok yönleriyle karanlıkta kalmış bir kültür birikimine sahiptir. Bu kültür birikiminin ise ancak bilimsel çalışmalarla aydınlatılabileceğine inandığımdan, bu tür etkinlikler bende tarifi imkânsız

heyecanlar uyandırır.

Bu nedenle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakan'ın himayelerinde

★ Has-Der üyesi.

ve "Türkiye Turizmi Geliştirme Vakfı" tarafından, 30-31 Ekim - 1 Kasım 1989 tarihleri arasında Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen "Arkaik Döneminden bugüne Kıbrıs'ta Türk Kültürü ve Turizm Politikası" konulu sempozyuma katıldım.

Konu oldukça ilginçti... Nedeniyse, Kıbrıs Türk Turizmi, sürekli dış borçlanmaları gerektiren 'Bavul Ticareti'ne dayandırılmışken, himaye edilen sempozyumda, Turizmimizin Türk Kültürü'ne dayandırılması konuşulacaktı. Demek ki artık, Kıbrıs'taki tarihi Türk evleri, siyasilerin günübürlük kararlarıyla yıkılmayacak; günümüze kadar gelenler restore edilip turizmin hizmetine sunulacak; kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarımız devlet eliyle teşvik edilip yaşatılacak ve Turizm ile üretimden sağlanan cüzi döviz girdilerimizi çarçur edip, Kıbrıs'ı Türkiye'nin Kilis'i durumuna getiren birkaç tüccarın canına ot tikanaçaktı... Bazı dostlarımız ise, amacın, "Dostlar alış verişte görsün" olduğu noktasında görüş ileri sürüyorlardı.

Duyurunun geç yapılması, sempozyumun az bir katılımı gerçekleşmesine neden olmuştur. Meydanları ve özellikle 'beleş' olduğu için ziyafet salonlarını tıklım tıklım doldurma becerisi gösterenlerin, Kıbrıs Türk kültürüyle turizmne ne denli önem verdikleri zaten biliniyordu. Bu nedenle, konuşmacıların, elin parmakları kadar kişiye hitap etmelerinin yadırgandığı söylenemez.

Sempozyuma konuşmacı olarak katılan Prof. Dr. Yılmaz Önge (Kıbrıs eserlerinde yaşatılan Türk Sanat ve mimarlık gelenekleri), Prof. Dr. Fahrettin Kızıloğlu (Kıbrıs'ta Türk İslam Kitabeleri), Prof. Dr. Şükrü Elçin (Kıbrıs'ta Türk Edebiyatı ve Folkloru) ve Doç. Dr. Yusuf Öğuzoğlu (Osmanlı döneminde Kıbrıs'taki Türk İdari ve hukuki hayatı) sempozyuma bilimsel ağırlıklarını koymuşlardır.

Folklorik giyim-kuşam konusunda Türkiye'de otorite olduğuna inandığım Prof. Dr. Neriman Görgünay Kızıoğlu,

Kıbrıs folkloru konusunda Kıbrıs'ta bir araştırma yapma olanağı bulamadığından, sadece yayınlanmış eski basım birkaç kitaptan yararlanarak Anadolu ile Kıbrıs Türklerinin daha önce belgelenmiş kültür birliğine değinmiş; Anadolu'dan 400 yıl uzak kalmış Kıbrıslı Türklerin kültürel etkileşimle oluşturdıkları "Kıbrıs Türk Kültürü"ne değinememiştir. Yine de tartışmalar bölümünde "Kıbrıs Türk Kültürü"nü kabullenilmiş olması ve kültürlerin etkileşimle zenginleşip geliştiğinin vurgulanması memnuniyet verici olmuştur. Ancak tartışmalar bölümünde konuşmacıya yönlendirilen soruları, konuşmacının değil de, Türkiye Turizmi Geliştirme Vakfı başkanı Doç. Dr. Ayça Adalılar'ın yanıtlaması ve onun da Anadolu'yla Kıbrıs'taki Kültürleri Orta Asya Türklerine mal etmesi, izleyicileri hayli tedirgin etmiştir.

Turizm alanında herhangi bir bilimsel kariyer ile deneyimi olmamakla birlikte, Müsteşarlık mevkiinin siyasi bir mevkî olması nedeniyle Turizm Müsteşarı olmuş Lemi Galip ise, Turizm alanında kalıplaşmış istatistikî bilgilerin ötesine geçememiş ve kültürümüz ile üretime dayalı bir turizm politikası oluşturulması vaatlerinde bulunamamıştır.

Kıbrıslı konuşmacılardan Sn. Cemaliye Volkan, üzerinde çalışıp da halen tamamlayamadığı "Kıbrıs'ta Yozlaştırılmış ve unutilan el sanatları" üzerinde dururken, Arkeolog Turan Katırcıoğlu "Çağlar Boyunca Kıbrıs- Anadolu İlişkileri" konusunu izah etmeye çalışmıştır. Kıbrıs genelinde, Anadolu'nun geleneksel maddî kültürlerinden ayrılan ve hatta Kıbrıs'ın çeşitli bölgeleri arasında bile değişiklikler arzeden çok çeşitli el sanatı ürünlerine rastlanmaktadır. Değişiklikler arzeden bu örneklerin, salt Anadolu'yla karşılaştırılıp bunların yozlaşma olarak tanımlanmasının bir hata olacağı görüşüm burda da yinelemek isterim. Yozlaşma oyununun ticaretle ortaya çıktığının saptanması halinde, gerekli önlemlerin alınması için devlete

büyük görevler düşecektir.

Sempozyuma "Arkaik Dönemde Türk Kültürü; bugün ve olması gereken Turizm Politikası" konulu bildiri sunan Turizm Geliştirme Vakfı Başkanı Doç. Dr. Ayça Adalılar, sempozyumun en ilginç simasıydı. Ayça Adalılar, sempozyum süresince, gerek konuşmacıların konuşmalarının arasına girerek ve gerekse her konuşmacıdan sonra söz alarak, tüm medeniyetlerin kaynağının Orta Asya ile Orta Asya'da yaşayan Türkler olduğunu ısrarla vurgulayıp durmuştur. Orta Asya'da yaşayan Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde yine Türklerle karşılaştıklarını ve Anadolu'nun otokton halkının Türkler olduğunu iddia etmiştir. Ben ise, Türkiye'deki birçok meslektaşımın görüşünü benimsediğimden, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türklerin kendilerini yedi bin yıllık bir kültür birikiminin içinde bulduklarını ve kendi kültürlerini bu kültürlerle yoğurarak "Anadolu Türk Kültürü"nü yarattıklarını belirtmek isterim.

Kıbrıs Arkeolojisiyle ilgili detaylı araştırma yapmadığına inandığım Ayça Adalılar, Kıbrıs'ın M.Ö. 3000 yılına kadar iskan olmadığını (5 bin yıl önce), bu tarihte ve bu tarihten sonraki maden devrinde Anadolu'dan ve Orta Asya'dan gelen Brakisefal kavimlerle (yani Türklerle) iskan edildiğini, Kıbrıs'ın otokton (yerli) halkının bu insanlar olduğunu ve Neolitik devre tarihlenen Hirokitya'da bulunan taşların Orta Asya'daki yada taşlarının etkisini taşıdığını iddia etmiştir. Ancak Kıbrıs Arkeolojisi Sn. Ayça Adalılar'ın uzmanlık alanı dışında olduğundan, sempozyum için hazırladığı bir sayfalık özet bildirisinin bir yerinde, Kıbrıs'ın ilk olarak Neolitik devirde (yani 9 bin yıl önce) iskân edildiğini söyleyerek, Kıbrıs'a geldiğini iddia ettiği Orta Asya Türkleriyle ilgili tüm iddialarını yine kendisi çürütme durumuna düşmüştür.

Bugüne kadar Kıbrıs'ta yapılan arkeolojik kazılara göre, Kıbrıs, Ayça

Adalılar'ın söylediği gibi M.Ö 3000 yılında (yani 5 bin yıl önce) değil de, M.Ö 7000 yılında (yani 9 bin yıl önce) Anadolu ile Suriye'den gelen "A seramik Neolitik" kültür çevrelerine mensup insanlar tarafından iskân edilmiştir. Kıbrıs'taki Hirokitya kazılarında bulunan Brakisefal kafa tasları da Neolitik devre aittir ki, o dönemde Türklerin tarih sahnesine dahi çıkmadıkları otoriteler tarafından ortaya konmuş bulunmadır. Dolayısıyla aşırı milliyetçilik akımlarına kendilerini kaptırmış ve Kıbrıs Arkeolojisini tam olarak bilmeyen kimselerin Kıbrıs arkeolojisiyle ilgili söylediklerine itibar etmemiz mümkün değildir.

Kıbrıs Türk Kültürünü 1570-1571 yıllarında başlatan gayri resmi bir hükümet görüşü vardır. Ayça Adalılar ise 1570 yılından daha geriye giderek, Kıbrıs'ın otokton halkının Türkler olduğunu iddia etmiştir. Ben ise, arkeolojik ve Halkbilim verileri ışığında, çağlar boyunca Anadolu ile diğer komşu ülkelerden Kıbrıs'a gelen değişik kültür çevrelerine mensup insanların, Kıbrıs'taki mevcut kültürleri etkileyerek ve onlardan da etkilenererek "Kıbrıs Kültürlerini" oluşturduklarına inandığını belirtmek isterim.

9000 yıllık süre içinde Kıbrıs'ta oluşan kültürlerden günümüze sayısız eski eser gelmiştir. Kim yapmış olursa olsun, bunları "Bunlar bizimdir" diyerek korumak ve Turizmin hizmetine gururla sunmak durumundayız. Bu nedenle ben, herhangi bir ayıрым gözetmeden, günümüze kadar gelebilen tüm eski eserlerin dünya insanlığının ortak kültür mirası olduğuna ve bunları da bir sonraki kuşaklara devretmekle yükümlü olduğumuza inanıyorum.

Doç. Dr. Ayça Adalılar, Kıbrıs'taki Osmanlı- Türk eserlerinin tapu senetlerimiz olduğunu söylemiştir. Ben ise, Kıbrıs'taki tüm eski eserlerin dünya insanlığının tapu senedi olduğunu söylüyorum.

Akdeniz köyünde Arkeolojik kazı ve Engellenen Tanıtma Çalışmaları ★

Tuncer BAĞIŞKAN

1974 yılından günümüze dek Kuzey Kıbrıs'ta yapılan arkeolojik kazıların hiçbiri bilimsel yayın aşamasına getirilmemiş; buluntularsa müze depolarının tozlu raflarına terk edilmiş durumda. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin başkenti Lefkoşa'da bir tek arkeoloji müzesinin olmayışına anlam vermek güç.

Rum kesiminde yaklaşık sekiz yabancı ekibin kazı yapmasına karşın, bizde bir tek yabancı ekibin çalışmasına bile tahammül edemeyen yöneticilerle çalışmak durumundayız. Bizi tanıtacak isteyen yabancı bilim heyetlerine köstek olunmakta... Eski eser kaçakçılarının eski eser tahrifatına, Eski Eserler Dairesinin suskunluğu ekleniyor. Kuzey Kıbrıs'ı tanıtan olmayınca, tabii ki taşıyan da olmuyor. Tanıtmak için uğraş verenlerse bir bir pasifize edilecek ödüllendiriliyor.

İlk kez 1986 yılında Kıbrıs'ta kutlanmaya başlanan ve geliştirileceği vaatleri verilen "Dünya Müzeler Günü" ile "Dünya Müzeler Haftası"nın günü dahi bu yıl unutulmuş; tıpkı gözden çıkarılan eski eserlerimiz gibi... 1986 yılında ikon müzesi olarak ziyarete açılacağı dünyaya duyurulan GİRNE'deki Arhangelos Mî ail kilisesi, aradan dört yıl geçmesine karşın halen ziyarete

açılmamış. GİRNE'deki Arkeoloji Müzesi de aynı durumda; restorasyon çalışması dahi durdurulmuş.

Lefkoşa'nın tarihi dokusu süratle bozulmakta; yabancıların ilgisini çeken Osmanlı dönemiyle yerel mimari örnekleri bir bir yıkılmakta, yıktırılmakta. Bu gidişe "dur" diyebilecek mahkeme kararlarıyla Anayasanın gereklerini yerine getirecek ilgililer yok olmuş...

Bavulcularla tüccarların tarihi-turistik şehirlerimizde yarattıkları çevre kirliliği had safhada. Turistik kent ilan edilen GİRNE'deki tarihi Baldöken mezarlığı mezbelelik haline getirilmiş; yeşil alan yapıp insanımız ile turizmin hizmetine sunulması istemleri askıda bekletilmekte...

Eski eser alanlarının düzenli temizliğini yapacak seyyar temizlik ekipleri oluşturulmadığından, çöğu, otlardan, pislikten ve içlerindeki yılanlardan ziyaret edilemeyecek duruma gelmiş.

Kendi k. derine terk edilen çöğu eski eserler, ayakta kalabilmek için doğaya karşı direniyor. Ancak bunlar turizm için o kadar önemli görüyor-

★ 22. Mayıs 1990 tarihli Kıbrıs Gazetesi'nin Kültür-Sanat ekinde yayımlandı. Yazıdaki ilaveler, K.T.Turist Rehberleri Birliği'nin basın açıklamasından alındı.

lar ki, içleriyle korunma sınırlarına turistik tesis yapılması için yasalar bile çıkarılmış!!!

Tanıtıcı levhaları, broşürleri ve posta kutuları olmayan müze ve eski eser alanlarıyla dünyaya tanıtıldığımız savlanabilmekte.

Milyarlar harcanarak ve restorasyon adı altında, GİRNE Limanı'nın ortasındaki tarihi kule antik görünümü yitirmiş. Aradan bir yıl geçmesine karşın limana dikilen elektrik direklerine cereyan verilmemiş. Her gün bir direğin kırıldığını; parçaların denize atıldığını görüyoruz. Eğer devletin hazırlaması gereken ihale şartnameleri, ihaleyi kazanan firmaların hazırlamasına göz yumulursa, restorasyon sırasında Eski Eserler Dairesi denetim

Akdeniz Mezarının girişi (Şimdi yıkılmış olup restore edilmeyi bekliyor.)

görevini yapmazsa ve deretimden görevli teknik personelden habersiz restorasyon işleri yapılırsa; böyle bir projeden başka ne beklenebilir ki?

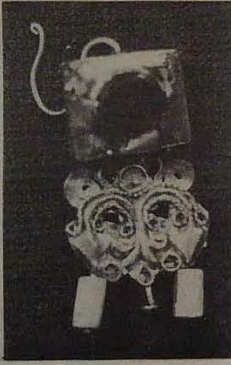
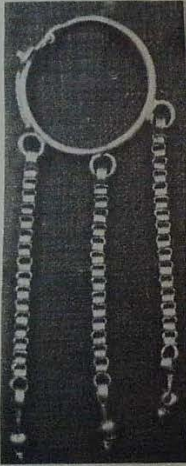
Köhnemiş, ihtiyaca yanıt vermeyen eski eser yasasını "değiştirin" desiniz, nerdeyse "Rahatımızı bozmayın" yanıtını alacaksınız... Kuzey Kıbrıs'ta satih araştırması yapılmadığından, şu anda üzerinde yaşadığımız kara parçasındaki taşınmaz eski eserlerin sayısı dahi bilinmiyor. Çoğu tescil edilmemiş... Neyin korunacağı bilinmeden korumadan söz edilebilir mi?

Geçmiş aydınlatmak için Eski Eserler Dairesine büyük görevler düştüğüne şüphe yoktur. Ancak mevcut yapılaşma buna cevap verebiliyor mu?

Eski eserlerimizi dünyaya tanıtacak Eski Eserler Dairesi buna hazır mı? Bu görevi Eski Eserler Dairesi mi, yoksa her daima olduğu gibi eski eser kaçakçıları mı sürdürecektir? Eski eser kaçakçıları, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni "korsan" bir devlet olarak yurt dışında tanıtıp damgalatmışlardır. Eski Eserler Dairesi Müdürlüğü tanıtma konusunda farklı bir uygulama içinde mi? Dilerseniz birlikte görelim.

1986 yılında Akdeniz köyünde soyulan bir mezarda, Eski Eserler Dairesi adına bir kurtarma kazısı yapılmıştı. Bu kazı, Kuzey Kıbrıs'ta yapılan en ilginç kazılardan biriydi. Biz mezara ulaşmadan köylüler tarafından soyulmuş; bu arada köydeki altı kişi de tutuklanmıştı. Soyulan mezar toprakla yeniden kapatıldığından yeri dahi belli değildi. Bulmak için uğraşmamız gerekti. Nihayet toprak içindeki yeni kırılmış seramik parçalarına dayanarak mezarı saptayabildik... Çoğu eserler kırılmış; sağa sola atılmış durumdaydı. Mezarı temizleyebilmek için içinden tonlarca kum çıkarttık.

Yeraltındaki anıtsal mezara merdiven ayaklarıyla inilmekte; bir kapı geçidinden geçilip üzeri kapalı bir koridorla esas mezar girişine varılmaktaydı. Mezar iki odalıydı; duvarlarının

Mezarda bulunan altın küpeler.

daysa ölülerin konduğu sekiz niş vardı. Mezarı temizleyip açığa çıkartmak için üç hafta süreyle çalışmamız gerekti. Mezardaki kumları eledikçe, birbirinden güzel kandiller, tunç sikkeler, altın küpeler, kolye boncukları, takılar meydana çıkıyordu. Kazı sonunda, mezarın M.Ö. 3-2. yüzyıla ait Potelemaios döneminden Bizans dönemine kadar (M.S.VII. yüzyıl) geçen 800 yıl gibi bir süre kullanıldığı ortaya çıkmıştı. Değişik dönemlere ait kandiller, altın küpeler ve özellikle tunç sikkeler mezarı tarihlememe yardımcı olmuştu. Eşine az rastlanan ve dünyayı sarsabilecek bir eski eser koleksiyonuyla karşı karşıyaydım. Ele geçen sikkelerin çoğu İstanbul, İzmıt ve Antakya damgasını taşıyordu.

Bu eserlerin tanıtılması için kolların sıvanması gerekiyordu. Nihayet Almanya'da kurulan Kuzey Kıbrıs Dostları Derneği Yönetim Kurulu 1989 yılının yaz ayında Cumhurbaşkanımızın davetlisi olarak Kıbrıs'a gelir. Dünyada

yalnızlığa itildiğimiz bir ortamda bizleri tanyan bir derneğin yanımızda olması memnuniyet vericiydi. Mezarda bulunan değişik dönemlere ait kandiller, Dernek üyelerinin ilgisini çeker. Eski Eserler Dairesi'yle ortak çalışmalar yabancı dilde yayın yapılması kararı alınır. Alman heyeti kandiller üzerinde; bense diğer buluntular üzerinde çalışarak yabancı dillerde bilimsel bir yayın ortaya çıkaracaktık.

Böylece Derneğin kültür işleri sorumlusu Alfred Zeischka 1989 yılının Kasım ayında ekibiyle Kıbrıs'a gelerek çalışmalarını başlatır. Sıra tüm eserlerin aynı işleme tabi tutulmasına gelmişti. Alman Heyeti, 1990 yılının Mart ayında yeniden Kıbrıs'a geleceğini ilgililere bildirir. Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Turizm Bakanı onlara ilgi gösterir. Ekibin yaptığı çalışmalarda başarılı olunması dileğinde bulunulur.

Nihayet heyet 1990 yılının Mart ayında Cumhurbaşkanlığı'nın davetlisi olarak Kuzey Kıbrıs'a gelir. Ancak, Kıbrıs'ın değişik yönlerinin tanıtılması için kapsamlı çalışmalar yapmaktı. Biz de heyetle birlikte çalışacak, onlara yardımcı olacaktık. Kıbrıs'taki batıkların yerleri saptanacak, kalıcı bir ekip oluşturulacak, Batık Gemi Müzesi tanzim edilecek, Almanya'daki üç üniversite öğrencisine kurs olanağı yaratılacak, az tanınan eski eserlerin planları çizilecek, iki mezarın buluntuları üzerinde çalışılacak ve yapılan çalışmalar yayın aşamasına getirilip yayınlanacaktı. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak böyleleri bir fırsatı ilk kez yakalamıştık.

Ancak Cumhurbaşkanlığı'nın davetlisi olan Alman arkeoloji heyetinin Kıbrıs'a gelişiyile beklenmedik gelişmeler olur. Eskiden bizi tanyan bilimsel heyetlere Rum Müzesi cephe alırken, bu sefer de bizim Eski Eserler Dairesi heyete cephe alır. Onlarla ilgilenilmez. Çalışmalar engellenir. Onlarla ilgilenenlerse diskalifiye edilmeye çalışılır. Nedenlerini öğrenmek için sorduğumda

Akdeniz Mezar Kazı Ekibi

Cumhurbaşkanı Sn. R.R. Denktaş'ı ziyaret eden
Alman ekibinin başkanı Alfred Zeischka.

da "onlar bizim değil, Cumhurbaşkanlığı'nın davetlisidir. Bizim hiçbir şeyden haberimiz olmadı. Kendileriyle onlar ilgilenin. Bunları davet edeceklerinde bize mi sordular?" yanıtı verilir. Çalışmalar sinir harbi içinde sürdürülür. Ekibin sorumlusu Alfred Zeischka, Eski Eserler Dairesi yöneticileriyle ilgili intibalarını 9.4.1990 tarihli Kıbrıs Gazetesine şöyle anlatmakla yetinmiştir:

"Burda yaptığımız çalışmanın önemini burdaki sorumluların yeterince kavradığını söyleyemem. Dilerim bu anlayış değişir ve kültürel-bilimsel çalışmalara önem verilerek, Kıbrıs hakkında olumlu bir kamuoyu yaratılabilir."

Evet... kültür mirasımızı dünyaya tanıtmak için çalışan yabancı bir bilim adamı, üst makamlara nazikçe sınıyal-

ler vermiştir. "Sizin yapacağınız işleri yapmak için çırpınırken engeleniyorum" demiştir. Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilk kez başlatılan bilimsel çalışmalar açıkça engellenmiş; yıllarca çalışılarak kurulan köprüler dinamitlenmiştir. Benimse, Eski Eserler Dairesi Müdürlüğünün benimsemeyip engellediği bir projede çalışmam söz konusu olamaz.

Kültür mirasımızın tanıtılması olayında yaklaşımlar işte bu doğrultuda.. Topso Cumhurbaşkanlığı'nda... Şimdi, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki eski eserlerin tanıtılmak istenip istenmediğine karar verilecektir.

Alınacak kararı ilgiyle izliyorum... Ya Eski Eserler Dairesi hizaya getirilecektir, ya da emekliliğimizi istememiz söz konusu olacaktır...

Birleşmiş Milletler Eğitsel, Bilimsel ve Kültürel Kurumu

Folklorun Korunması için

Teknik ve Adli Özel Komiteleri Üzerine

Çeviri

Sarper İNCE

İkinci Komite'nin incelemediği veya sadece bahsetmekle yetindiği bazı folklor koruma hususları vardır. Örneğin, döküman, fotoğraf, film, ses ve görüntü bantları vs.nin değişik iklim koşullarında nasıl muhafaza edileceği ivedilik arz eden ve basit bir tavsiye mektubuyla geçiştirilemeyecek bir araştırma alanıdır. Belgeler satılmaktadır, fakat bunların ne kadar süre ve ne şartlar altında korunabileceği garantisi veya bilgisi mevcut değildir. Eski mum silindirlerin kopyalanması, modern metotlarla, ses kalitesinin nasıl korunup hatta geliştirilebileceğine bir örnektir. Kötü iklim şartları ve/veya emniyeti olmayan arşiv odalarında süratle bozulmakta olan eldeki folklor materyalinin kurtarılması için benzer mucizeler gerekebilir. Bu duruma bir örnek, Meksico şehrinde bulunan merkezi halk müziği koleksiyonudur. Materyaller kopyalanmamış olarak,

deprem kuşağının ortasında bir evin küçük bir odasına yığılmış durmaktadır. Dhaka'da ise çok değerli, asırların belgeleri ve daha yakın geçmişin folklor birikimleri açık raflarda tutulmaktadır. Kopyaları da yapılmış değildir. Birçok komite delegesi belki de örnekleri çoğaltabilirler. Folkloru koruma tavsiyeleri açık bir şekilde folklor materyalinin fiziki varlığının tehlikede olduğunu belirtmeli ve hiç olmazsa birer master kopyalarının, hatta yıpranma durumuna göre daha çok kopyalarının, yapılması sağlanmalıdır. Master kopyaları farklı bir yerde (ö. bölgesel arşivde) tutulmalıdır. Ayrıca üzerinde çalışılacak örnekler de yapılmalı, analiz, kataloglama, ödünç vermelerde bunlar kullanılmalıdır. Orijinal örnekler mümkün olan iyi arşiv şartlarında tutulmalı ki ileride yeni örnekleri yapılabilir.

Folklor korunması için yapılacak temel tavsiyeler diğer şeyler yanında

şunları da içermelidir:

a) Toplanan folklor örneklerinin uygun bir şekilde toplanıp kontrollu kullanımını sağlamak üzere bir arşivler ağının oluşturulması.

b) Dışa hizmet verecek merkezi bir arşivin kurulması (merkezi kataloklama, folklor bilgilerinin tüm dünyaya sunulması, folklorun korunmasını da içeren folklor çalışmalarının standartlaşması için)

c) Folklorun sergileneyeceği müzelerin veya var olan müzelerde, folklor koruma uzmanlarının fiziki korumadan, analitik çalışma düzeyine kadar yetiştirilmeleri

e) Folklor materyalinin toplandığı bölgelerde üzerinde çalışılabilecek örneklerinin ve kopyalarının emniyetli bir biçimde bulundurulmasının sağlanması,

f) Arşivcilerin, yetiştirme kursları ve konferanslara katılarak, folklor ile ilgili uluslararası örgütlerin faaliyetlerinde yer alarak yetiştirilmeleri.

Folklor Materyalinin Muhafazası: Buradaki muhafaza kelimesi ile gelenek toplumlarının geleneklerini dış kültürel güçlerin baskısı ve hegemonyası altında koruyabilmeleri için gerekli ivedi gereksinimler demek isteniyor. İkincil bir çerçevede ise sosyal kimliklerin kalıplaştırılması veya gösteri, eğlence vs. amaçlı olarak folklorun tekrar canlandırılması anlatılıyor. Folklor sembolleri ve ürünlerinin otantığının modern dünya bilgi akışı içinde korunması hedeftir. Bu yönde İkinci Komite şunları saptamıştı:

"Muhafaza folk geleneklerinin korunması ile ilgilidir. İnsanların kendi kültürlerine sahip olma hakları vardır. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla gelen endüstriyel kültür şoku bu gelenekleri zamanla tüketmektedir. Bu geleneklerin statüsünü garanti edecek önlemler alınmalı ve gerekli ekonomik yardım yapılmalıdır. Bu amaçla şunlar örgütlenmektedir:

1) Her düzeydeki eğitim müfredatına folklor çalışmasının uygun bir şekilde getirilmesi,

2) Sadece popüler ve kırsal kültürlerin değil, aynı zamanda şehir kültürlerinin de hesaba katılması.

3) Merkez arşivlerde saklanan belli yöre ve toplumlarla ilgili dökümanların kopyalarının bu bölge kuruluşlarına da sağlanması,

4) Çeşitli etnik grup ve ulusal toplum folklorlarının bir insan hakkı olarak garanti edilmesi,

5) İlgili çeşitli grupların temsil edileceği Ulusal Folklor Kurumu gibi çok yönlü bir kurumun oluşturulması"

Bu yaklaşımı gerektiren nedenler bir yanda gelenek toplumlarının silinmekte olması diğer yandan da artan dış baskılardır. Buradaki düşünce şudur: Kitle iletişim ve eğlence kültürü olarak Batının endüstri kültürünün baskısı altında oluşacak olumsuzlukları gidermede folklor belli şartlar altında yardımcı olabilir. Bu hegemonyalar kendine güveni, gururu, geleneklere bağlı sosyal ve kültürel kişiliği yok etmektedir. Öz kültürler, hegemonyacı kültürlerin yanında güçsüz, modası geçmiş ve basit görülmektedir. Hatta kültürel ve ekolojik çevreye uygun olmayan eğitim bile benzer düşünce ve hisleri doğurmaktadır. Yarattılan bu boşluk benlik kaybına yol açmakta ve kâr yapmaya susamış eğlence endüstrisinin oluşturacağı kişilere özenmeyi ve tapmayı getirmektedir. Bu gelişmeler ışığında şu vurgulanmalıdır: İlerleme, geleneklerin terkedilmesine eş değildir, çünkü gelenekler de değişir ve yeni gelişmelere yeni değerlere ve dünya görüşüne ayak uydurur. Modernleşme baskıları ve iç duygusal yıpranmanın görüldüğü birçok gelenek toplumlarında bu gödüş kısmen de olsa var olan dinamik geleneklerin desteklenmesi ile veya daha aşırı durumda geleneklerin yeniden canlandırılması ile durdurulabilir. Somut bir durum göz önünde yoksa bu tür bir yardımın yerinde olup olmadığını saptamak imkansız olabilir. Fakat doğal bir tepki olarak birçok gelenek toplumu bu mücadeleye çeşitli yollarla başlamış

bulunuyor. İstedikleri de tanınıp takdir edilmeleri ve nihayet kendi seçenekleri için ekonomik destekleri. Sosyal hayatta sadece ekonomik ölçülerle ölçülemeyen zenginlik ve yoksulluk şekilleri vardır. Öyle görülüyor ki, folklor, yoksul toplumların da sahip olabilecekleri bir varlıktır ve onları ruhen de olsa zengin yapmaktadır.

Muhafaza ile ilgili pratik uygulamalar problemleri görülebilir. Bilginler, folklor gelişmesine yön vermede isteksizdirler, fakat folklorun yeni kullanım şekillerinde yapacakları tavsiyeler çok gerekli olabilir. Öte yanda, gelenek toplumları, bilginler veya yöneticiler tarafından uygun bir şekilde temsil edilemeyebilirler. İdeal durum ve toplumların özgür olmaları ve kendi folklor çalışma ve araştırmalarını yapmaları olurdu. Temsiliyet zorlukları, tüm ilgili tarafları bir araya getirecek Ulusal Folklor Kurumu ve/veya ombudsman görevi görececek bir görevli ile aşılabilir. Oluşturulacak kurumda hükümetten, bilimsel kuruluşlara, çeşitli profesyonel gruplardan, gelenek toplumlarına kadar temsil edilmelidir.

Folklor muhafazası için yapılacak ana tavsiyeler şunlar olabilir:

a) Folklorun uygun bir şekilde, tüm düzeylerde eğitim müfredatlarına katılması; bunu yaparken sadece köy ve taşra kültürlerini değil aynı zamanda şehirlerdeki değişik sosyal grupların, mesleklerin kurumların v.s. meydana getirdiği kültürleri de hesaba katarak değişik dünya görüşleri ve kültürel farklılıklar arası anlayışı geliştirmek.

b) Çeşitli etnik grup ve toplumların kendi folklor haklarının garanti altına alınması; bunun için belgeleme, arşiv, araştırma gibi çalışmaların, ayrıca geleneksel gösterilerin desteklenmesi,

c) Çeşitli ilgili grupların temsil edileceği Ulusal Folklor Kurumu veya benzeri bir otoritenin kurulması.

Folklorun Yaygınlaştırılması

Folklor belgeleme merkezleri, geçmiş

zaman kültür şekillerinin mezarlıkları olmamalıdır. Bu bilgiler topluma uygun bir şekilde aktarılmalıdır. Böylelikle insanların kendi dünyaları hakkında düşünmeleri ve kendi dünyalarını folklor aynasından kavramayı öğrenmeleri sağlanır. Bugün birçok pasif kalmış kültürler yeniden canlandırılmış ve özgürleştirilmiştir. Sokaktaki adam "gelenek" ve "kimlik" gibi terimleri, onları araştıran bilim adamları kadar kullanmaya başlamıştır. Folklor tarihinde hiç günümüzdeki kadar uygun bir ortam oluşmamıştı. Folklorun ilk hayat evresi olarak bilinen folklorun doğal hayatı değil de ikinci hayat evresi olarak bilinen belgeleme ve folklorun yaygınlaştırılması, folklor muhafazasına gereklilik kazandırmaktadır. Yazılı olmayan folklor sürekli olarak edebiyat veya başka bir sanat şekline dönüşmeye çalışmakta, ulusal ve bölgesel kültürlerin bütünlüğü içinde kendine bir yer etmektedir. Folklor için kapalı bir toplumun mali olmaktan çıkmanın tek yolu budur ve dünya kültürüne katkısından ötürü bu faaliyet durdurulmamalıdır.

İkinci Komite folklor yaygınlaştırılması konusuna şöyle bir tavır koymuştu:

"Kültürel kimliğin gerekliliği olarak folklorun önemine dikkat çekilmelidir. Kültürel mirasın geniş bir şekilde yaygınlaştırılması gerekmektedir ki folklorun değeri anlaşılın ve onu koruma gereksinimi doğsun. Bu yaygınlaştırılma sırasında meydana gelebilecek sapmalardan kaçınılmalı, böylelikle geleneklerin bütünlüğü korunmalıdır. Bu maksatla şunlar tavsiye edilmektedir:

1) Ulusal, bölgesel ve uluslararası folklor olaylarının (fuar, festival, film, sergi, seminer, sempozyum, eğitim kursları, kongreler v.s. gibi) teşvik edilmesi.

2) Bilgilerin, bülten ve dergilerde basılması

3) Folklor olayları hakkında kamunun bilgilendirilmesi,

4) Folklor konusunda uzmanlaşmış

enstitü, belgeleme merkezleri ve kütüphanelerin kurulması,

5) Folklor ile ilgili bireylerin, grupların ve kurumların bir araya getirilip bilgi alışverişinin gerçekleştirilmesi"

Bunlar, daha önceki tavsiyelerde söylenenlerin daha çok tekrarı gibi görülebilir. Bunun nedeni, folklorlara karşı toplum ilgisinin en geniş bir şekilde harekete geçirilmesinin hedeflenmesidir. Böylelikle içte veya yabancı ülkelerdeki değişik kültürel gelenekler daha iyi kavranacaktır. Yaratıcı çalışma veya sadece merak gidermek için folklor çalışmalarında yer almak isteyenler için gerekli bilgiler sağlanabilecektir. Koruma çalışmalarında önemli yer tutan uzman çalışmaya verilen önem kısmen bir kenara itilmiştir. Gerçi folklor bilgisinin bu gibi çalışmalar neticesinde yaygınlaştırıldığı ileri sürülebilir. Zaten folklor konusunda uzmanlaşmış kurumlara atıfta bulunmakla, eğitici ve yayıcı folklor faaliyetlerinin her zaman doğru bilgi ve bilimsel analiz üzerine temellenmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine de yukarıda belirtilen bülten ve dergilerin hedeflediği bazı grupları belirtmekte yarar olabilir. Anketler, yarışmalar, çeşitli kültür programları ile folklor bilgileri toplanabilir. Sorun, arşivleme ve uygun şekilde folklor belgelemesinin yapılamamasıdır. Birçok gelişmekte olan ülkede, ulusal veya bölgesel televizyon istasyonu işitsel ve görsel folklor belgelemesini yapabilecek teknik olanağa sahip yegane kuruluştur. Hiç olmazsa bunların en önemlileri olsun folklor belgeleme ve araştırması konusunda eğitilmiş kişileri kadrolarına katmalı ve sistemli belgeleme imkanı yaratmalıdır. Gelen materyal televizyon veya radyo istasyonunda, gazetelerde, arşivlerde depolanmalıdır. Bazı ülkelerdeki radyo ve televizyon şirketlerinde halen etnoloji veya folklor bölümleri kurulmuş bulunmaktadır.

Otantik folklor gösterilerinin etkili yaygınlaştırılması video vasıtasıyla olacaktır. Her ülke en az bir işitsel-gör-

sel folklor merkezi kuralmalıdır. Bunlar vasıtasıyla filme alınmış belgeler düzenlenip kamunun izlemesine olanak sağlanmalıdır. Bu kurumlar, devletten, vilayet ve belediyelerden maddi destek görmelidir. Eldeki filmler, okullarda, folklor müzelerinde, ulusal ve uluslararası folklor festival ve sergilerinde kullanılabilir. Üniversiteler ile arşivlerde araştırmacı yetiştirilmesinde de video tekniklerinin büyük katkıları olacaktır.

Folklor yaygınlaştırılmasında bir sorun da uygulamalı folklor alanında profesyonel folklorcular için iş sahalarının kıt olmasıdır. Öte yandan, bazı ülkelerde (ABD gibi bazı sanayileşmiş ülkelerde) devlet folklorcuları ve diğer bölgesel veya kültürel çalışmalar için iş alanları yaratmada gelişen bir ilgi görülmektedir. Bazı ülkelerde çeşitli meslek grupları ve hatta şirketler kendi alanlarındaki folklor faaliyetlerini belgelemede istek gösteriyorlar. Örneğin Finlandiya'da durum böyledir. Bu projeler folklorcuların geçici görevlendirilmelerini, yayın faaliyetlerini içermektedir. Birçok durumda, folklor araştırma mäsabakası gibi çalışmalarda elde edilen materyal gerçekten çok faydalı ve eldekilerden "değişik" olmaktadır.

Yine temel tavsiyelerde diğer şeyler yanında yer alması gereken hususlar şunlar olabilir:

a) Ulusal, bölgesel ve uluslararası faaliyetlerin (fuar, festival, filmler, sergiler, seminer, sempozyum, eğitim çalışmaları, kongreler gibi) teşvik edilmesi; yayma ve basım çalışmalarının desteklenmesi,

b) Ulusal ve bölgesel televizyon radyo gibi kitle iletişim kurumlarında, folklor haber ve program bölümlerinin kurulması, böylece folklorculara iş alanlarının yaratılması ve toplumda biriken folklor materyalinin uygun bir şekilde arşivlenmesinin sağlanması,

c) Bölgesel idareler ve belediyelerin, danışma ve folklor faaliyetlerini planlamak için folklorculara full-time iş alanları yaratmaları yönünde teşvik

edilmeleri,

d) Yakın geçmişte yer alan arazi çalışmalarının ürünlerinden eğitici video filmleri meydana getirecek işitsel-görsel folklor merkezlerinin kurulması; bu filmlerin okul, folklor müzeleri ulusal ve uluslararası folklor festival ve sergilerinde kullanılmasının teşviki,

e) Kütüphane, müze, arşivler vasıtasıyla, ayrıca folklor bülten ve dergileri ile yeterli folklor bilgisinin elde edilebilirliğinin sağlanması,

f) Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, folklorla ilgilenen bireylerin, grup ve kurumların buluşup bilgi alışverişinin olanaklaştırılması.

Folklor Yarışmasının Oluşturulması

Özel Komitede ele alınan temel tavsiyeler kanunen bağlayıcı uluslararası mekanizmalar konusunu içermeyebilir. Hele hele komitede yer alan delegeler arasında anlaşmazlıkları teşvik edici bir ortam yaratacaksa UNESCO ve WIPO tarafından uzmanlara hazırlatılan "Folklor Sömürüsüne ve Kötüye Kullanılmasına Karşı Folklorun Özgürce İfade Edilmesi için Örnek Ulusal Kanunlar" çalışması hiç bir şekilde temel tavsiyelerde yer almayacaktır. Zaten bu çalışmaya daha önceki folkloru koruma komitelerince atıfta bulunulmuştu. Bu konuda nasıl ve ne zaman ilerleneceği konusu WIPO ve UNESCO Telif Hakkı Dairesine bırakılacaktır.

Ortadaki gerçek şudur ki folklor için özel olarak bir yaşama hazırlanmamakta, onu ilgilendiren kanunlar yapılmaktadır. Bazan bu kanunlar folklor gelişmesine zararlı olacak şekilde olmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda Kuzey ülkelerinde (Norveç, İsveç ve Finlandiya) Bilgi Koruma ve Gizlilik Kanunları yapılmıştır. Bu kanunlar folkloru uygulamak ve arşivlere bilgi ulaştırıcıları isim, cins, yaş ve meslekleri gibi bilgilerin gizli kalması sağlanacaktır. Bu kanun, arşivleri bazı yöntem değiştirmeye itecektir. Şimdiye kadar bazı koleksiyonlar bilgiyi sağlayanların (çoğu

zaman yazılı anlaşmalarla) istekleri doğrultusunda gizli tutulmuştur. Bu materyalin yayınlanabilmesi ve istenirse bilgi sağlanmaların kişisel bilgilerinin gizli tutulması konusunda birşeyler yapılmalıdır. İsimlerin gizli tutulması, bir ressamın gizlilik amacıyla tablosunun altına ismini koymak istememesi gibi bir durumdur.

Diğer bir boşluk da folklor arşivlerinin hukuki konumunu belirleme alanıdır. Arşiv materyalinin kime ait olduğu ve kullanılmasının kontrolü sorunları çok yönlüdür. Materyali sağlayan öldükten sonra veya anlaşmaya varılan gizlilik süresi sonunda materyalin sahibi kim olacaktır? Eğer arşivler ellerindeki materyali koruyacaksa, bu materyalin fiziki tahribi konusunda ne gibi bağlayıcı kanunlar vardır? Elleri materyalin kullanılmasına izin verme yetkileri nedir, yayınlarda ne gibi telif hakları vardır? Arşivlere materyal devreden toplayıcının materyali kullanmada hakkı var mıdır? Toplayıcı kişi, bu materyalin fiziki emniyetiyle ilgilenilebilir. Kendi araştırmasında baskılarından önce bu materyali kullanabilme şansı ne olacaktır? Bu gibi hususlara İkinci Komite tarafından kısaca değinilmiş ve daha önce bahsedilen model kanunlarda yer almayan somut sorunlara örnekler verilmiştir.

Özel Komite isterse, folklorun konumunu ortaya koyacak ilgili kanunların geliştirilmesi gerekliliğine yönelik bazı genel tavsiyeler ortaya koyabilir.

Uluslararası İşbirliği için İkinci Komite Çalışmaları

İkinci Komite folklor alanında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak için bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Bu tavsiyeler yukarıda daha özel olarak temel tavsiyelerde önerilenlerle kısmen örtaktır ve Özel Komite delegelerinin görüşlerine tekrar aşağıda sunulmaktadır:

"Kültürel işbirliği ve alışverişin yoğunlaştırılması gereğini duyarak; bilhassa insani ve materyal kaynakların

toparlanması, folkloru geliştirme ve yeniden canlandırma programlarının yaratılması amacıyla, üye ülkelere aşağıdaki çağrı yapılmaktadır:

1) Uluslararası ve bölgesel folklor kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapılması,

2) Folkloru yayma ve koruma alanlarında işbirliği yapılması; bilgi akışının sağlanması, bilimsel ve teknik yayınların alışverişi, uzman yetiştirilmesi, seyahat masraflarının karşılanması, teknik ve bilimsel personel ve donatım sağlanması, uzmanları biraraya getiren toplantıların, kursların gerçekleştirilmesi, belli konularda, bilhassa sınıflama ve kataloglamaya yönelik çalışma gruplarının oluşturulması.

3) Yakın uluslararası işbirliğinin sağlanarak, folklorla ilgili tarafların araştırmaları, gösteri, kayıt ve yayma çalışmalarından doğan ekonomik, ahlaki ve çevre haklarının garanti altına alınması.

1. madde temel tavsiyelerin uygulanması ile ilgilidir. 2. madde de kabul görebilir ve bir ölçüde daha önce yapılan tavsiyelerle çakışmaktadır. Özel Komite, folklor koruma kanunları konusunu bir kenara bırakmaya karar vermedikçe 3. madde dışlanacaktır.

İkinci Komitenin Unesco'nun Görevleri Konusundaki Düşünceleri

Özel Komite, tavsiyelerinin uygulanmasını tartışırken bu uygulamalarda Unesco'nun en iyi bir şekilde nasıl rol oynayabileceğini inceleyebilir. İkinci Komite düşüncelerini şöyle ortaya koymuştu:

"Folklorun korunması için Unesco'nun da yapabileceklerini düşünerek, Komite, genel kurulun aşağıdaki olasılıkları inceleyebileceğini düşünmektedir:

a) Folklor bilgisini daha iyi kılacak, folklorla ilgili kültürel varlıkların ve folklor kurumlarının uluslararası demirbaşının hazırlanması,

b) Unesco'nun hitap etmek istediği tüm kurum ve şahıslar arasında bir bağ

oluşturacak olan folklorun korunması üzerine düzenli bir yayının çıkarılması,

c) İlgili uzmanlar komitelerinin yardımıyla folklor ve kültürel varlıkların standart şekil ve gruplama sisteminin kurulması,

d) Üye ülkelerde seçilecek ve kendi folklor miraslarını en iyi şekilde temsil eden bir popüler gelenek listesinin oluşturulması

e) Gelişmekte olan ülkelere entelektüel ve teknik yardım yapılarak kendi folklor örgütlenmelerinin, ayrıca uzman kaoro eğitiminin sağlanması"

Tüm öneriler önemli görülüyor. Otorite ve prestij sağlayacak Unesco insiyatifi masraflı değildir. Yayın gibi süreklilik arzeden projeler ortaya çıktıkça ekonomi söz konusu olacaktır. Özel Komite, Unesco programlarında yer alan bu tür projeleri finanse edebilmenin yollarını araştırabilir. Değişik yollar bulunabilir: mesela yayın gibi sürekli projelerin sorumluluğu bir folklor kurumuna verilir bu kuruma Unesco mali destek sağlayabilir. Yukarıda sıralanan görevlerle ilgili projelerde Unesco'nun yapacağı küçük yardımların dahi bu projelerin maliyetini karşılamada çok önemli bir yer tutacağı açıktır.

Özel Komite yukarıda bahsedilen tavsiyeleri, temel tavsiyelere katmayı tartışabilir.

Temel Tavsiyelerin Uygulanması

Folklorun korunması üzerine yapılacak Unesco tavsiyelerini destekleyecek en az üç taraf bulunmaktadır: Unesco'nun kendisi, üye ülkeler ve çeşitli uluslararası folklor kurum ve örgütleri. Belki de projelerin finansmanında yer alacak taraf sayısı artabilir.

Esasta, tavsiyeler, üye ülkeleri hedeflemektedir. Folklor çalışmalarında rol alıp folkloru geliştirme ve bu konuda uluslararası işbirliğinin sağlanması ancak onların arzusu ile gerçekleşecektir. Tavsiyelerde, uluslararası işbirliği vurgulanacaktır, çünkü bu olmazsa ulusal folklor politikalarının geliştirilmesi daha

az bir olasılıktır. Genel Kongrede kabul edilecek tavsiyeler, hukuken bağlayıcı olmasa da, üye ülkelerde ve uluslararası arenada folklorun korunumunu güçlendirecektir. Bu, ilerideki gelişmeler için bir sıçrama tahtası olarak da görülebilir.

Unesco kıt kaynaklarından bir kısmını folklorun korunmasına ayırmalıdır. Halen var olan çalışma programlarında konu ile ilgili bazı projeler yer almış olabilir. Tavsiyelerin kabul görmesi, yeni girişimleri gerektirecektir. Bu girişimler, tavsiyelerdeki somut önerileri göz önüne almalıdır. Tavsiyelerde kabul edilen hususları ikinci plana itecek projeler Unesco içinde uyumsuz bir durum yaratacaktır. Geçmiş projelerin planlanması ve değerlendirilmesini sağlayan geçici komiteler kalıcı bir görev bölümünün oluşturulmasını önermişler, planlama ve değerlendirme alanında uzmanlaşmanın gerekliliğini vurgulamışlardır. Özel Komite de bu yönde bazı önerilerde bulunabilir. Örneğin folklor standartlarının ortaya konmasında veya uluslararası bilgi ağının oluşmasında küçük çalışma grupları ile uzman ekipler gerekmektedir.

Folklor alanında çalışan uluslararası örgüt ve kurumlar şu anda taze ve enerjik bir kaynak oluşturmaktadır. Geniş ilgilerini daha önceki komite toplantılarına gönderdikleri gözlemcilerin sayısı da yansıtmaktadır. Öte yandan, ortada fazla görülmeyen ve ulusal delegelerce dolaylı olarak temsil edilen kurumlar ve bilimsel örgütler mevcuttur. Şu anda gerekli olan ileride yardım ve işbirliğinde bulunabilecek uluslararası veya bölgesel örgütlerle Unesco'nun temas kurmasıdır. Özel Komite toplantılarında bu gibi kurum ve örgütlerin listesi oluşturulabilir. Bu örgütler, Unesco'nun günümüzdeki folklor koruma çalışmaları hakkında bilgilendirilebilir. Hata

a) Şu ana kadar yapılanlar hakkındaki görüşlerini,

b) gelecekte yapılabilecekler hakkın-

daki önerilerini ve,

c) gelecekte bu faaliyetlerde tahminen ne şekilde görev alabileceklerini, belirten görüşleri istenebilir. Cevap verecek örgütler belki de tavsiyelerin uygulanmasında elle tutulur işbirliği yöntemleriyle faal rol da alabilirler.

Burada detaylı olarak ele alınmayan başka uluslararası işbirliği şekilleri muhakkak vardır. Örneğin, kendi bölgelerinde belli sorumluluklar üstlenebilecek bölgesel örgütler vardır. (Kuzey Ülkelerinde, Körfezdeki Arap Ülkelerinde v.s.) Folklor alanında, ülkeler arasında ikili kültürel anlaşmalar da ortak projeler için kullanılmaktadır. Bazı ülkelerde (ör. Çin) bölgesel karakterli örgütler ağı bulunmakta, bazılarında da bölgesel işbirliğini hedefleyen, halk masalları, halk müziği gibi alanlardaki uzmanları toparlayacak çalışmalar mevcuttur. Tüm bu kaynaklarla temas kurulmalı ve folklor koruma bilgilerini yaymada kullanılmalıdır. Üçüncü dünya ülkelerindeki kalkınma çalışmalarını finanse eden kuruluşlarla doğrudan temas kurulmalı ve uluslararası işbirliğine yönelik eğitim kursları, teçhizat yardımı gibi yeni şekilleri bulunmalıdır. Gelenekler alanındaki pilot projeler ve eğitim kurslarının gereksinimleri, uluslararası kalkınma yardımı yapan hükümet bölümlerine bildirilmelidir.

Özel Komite, üye ülkelere ve Unesco'ya yapabileceği tavsiyeleri, ayrıca uluslararası örgütlere, hükümetlere bağlı kuruluşlara ve bölgesel kurumlara nasıl değinileceğini belirleyecektir.

Tavsiyelerin Son Şekli

Özel Komite çalışmalarını tamamladıktan sonra yer alan tartışmalar ışığında tavsiyelere son şeklini kısa bir süre içinde vermesi gerekebilir. Unesco sekreterliği ve Özel Komite isterse, daha sonra sekreterlikle bir araya gelip Unesco genel kuruluna sunulacak tavsiyelere son şekline verilmesine yardımcı olabilecek 3-5 danışman seçilmesi bir çözüm olabilir.

(SON)

Masal ... Masal ... Masal ... Masal ... Masal

İSMAIL ATEŞ

Derleyen: **Dudu Çile AZIZOĞLU** ★

Yazan: **Rifat ŞİK** ★★

Bir garı goca vardı. Bunlar evlat yapmazdı. Kadın gece gündüz dua ederdi Allaha, bir evlat yapsınlar da isterse şeytan olsun. "Ey Allahım bir evlat yapayım da isterse şeytan olsun". "Gücüm kalmadı artık" der kadın o şu yapmadı çocuk. "Fılan yerde bir hoca var" tarif ettiler genne. Gitti; gene bir şey olmadı. "Ey Allahım" der "Bir evlat yapayım da isterse şeytan olsun" der, kadın gene gece gündüz. Geçti aradan bir ay anladı ki karı gebe kaldı. Git gide karını büyüdü, geldi zamanı, kadın sancılandı doğurdu, oğlan yaptı "mendili ver" (müjdeyi ver) diyerek adam dışarı koştu hemen (mutlu bir haber oldunda, çok istediği bir şey gerçekleşince mendili sallarlar- dı. "ver müjdeyi dileğim gerçekleşti" demekti.) Ne çıkar ağzından? "İsmail" koyar adını. Büyüdü çocuk oldu 5-6 aylık serpildi. Tabii o yaşta çocuklar oynarlar. Garı bıraktı çocuğu beşikte gitti, kuyudan su doldursun. Gitti, geldi bakar beşikte çocuk yok. "Amanın çaldılar bana çocuğumu" der. Koşturdu dışarı, çağırdı gomuşuya sorsun; başladı çocuk ağlamaya. Döner bakar çocuk beşikte oynar. "U gâvole demin yoğudu, şimdi oynar beşikte! Ulân ama bu ne iştir" der. Çağırır söyler gocasına. Der genne gocası "Ama delisin! Örtündü da görmedin çocuğu herhalde beşikte". Deli çıkarır genni. Bir gün

badadez gavırıldı dışarda ocağın üstünde, girer içeri biraz daha yağ alsın, bakar bir kartal koşturur evin içinde, sekti, uçtu ora bura konu dama. Koşturur gider bakar gene beşikte çocuk yok. Ta çağırısın bağırısın başladı çocuk ağlamaya. Döner bakar çocuk beşğinde. "Ne iştir ey Allahım ne iştir?" Dedi kocasına "Bu şu mesele: Bişirir- kana gittim getireyim biraz daha yağ badadezlere, gördüm bir kartal koşturur evin içinde. Ta sana çağırayım işte oldu bunlar. Kocası "Hatırlan?" der genne "Şu derdin Allaha, bir çocuğumuz olsun da, istersa şeytan olsun?" Karısı: "Be amma oldu?" Adam "Eee... demezdin, bir şeytan olsun bakalım sonu ne olacak? Hiç kimseye söyleme!"

Oğlancık büyüdü oldu 5-6 yaşında. Gönderirler çocuğu okula, gider oğlancık okula, öğretmen ders verir genne te dönsün arkasını oğlancık yapar bitirir dersini. Kitap verir genne, okur su gibi. Bir senede birinciliğinan 4-5 sınıf birden bitirir. Çok çalışkan ve zeki olduğundan öğretmeni "İsmail Ateş" der kendine. Gider padişaha öğretmen "Geldi geleli okula İsmail Ateş, veririm genne (ders) te döneyim yapar. 8-9 yaşına kadar hepsini bilir, 6. sınıfa kadar İngilizce, Fransızca hepsini okur. Mucize birşey. Aklıma size danışmak

★ Teknik ressam. Has-Der üyesi.

★★ Öğrenci. Has-Der üyesi.

geldi. Ne yapayım siz söyleyin". Gitti Padişah okula saklandı bakar hepsini su dere yapar. Padişah anlar şeytandır. "Bu adam bütün dünyayı zaptedecek, yakışır biz bu oğlana öldürelim. Ben bunu adamlarıma söyleyim; ya alalım cellat edelim genni, ya alsın atsinlar genni hapishaneyne güneş yüzü görmesin, büyümesin daha büyük adam olmasın" der. Ta padişahın adamları sarsın okulun etrafını, yarıldı okulun duvarı, açılan delikten oğlancık kaştı, gitti, saklandı bir sazlığa. Sonra buldu babasını "Bu bu mesele" der geye (kendine). "Ben bir şeytanım. İstediyim Allah'tan bir çocuk, -istersa şeytan olsundedi, ben da şeytan oldum. Her şeyi içimde hissediyorum. Hepsini biliyorum padişah (peşime düştü) beni govcalar; kaçacam, gidecem şeytanlarınan olayım, büyüyeyim, okuyayım, geçecem başa, şu aklım daha iyi kesecek, bakan dönerim. Bakayım ne düşüncem?" "Yok oğlum biz sensiz yapmayık; annen da ölecek, ben da öleceğim". Bilmem ne diyerek kandırdılar genni, geldi gene oğlancık gitmedi. Padişahın adamları tuttular bağladılar genni, 40 metre yer altı bir mağra vardı sakladılar, kiliklediler genni. E, şeytandır; onun için 4-5 kişi bekleddiler. Gece giderler ekmek götürsünler kayboldu. Padişaha giderler derler "Padişahım biz uyumadık. Kayboldu." E, cellat edecek gennlerini (bekçileri). Gittiler aldılar babasını, annesini. "Evde yok, görmedik" dediler. Dönerler geri padişahın adamları. En nihayet bulur babasını oğlancık "Bak!" der genne "Benim çarem budur: Kaçacam gideyim dış memleketlere şeytanları bulayım, okuyup adam olayım o zaman geri geleceğim. Dayanamaz da beni ille görmek isterseniz; çık dışarıya üç ıslık çal, üç defa beddua et bana ve üç defa ayağını vur yere" ve "Hey şeytanların şeytanı ben oğlum görmek isterim" de da ben nerdeysam geleceğim" der. "Ammaaa" der "Geleceğim de görecek size ama öpmeyecen beni. Okşayabilin. Sonra bozulur büyüm

da padişah yakalar öldürür beni. Beni ancak büyüyüp mevkimi, rütbemini alınca öpebileceğin!" der ve bir rüzgar vurur gaybolur gider. Aradan bir sene geçer, karısı der "Gidelim görelim oğlumuzu!", "yok" der kocası, "o şeytandır olmaz!", Kadın "Ben oğlum görmek isterim!" diye tutturur. Adam çaresiz kalır, gece yarısı çıkar dışarı üç ıslık çalar, üç beddua eder, ayağını da üç defa vurur yere "Ne var ne isten?" der genne bir ses", "oğlum isterim!" der. "Hangisidir?". "İsmail Ateş.". Çağırır oğlu gelir. "Hey baba geldim" der. "Nesten beni?". "Annen ağla ağla kör oldu oğlum!". "Baba" der genne "2-3 sene daha ben en büyük rütbeyi alacağım. Şeytanların başına geçecem. İşte yine gene gelirim" der; okşayıp, severler genni da gider. Aradan zaman geçer. Gene çağırır genne gelir der başka bir şeytan: "Şimdi oğlum imtihanıdadır. Başka gün gel! şeytan İsmail bizim en büyüğümüz, padişahımız olacak, o idare edecek bizi. Ama istersen al dağarcığını, al yiyeceğini çık yola" der genne. "Ama al, üç çift potin demirden yapılmış, hem uruba da. Çünkü gelececeğin bir pınar bulacağın; o pınarda eriyecek potinlerin hem urubaların. Üçüncü pınarı geçince bulacağın bizi". Aldı üç çift demirden potin, üç uruba; aldı silahını, ekmeğini gece gündüz demeden yürüdü gitti. Üç pınarı geçti... Gece yürürken bir bakar karışısında bir bağ. Ekmeği da, suyu da, her şeyi bitti. O bağ şeytanların bağıydı. Bekçileri vardı; kim keserse bir salkım üzün topuzunan bir vurmada ezerdi. Aram çağırıldı bağırıldı, kimse çıkmadı. Gitti kesti bir salkım üzüm. Çevirdi vursun topuzu, bir el bulunduk arkadan dutdu kaldı eli öyle havada, gurudu, enmedi tekrar. "Hey şeytanların şeytanı nedir bu?". Meğer oğluydu. Bilirdi, beyan olduydu genne şu babası gelir. Söyler bekçiye bırakın da iste-diği kadar yesin, hem doldursun dağarcığını. "Kes da ye" der genne bekçi "da hiç bir şey sormam sana." Keser

kesceğini de tekrar yıla koyulur. Yürükana bakar bir yılan. Dik durur yılun içinde. Yılan kim geçerse oradan yutar, yerdı. Şeytanlar godu genni. Der genne yılan "kimi aran?" "Oğlumu ararım" der. "Oğlun kimdir?" der genne. O da der "İsmail Ateş". "Buradan hiçlari geçemez" der yılan. Yol dar (monobadi). Yılan büyük. Geçerkana uzanır kapsın genni, dutar yılanı da bir kuvet arkadan. "Şimdiye gadar, uzanmadım da boşa çıksın; nere giden?". "Oğluma giderim." "Selam söyle da genne benim da bir isteğim var". "Nedir?" der genne. "Var 50-60 sene buradayım ağızım açık; bulunadı bir şey yutayım, yeyim. Seni yeyim dedim yeyemedim. Söyle genne bakalım ne suçum, ne günahım var benim?" "Tamam" der gendine. Geçti gitti. Bakar havada bir daş durur. "Nere giden?" der. Der genne "Gidecem şeytanların başlarını bulayım, oğlumdur. Ararım bulayım oğlumu." "Tamam" dedi daş genne. "Ama sor genne bakayım var 50-60 sene havadayım da düşmem yere. Neçin?" Tekrar yola koyuldu. Karşısına bir dere çıktı. Dere "sor bakayım oğluna, kaç senedir akarım da sularım neçin hep böyle bul-nık?". "Tamam" der. Vakit öğleni geçti, yoruldu. Oturdu bir ağacın altına. Çıkardı bir şeyler yedi, yattı uyusun, tuttu genni güneş uyurkana. Yolladı oğlu birkaç nöbetçi kartal. Açtılar kanatlarını, yaptılar genne gölge da yanmasın güneşten. Açtı gözlerini da baktı, öyle büyüktler ki! "Korkma korkma da bizden zarar gelmez sana. Biz sana gölge yaparık uyuyasın" derler genne. "Ne korkacam sizden, kuşlardan?" der. En nihayet kalktı duttu yolu. Yürüdü; gitti gitti, vurdu genne bir koku. Bakar bazı binalar, bazı güzel şeyler, yemekler 40-50 dane gazan gaynar. Şeytanlar adamın kokusunu duyarlar. Şeytanlardan biri "Heytt başka türlü kan kokusu duyuyorum; yeyceyik başka türlü et şimdi. Yiyecek-siniz da çok begenesiniz. ". "Bu gelen

koku" der genneri "Babamdır. Sabredin de görün!". Gitti oğlan "Ne aran?" der genne. "Oğlumu ararım.", "Oğlun kim?" "İsmail Ateş". 5 tayka (dakika) sonra gelir" der genne. Oturdular "Açtıkın ölüyorum" der. Götürürler kendini sofraya. "Ye istediğin kadar, canın ne çekersa!". Yedi, içti, doydu; çekildi geri. Bakar bir simsiyah bulut gelir karşısından. Bir daha, bir daha bakar doldu ortalık hep zabitler. Rütbelilerinan. En büyükleri da geldi, koştu kucakladı babasını aldı. "Oğlum sensin?". "Benim baba" der genne. "Annen seni bekler" der genne. "Korkma da gelecem" der. "Hiç kimse bana birşey yapamaz" der. "Çünkü bütün bu askerın, şeytanların kumandanı benim" der genne. "Artık ne padişahın korkarım ne de başkasından. Hiçbirinden korkmam. Benden sorulur hepsi" der. "Dönünce geri, söyle anneme da merak etmesin da gelecem" der genne; "Gidecen padişaha; padişahın bir kızı vardır, dünya güzeli. Söyleyecen padişaha: Allahın emriyan kızını oğluma isterim. Artık ne söylersa sana gelecem ben gecesı da söyleyesin bana". Oğlu verdi genne bir sürü para. Çabucaktan aldılar genni ganatlarıyan uçtular götürdüler. Geldiler dereye; döndü geri "Oğlum sana bir şey sormak isterim, gelirkene buldum bir bağ, aradım üzüm keseyim, çekti bir kişi kessin oğlu beni?" "Artık hiç korkma kesmez seni." "Gidince var bir yılan. Dedi bana, var kaç seneden beri yemek yemedi; kaldı ağzı açık.". "Al bir parça et, at ağzına da kapsasın ağzını. Enecek yere sürünsün ama sana bir zararı yoktur". "Bir taş var havada da düşmez yere, niçin?". "Bir mil uzaklaşınca söyle genne lazım bir insan bastırısın da düşecek yere, ama korkma sana birşey olmayacak.". "Bir dere gece gündüz akar bulanık?" "Almazsa insan getirsin, temizlenmez. Geç biraz ora da söyle böyle gendine. Gelecek vursun ayaklarına ama korkma da almaz seni, da temizlenecek. Şimdi başkan benim, isteğimi yaparım. Ne

ondan sorulurum ne bundan" der genne. Gitti garısına, "Bu akşam gelecek oğlum. Attık hiçbirinden korkusu yoktur. Gidecem padişahın kızını isteyim genne." Karısı "Cellat edecek padişah kendini". "Hiçbirinden korkmaz artık oğlumuz" der babası. Gitti ertesi sabah padişaha. "Ne var?". "Tanıdın beni?" der. "Tanıdım" der. "Oğlum dedi Allahın emrine kızını ister karısı olsun, verin?". "Veririm!" der. "Ama üç şartım vardır; yaparsa bu üç şartımı hem kızımı, hem padişahlığımla oğluna vereceğim. Ama yapamazsa cellat edecem onu da, seni da, garını da!" der padişah. "Nedir? der babası. "İsterim benim konağımın yanında tıpkı benim konağım gibi güzel bir konak. İsterim yer altı bir bahça. İsterim bahçede olsun yer yüzünde ne varsa; meyvasıyan. Havuz sularıyan, şeyıyan. Bir da yer altı bir yol yapsın, gitsin denize kadar 40 ayak derinlikten, giderkana yakmasın beni güneş. Yer altında yol, bahça da olsun tamam; o vakit veririm kızımı." En nihayet gece geldi oğlu. Söyledi babası genne. "Bu bu mesele. Padişah bunu bunu ister.", "Yapacağım ne istersa ben genne; Ama söyleyesin padişaha ben gelecem askeriminan bir hafta sonra saat 8'de. Her şeyi hazır etsin." Ertesi sabah babası padişaha gider. "Yarın sabah ilân edecen şu düğün var! Ne kadar koyun, inek varsa hepsini bazlaycan!" der genne. "Kemanecilerin en iyisinden, güzel çalsınlar; hem da çok yapacan eksilmeyelim yemekleri. Bir hafta ilân edecen, kimleri seversen davet edecen. Ama oğlum gelecek askeriyan. İstemez mahcup olsun; ne yemeğin varsa, ne kadar koyunun varsa hepsini bazlayasın, biçiresin. Saat 8'de hazır olsun gelin da. Güveyi gelecek askeriyan düğün yapılacak". "Evleri ne zaman yapacak" der genne. Oda der: "Evleri yarın sabah yapacak, gelen hafta da düğün olacak" der genne. Padişah bütün gece adamlarıyan bakar, bekler; hiçbir şey yok. Padişahınan adamları sabaha

doğru uyuyakalırlar. Bu sırada gelir oğlan. Şeytanların şeytanı, koyar elini denizin üstüne: "Heyt" der "Burada bir saray olsun. Padişahın sarayından on kat daha güzel. Bir bahçası olsun 40 ayak yer altından, denize kadar bir yolu olsun, içinde yeryüzünde ne varsa her şey olsun". Ve dilekleri hemen oluverir. Oğlanın babası bir da gakar (kalkar) sabah açar gözlerini, bakar bir bina padişahın binasından on kat daha büyük, yolu ve bahçasıyan. Kalktı hemen padişaha gitti. Padişah ve adamları lambalar ve şakflarınan gezip görür yer altını da. "Oldu padişahım istediğim gibi!" der babası. "Oldu, kabul" der padişah. Geldi hafta bütün hayvanları bazlattı, biçirdi. Beklemeye koyuldular. Saat sekize beş dakika kala "Ne oğlum geldi ne asker." Cellat edecem seni da karını da!" der padişah. En nihayet 3 dakika, 2 dakika, 1 dakika kala bir bulut gelir karşidan; üzerleri hepsinin yıldız dolu (yüksek rütbeli) geldiler. Durdular padişahın önünde dolayım dolayım. Dediler genne "Kimdir bu tanı genni!". "Tanıyamadım" der. "Tanı seç güveyini" der. Bakar, bakar tanıyamaz. Çünkü hepsinin geyimleri aynı. En nihayet arkalarından biri güldü. Tanıdılar genni nişanlardan. En fazla nişan ondaydı. Koşturdu babası, annesi kucaklaştılar.

Geldi hepsi şeytanların kemanecileri, çalgıcıları da; başladı çalgılar, ahgamlar, yeme içmeler. Padişah her yönü ile sifıra döndü. Ne şanı galdı ne şerefi. Ahgamlar, çalgılar, kemaneler devam etti sabaha gadar. Evlendirdiler genleri.

Onlar onda galdı, biz bunda...

KAYNAK KİŞİ

Kaynak Kişi: Ali İbrahim Basma
Doğum Yeri-Tarihi: Aytotoro- 1933
İşi: Rençber
İlkâmet adresi: Yeni Boğaziçi

MANİLER

Selma BEŞBAŞ

Garanfil evlek evlek
Dadandı gâra leylek
Kışın beraber idik
Yazın ayırdı felek

Bahçalarda patlıcan
Ekşimiştir afacan
Ben başka yar alacam
Sen galacan perişan

Gidiyorsun galasın
Canıma var olasın
Edeceğim ben seni
Kapuda ağlayasın

Gidiyorsun gidesin
Gidipte dönmiyesin
Edeceğim ben seni
Bana bardon edesin

Dikili daşın kenarı
Dizimde yedin narı
Benden başka seversen
Yetişmeyesin her narı

Yar mevladan umayım
Beyaz gumru olayım
On gecede bir olsun
Goynunda bulunaydım

Deniz gibi dalgalı
Bögün gönlüm sevdalı
Yenile bir yar sevdim
Onunda başı sevdalı

Yasemini dizerim
Dülbent ile düzerim
Seni sevdim seveli
Mecnun oldum gezerim

Hanaydan indim düze
Suyu goyar mergize
Allahım nasip etsin
Oturahım diz dize

Guya indim derindir
Çıksam üstü serindir
Üç güzelin bir tanesi
Ancak oda benimdir

Demetleri darışık
Küsisek barışırık
Yakın vakta kadar
İnşallah barışırık

Garanfil demet ilan
Söyliyeyim nöbetilan
Beni yardan ayıran
Dilensin sepet ilan

Gökte uçar gırlangıç
Ganatları hınçahınç
Beni yardan ayıran
Gan kussun avuç avuç

Dağda kekligim ötsün
Ötsün tüğünü döksün
Vasiyet ettim yâre
Ölü suyunu döksün

Gökte uçan arıdır
Ganatları sarıdır
Beni yardan ayıran
Bir orospu garıdır

Zeytin yaprağını dökmez
Muabbet candan gitmez
Maddem ben seni sevdim
Alanlar hayır etmez

Garanfilsin bibersin
Sen alemden dilbersin
Sana gönül veremem
Misafirsin gidersen

Ah alayım alayım
Boynuna dolanayım
Kucağının içinde
Can vereyim galayım

Bahçalarda sarmısak
Sarım sarım sarılısak
İkimiz bir arada
Sarılısak da bayılısak

Altın diş goydum ağzıma
Bendo taktım bağzıma
Sen beni beğenmezsen
Köpek sıçsın ağzına

Leymosonun ovası
Su doludur govası
Yar bülbül olsa gerek
Goynumdadır yuvası

Mağusa galesinde
Gâr yağdı kalesine
Yâri melhem etsinler
Gönlümün yaresine

Cebimdeki mendilin
Uçları düğüm düğüm
Sigaramın içine
Sigarmısın sevdiğim

Menekşe hane hane
Topladım dane dane
Yenile bir yar sevdim
Kıbrısta bir dane

Enginar oyamadım
Dadına doyamadım
Onbir ay sevda çektim
Bir gece saramadım

Dere gelir sayılır
Çakılları sayılır
Öptükçe gerdanımı
Gucağımda bayılır

Portakalın dilimi
Uçurttum bülbülümü
Çıksam dağlar başına
Çağırısam sevgilimi

Menekşe hanelensin
Su serpin tazelensin
Eğil bir şeftali (öpücük) ver
Yüreğim tazelensin

Nar gibin oyulasın
Denizde boğulasın
Bir mubarek akşamı
Goynumda uyuyasın

Çorabımın mestinde
Nizanım var üstünde
Allah canımı alsın

Çorabımın mestinde
Nişanım var üstünde
Allah canımı alsın
O, güzel göğsünde

Gideyim öz edeyim
Yolunu bekliyeyim
Sana benzeyen yoktur
Seni neye benzedeyim

Giderim özün yoktur
Bir tanem sözün yoktur
Bütün Kıbrısı gezdim
Sana benzeyen 1 tane yoktur

Kaynak Kişi: Rahme Yusuf (Hüseyin)

Yaş: 78 (Doğum 1909)

Yer: Muttayağa (Mutluyaka)
(Lapta)

MANİLER

Derleyen

Öcal ERTEN

Garafinim düz beyaz
Gibleden eser ayaz
Bu yıl ayrıca düştük
Mektubunu sıkca yaz

Ovalarda pırasa
Yaprağına kar yağsa
Kızlar kocası kalıp
Sakallıya yalvarsa

Dere boyu muşama
Leymosundan kız alma
Leymosunun kızları
Dokuz kocadan kalma

Dama çıktım arapçık
Başakları karacak
Eğer gönlün varsa
Al bohçayı yola çık

Dama çıktım dam değil
Penceresi cam değil
Gidi deysun gızı
Aldanacak mal değil

Kendir tabakta bal var
Oğlan anama yalvar
Eğer anam vermezsa
El aç allaha yalvar

Bayanla bay yanyana
Sevişirler can cana
Sütler gaymak bağladı
Gelin sabah çayına

Sıra sıra kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Seni benden alanlar

Ben bir deste gamışım
Kabına dayanmışım
İster al ister alma
Anlına yazılmışım

Bahçalarda böğrülce
Oynar gelin görümce
Kimse beni geçemez
Manilere gelince

Karpızı bıçakladım
İçine su sakladım
Yarı yanımda sanıp
Yastığı kucakladım

Bahçalarda kereviz
Çok eski dünürüz biz
Sözlerime aldırma
Benim yüreğim temiz

Cebimde guru üzüm
Nerde kaldı sözün
Madem mani bilmezsin
Vazgeç be iki gözüm

Bu yazı yazı değil
Elim terazi değil
Seni yalnız gomaya
Gönlüm hiç razı değil

Dama çıktım dam titrer
Parmak kestim can titrer
Ben karşına çıkınca
Elin ayağın titrer

Kemanem perdelidir
Yar sevmeyen delidir
Zalim bir dünürüm var
Garının emrindedir

Kemanemin telinden
Kimse bilmez halimden
Aşık olmayınca
Anlaşaman dilimden

Ağzlar tatlı olsun
Doğanlar bahtlı olsun
Bir tanecik yarım
Her gün mutlu olsun

Ağarmış saçlarına
Morarmış gözlerine
Kalkda yer ver
Kendinden yaşlısına

Çanağa koydum noru
Girme'de sular boru
Kadınlar rahat yaşar
Erkekler çeker zoru

Ata binen ağadır
Geri kalan yayadır
Kömür gözlü sevdiğim
Bu maniler sağadır

Sarılar giyer idim
Ben sevda bilmez idim
Sevda ateşten gömlek
Bileydim giyemez idim

Duvar odam sıvalı
İçi bülbül yuvalı
Böyle güzel görmedim
Ben anamdan doğalı

Yağmur yağar sulanır
Gözyaşlarım bulanır
Biricik sevgilim
Etrafımda dolanır

Dağın ardı yakacak
Vapur doldu kalkacak
İki gönül bir olsa
Ana baba napacak

Oğlumun adı Recep
Günü buldu gelecek
Anamın göñnü oldu
Beni sana verecek

Kıbrıs'ta kerpiç evler
Bahçesinde Zümbüller
Gönül veren her aşık
Yarın yolunu gözler

KAYNAK KİŞİLER

İljâl Yükselenler 1944 Vadili
Emine Buhunç 1920 Huhu-Baf
Emine Süleyman 1911 Lefkoşa
M. Hasan 1934 Leymosun

Maniler... Maniler... Maniler... Maniler... Maniler...

MANİLER★

Derleyenler
Hasan BULUNÇ
Yeliz ÖZDOYMUŞ

Derleyenler
Hasan EKMEKÇİ
Engin ANIL

Sahatım düştü yere
Garişti gazellere
Benim bu deli gönlüm
Alıştı güzellere

Gız saçların ne uzun
Gece gündüz ben ördüm
Sevip sevip dönmeyi
Vallahi sende gördüm.

Kaynak kişi: Nemika Vudalı
Yaş: 60

İkâmet: K. Kaymaklı

Don yağı şişelerde
Ne beklen köşelerde
Seni bana vermezler
Bekleme köşelerde

İki tahta arası
Buldum Mısır parası
Gız isdedikten sonra
Ne bok yeycek anası

Elmalarım beş oldu
Yüreğim ateş oldu
Şükür olsun Tanrı'ya
Kıymet bana eş oldu

Oturduk galdık
Fikire daldık
Eller gocaya vardı
Biz evde galdık.

Kaynak kişi: Emine Bulunç
Yaş: 65

İkâmet: Lefkoşa

Sarı çifti koşarlar
Ensesinden okşarlar
Yeni yar bulunca
Eskisini boşarlar
* * *

Yaş naneyi kurutma
Sakin beni unutma
Her aklına gelince
Gözyaşını durdurtma
* * *

Penceresi al candan
Dudakları bal candan
Al tüfeği vur beni
Kurtulayım bu candan
* * *

Verin udu çalayım
Teli koptu bağlayım
Yarimden mektup gelmez
Okuyayım ağlayayım.
* * *

Denizin dibi var mı?
Ucu bucağı var mı?
Etişdim seni sevdim
Bunun ilacı var mı?

KAYNAK KIŞILAR

İsim : Laika Ahmet Özkabraman
Meslek : Ev hanımı
Doğum yeri : Limasol
Doğum tarihi : 1938
İkâmet : Serhatköy

Hasan Bulunç: Has-Der Teknik İşler Sorumlusu.
Yeliz Özdoymuş: Has-Der üyesi. Öğrenci.
Engin Anıl: Has-Der Yönetim Kurulu üyesi. Öğretmen.
Hasan Ekmekçi: Has-Der Yönetim Kurulu üyesi. Öğretmen.

MANİLER

Derleyen

Hasan EKMEKÇİ

Masada taze hıyar
Altın bıçakla soyar
İkimizin boyu bir
Ayırmaya kim giyar

Garşımda oturanlar
Sevdamı artıranlar
Bana nesihat versin
Sevdadan gurtulanlar

Garşımdadır görürüm
Sevdasıyla yürürüm
Bu sevda büyük sevda
Dayanamam ölürüm

Damdan dama ip gerdim
İpekli mendil serdim
Gidi gahbenin gızını
Candan yürekten sevdim

Denizde gara balık
Okkalıktır okkalık
İsderim konuşayım
Aramız galabalık

Ay doğar mavi mavi
Rüyamda gördüm yarı
Ya muhammed ya Ali
Gavuşdur iki yarı

Çağırdım nedim nedi
Seslendi nedir dedi
Gökden beş elma düşdü
Ben soydum yarım yedi

Uzadım gamış gibi
Yaprağı gümüş gibi
Goybundaki memeler
Turfanda yemiş gibi

Gidin bulutlar gidin
Yarime selam edin
Yarım uykuda ise
Uykusunu helal edin

Gidiyorum galasın
Yat dizime uyuyasın
Benden başga seversen
Sarıp da solasın

Garşı garşı kilseler
Yarı bana verseler
Üç gün üç gece yatsak
Sabahdan öldürseler

Portokal atışalım
Küsüsak barışalım
Dünyada gavuşmadık
Ahredde gavuşalım

Denizin dibi gumdu:
Balığın sırtı puldur
Herkes sevdiğine
Hem esirdir hem guldur.

Minarede ezanlar
Guran okur hocalar
Şimdi gızlar fındıkcı
Ne yapşınlar oğlanlar

Susadım su isterim
Su yolunu gösterin
Su değil, benim derdim
Yar yolunu gönderin

Aldım altın makası
Biçdim sevda yakası
Benden başga seversan
Teneşire yatasın

Ah ettim aralandı
Yüreğim yaralandı
Yetiş sevgili yarım
Mezarım tahdalandı

Al geydim alsın diye
Mor geydim sarsın diye
Yare mektup yolladım
Durmasın gelsin diye

Denizin dibi gaya
Cemalin benzer aya
Bende takat galmadı
Günleri saya saya

İndim derede durdum
Bir çif güvercin vurdum
Gençliğime pek yazık
Aşğından verem oldum

Garanfilim mor olsun
Etrafı sümbül olsun
Benden başga seversen
İki gözün kör olsun

Mor ilik mavi düğme
Yine girdin galbime
Her girdikçe galbime
Gan damlar ciğerime

Pencereden ay doğdu
Ben sandım sabah oldu
Yarimin sevdasından
Olan aqlım gayboldu

Ben bir altın iğneyim
Sen söyle ben diyeyim
Senden başga seversan
Yataklarda inleyim

Giderim bende bende
Bir elmam galdı sende
Ayva gibi sarardım
Din iman yok mu sende.

Garanfilim neredesin
Halimden bilmez misin
Derdinden kiprit oldum
Merhamet etmez misin

Şu gelen arı mıdır
Ganağı sarı mıdır
Beni yarden ayıran
Bir kötü kadın mıdır

Kaynak kişi: Behiye Muharrem
D.Tarihi-Yeri: 1915, Kasaba-Baf
İkamet yeri: Alayköy

Denize dalacağım
Bir balık alacağım
Uç güzelin içinden
Ben seni alacağım

Bağa endim üzüm yok
El yarınde gözüm yok
Ben yarimi küsdürdüm
Barışmaya yüzüm yok

İndim dere başına
Bir kız çıktı garşıma
Keşge sevmez olaydım
Neler geldi başıma

Bahçe bahçe gezerim
İnci mercan dizerim
Ben yarimi gaybettim
Deli gibi gezerim

Gadife saplı bıçak
Sapından dutulacak
Erkeklerin günahı
Gızlardan sorulacak

Patlıcanın dolması
Tabağa gurtarması
Her gızın harcı değil
İstedğini alması

Zeytin yaprağını dökmez
Muhabbet candan gitmez
Bu gözler seni gördü
Başkasında hayır etmez

Çiğ südden gaymak olmaz
Esmere doymak olmaz
Eğil bir şeftali ver
Yolcuyum durmak olmaz

Nar ağacı nar versin
Versin de yüklenmesin
Selam edin o yare
Gelsin büyüklenmesin

Yazın defderler dolsun
Yüreğim rahat olsun
Gelsin yarım göreyim
Günde bir defa olsun

Küp içinde yumurta
Baba beni unutmama
Eğlenirsen gelmeye
Gözyaşını durdutmama

Yol içinde durayım
Sen çağır ben varayım
Sen dururken bir tanem
Ben kime yalvarayım

Patlıcan haşlanır mı
Yaprağı daşlanır mı
Ne çekdim ta seveyim
Ellere başlanır mı?

Ah eddim aralandı
Yüreğim yaralandı
Yetiş sevgili yarım
Mezarım tahdalandı

Ah eddim ahlar bana
Yıl oldu günler bana
Ben gençliğimi çürüdüüm
Eller ne yapdı bana

Garanfilim mor olsun
Etrafı zümbül olsun
Beni yarden ayıran
Cenneden sürgün olsun

Bahçe bahçe gezerim
İnci mercan dizerim
Ben yarimi gaybeddim
Deli gibi gezerim

Bahçede tay otlanır
Sevdaya kim gatlanır
Yüreğimin ateşinden
Havalar bulutlanır

Yeşil ipek bükeyim
Derdimi kime dökeyim
Yarden gelen mektubu
Kefenime dikeyim

Gökte yıldız sayılmaz
Çiğ yumurta soyulmaz
Gasaba gızlarının
Cilvesine dozulmaz

Gökte yıldız yüz altmış
Mevlam neler yaratmış
Alemi çerden çöpten
Yari nurdan yaratmış

Bu ay doğar şöyleden
İkindinden öğleden
Rengini gülden almış
Kokusu menekşeden

Ay doğar ayan ayan
Yollara düşdüm yayan
Yarimden ayrı düşdüm
Dayan yüreğim dayan

Ay aydıdır geceler
Kapansın pencereler
Hiç aklına gelmez mi
Buluştüğümüz geceler

Derelerde gum gaya
Cemalin benzer aya
Bende takat galmadı
Günleri saya saya

Garanfilim morunan
Ekmek yedim norunan
Baban seni vermezsa
Gaçıracam zorunan

Garanfilim gırmızı
Sevdim bakkal gızı
Anan seni vermezsa
Yakacağım Gıbrısı

Patlıcanı soyamadım
Tadına doymadım
Kenarında gezdirdim
..... goyamadım

Patlıcanın dilimi
Bıçak kesti elimi
Sağ yanım yasdik isder
Sol yanım sevgilimi

Çekmecemin kilidi
Üstün toz бүrүdү
Alacaksan al beni
Garib gönlüm çürüdү.

HABERLER

Has-Der Genel Kurulu

Etkinliklerimiz

HAS-DER GENEL KURULU YAPILDI

Halk Sanatları Derneği'nin XII. Olağan Genel Kurulu 21 Ocak 1990 tarihinde yapıldı. Yönetim Kurulu ile diğer organlardaki görev bölümleri şu şekilde gerçekleştirildi:

Yönetim Kurulu

Kani Kanol (Başkan)
 Mehmet Birinci (Sekreter)
 Öcal Ertem (Sayman)
 Engin Anıl (Basın-Yayın ve Müzik kolu sorumlusu)
 Göksel Gürpınar (Çocuk Kulübü Sorumlusu)
 Hasan Ekmekci (Halk Dansları Sorumlusu)
 İlker Özova- Ahmet İyiyürek (Üye, Özlük ve Sosyal İşler Sorumlusu)
 Hasan Bulunç (Dergi pazarlama ve teknik işler sorumlusu)

Denetleme Kurulu

Ali Nebih, Tuncer Bağışkan, Fatma Avni ve Özalp Nailler.

Disiplin Kurulu

Fatma Güven, Ayşe İnönü, Kezban Kavaz ve Ayperi Kırdığ.

Demeğin Kolları ve Sorumluları

Çocuk Kulübü: Semra Yalçın
 Stilize Halk Dansları Kolu: Fatma Güven ve Tijen Cevat
 Eğitim Kolu: Fatma Avni
 Tiyatro Kolu: Ali Nebih
 Araştırma, Derleme ve Uygulama Kolu: Özalp Nailer
 Demirbaş Kolu: Ayşe İnönü
 Dergi Kolu: Tuncer Bağışkan ve Ertan Öztekin.

HAS-DER TİYATRO KOLU'NUN FAALİYETİ

"Bencil Dev" çocuk oyunu

25 Mayıs (12-13 Haziran) Has-Der Çocuk Kulübü Tiyatro Kolu, Lefkoşa Belediye Tiyatrosu'nda "Bencil Dev" isimli çocuk oyununu sundu. Oyun günümüzde sağlıksız şehirleşmenin sonucu olarak, her geçen gün çocukların azalan oyun alanlarını ve onların büyüklüklerine seslenişlerini konu ediyor. Tiyatroda yaşları 6-13 arasında olan 15 çocuk görev aldı. Oyunu Oscar Wild'in aynı isimli öyküsünden esinlenerek Bilgin Adalı yazdı. Yönetmenliğini Semra Yalçın'ın yaptığı oyunda, efekti, yine oyuncu çocuklardan Kemal Akbulut ve Aydın Aksu gerçekleştirdi.

HAS-DER PİKNIKTE

HALK SANATLARI DERNEĞİ bünyesinde dayanışma ve kaynaşma gezisi yapıldı. 10 Haziran 1990 tarihinde yapılan geziye aktif elemanların yanı sıra anne ve babaların katılımı, özlenen "HAS-DER AİLESİ" olgusunun büyük bir ölçüde gerçekleşme yolunda olduğunu gösterdi. Kalkanlı Pınarına (Emir Suyu) gerçekleştirilen gezide çeşitli yarışmaların yanı sıra Has-Der Pop Folk Orkestrası da birbirinden güzel şarkılarıyla orda bulunanları coşturdu.

HAS-DER'İN ÇAY PARTİSİ

11 Mayıs 1990 tarihinde, HAS-DER Çocuk Kulübü Yararına Mücahitler Sitesi'nde bir çay partisi düzenlendi. Çocuk Kulübüne üye çocukların velilerinin öncülüğünde düzenlenen partide, çeşitli etkinliklere yer verildi. Kulübün küçükler halk oyunları ekibi, çocuk korusu ve tiyatrosu çalışmalarından örnekler sundular. Partide ayrıca, Has-Der Pop Folk Orkestrası bir dinleti sundu. Mücahitler Sitesinin devmalı orkestrası Neptün Üner ve arkadaşları da partive renk kattı.

Has-Der Küçükler ekibi

Diger Kültür-Sanat Etkinlikleri

"3572 MİL KARE KIBRIS" SERGİSİ

Maraş Emek Tiyatrosu Kültür Derneği elemanlarından Mehmet Ulubatlı ile Alper Susuzlu'nun ortaklaşa yaptıkları "3572 mil kare Kıbrıs" adlı eser, ocak ayı içerisinde Rum kesimindeki Mağusa Kapısı Kültür Merkezi'nde sergilendi. On metrelik bir tuval üzerine yapılan eser, Kıbrıs'ın Neolitik döneminden günümüze dek geçirdiği evreleri ve tarihe geçen ilginç olayları konu alıyordu.

FOLKLOR ŞÖLENİ DÜZENLENDİ

Başkanımız Kâni Kanol, Has-Der'in katılım ödülünü Gençlik Dairesi Müdürü Güner Burgul'dan alırken

16-17 Şubat 1990 tarihlerinde, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Gençlik Dairesi tarafından folklor şöleni düzenlendi. 16 Şubat gecesi yapılan gösteri Gençlik Dairesi ekipleri tarafından gerçekleştirildi. 17 Şubat gecesi yapılan gösteriyi ise Gençlik Merkezi, HAS-DER- GÜSAD, DES-DER, AKSAD ve Girne, Lapta, İskele, Mağusa, Gönyeli ve Akdoğan Belediye ekipleri gerçekleştirdi.

Gösteriye katılan ekipler, 28 Mart günü Kantara'da düzenlenen "3. Gençlik Pikniği"ne katıldılar.

HALK DANSLARI YARIŞMASI YAPILDI

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği "V. Derneklarası Halk Dansları Yarışması", 24 Şubatta gerçekleştirildi. Yarışmaya Doğu Akdeniz Üniversitesi, Türk Öğretmen Koleji, Geçitkale Belediyesi, Zümrütköy Spor

Kulübü ve Mağusa, İskele ve Değirmenlik Belediyelerine bağlı ekipler katıldı. Yarışmada, birinciliği Mağusa Belediyesi, ikinciliği Türk Öğretmen Koleji ve üçüncülüğü ise İskele Belediyesi aldı.

Yarışmada birinci gelen ekibe, bayan Meral Eroğlu tarafından 3 milyon Türk Lirası bağışta bulunuldu.

GASAD GENEL KURULU YAPILDI

GASAD Olağan Genel Kurulu 19 Ocak 1990 tarihinde gerçekleştirildi. Yapılan seçimle Yönetim Kurulu Başkanlığı'na Vasfi Candan getirildi. Yönetim Kurulu'ndaki diğer görevlereyse şu üyeler seçildi: As Başkan Vamık Ekeröğlu, Sekreter Perihan Korel, Mali Sekreter Olgun Emirzade, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu Salih Şoforoğlu, Kültür ve Sanat İşleri Sorumlusu Hüseyin Ulubatlı ve Sosyal İşler Sorumlusu Hasan Özkızan.

LEFKOŞA BELEDİYE TİYATROSUNUN ETKİNLİKLERİ

"Ayın Fendi avcısı yendi" oyunu

Lefkoşa Belediye Tiyatrosu, "Dünya Tiyatrolar Günü" ile Lefkoşa Belediye Tiyatrosu'nun kuruluşunun 10. yılı dolayısıyla "10. yıl" oyununu mart ayı içinde sahnelledi. Oyun, Lefkoşa Belediye Tiyatrosu'nun onyıldık sahnellediği 24 oyunu konu alıyordu.

Dünya Tiyatrolar günü dolayısıyla, Lefkoşa Belediye Tiyatrosu, Kıbrıs Türk Tiyatrosuna uzun yıllar emek veren Yücel Köseoğlu ile Kemal Tunç'u, yılın onur sanatçıları olarak ödüllendirdi.

Lefkoşa Belediye Tiyatrosu, mart ayı için de, çocuklara yönelik etkinlikler çerçevesinde "Ayın Fendi Avcısı Yendi" adlı çocuk oyununu sahnelledi. Tiyatro sanatçısı Osman Alkaş'ın yönettiği oyunun Muharrem Buhara tarafından yazıldığı açıklandı.

Dünya Tiyatrolar günü dolayısıyla bir basın bildirisi dağıtan Lefkoşa Belediye Tiyatrosu, K.K.T. Cumhuriyeti Meclisinde çıkartılan ve tiyatro eğitimi görmemiş kişilerin tiyatro sanatçısı sayılmalarını öngören yasayı eleştirdi ve bu olayı "Meclis eliyle tiyatromuz katledildi" olarak nitelendirdi.

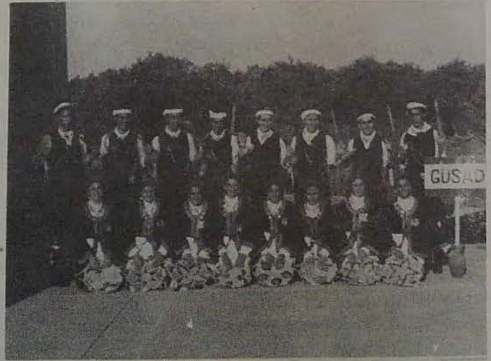
ONUNCU FOLKLOR ŞÖLENİ

Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun her yıl düzenlediği folklor şöleninin onuncusu, 27-30 mart tarihleri arasında Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirildi.

Şölenle, çeşitli derneklerle okullarda halk dansı oynayan çocuklardan oluşan çocuk ekibi gösteriler sundu. Türkiye'yle Kıbrıs halk danslarıyla süren şölenle "kız sana nişan geliyor" adlı folklorik skeç sahnelendi. Kıbrıs halk ağızıyla oynanan oyunun, daha önce oynanan skeçlerin ufak bir varyasyonu olduğu gözlemlendi.

GÜŞAD TÜRKİYE'DE

GÜŞAD, 24-25 mart tarihleri arasında Türkiye'nin Tokat şehrinde yapılan "Gençlik Merkezlerarası Halk Oyunları Final Yarışması"na konuk ekip olarak katıldı. GÜŞAD, Halk Dansları Dernekleri Federasyonu'nun çalışmaları çerçevesinde çekilen kurayla Tokat'a girmeye hak kazanmıştı.

"Güşad" ekibi

GENÇLİK MERKEZİ KASET ÇIKARTTI

Gençlik Merkezi çocuk korusuyla Girne Gelişim Orkestrasının işbirliğiyle hazırlanan "Hayö. Merkeze" adlı çocuklara yönelik müzik kaseti mart ayı içinde satışa arz edildi.

ALPER SUSUZLU'NUN BAŞARISI

Karikatür ve resim sanatçısı Alper Susuzlu, Ankara film şenliği çerçevesinde düzenlenen karikatür yarışmasında "Başarı Ödülü" kazandı.

HÜSEYİN ÇAKMAK'IN BAŞARISI

Karikatür sanatçısı Hüseyin Çakmak, mart ayında İtalya'da 15'inci gerçekleştirilen "Tolentino Karikatür Bienali"ne karikatürleriyle katıldı. Hüseyin Çakmak'ın bir eseri Bienal albümüne alındı.

FOTOĞRAF SERGİSİ

Cumhurbaşkanı Sn. Rauf Raif Denktaş'ın kişisel fotoğraf sergisi 15 Mart 1990 tarihinde tarihi Derviş Paşa Konağı'nda açıldı. Sergide teşhir edilen fotoğraflar izleyiciler tarafından ilgiyle izlendi.

Tarihi Derviş Paşa konağındaki sergiden bir köşe

İLKOKULLARARASI HALK DANSLARI YARIŞMASI

Kültür Bakanlığı tarafından her yıl düzenlenen İlkokullararası Halk Dansları yarışması 10 mart 1990 tarihinde gerçekleştirildi. Her yıl olduğu

gibi bu yıl da kargaşa ve jüriye karşı hoşnutsuzluklar devam etti. Yarışmaya katılan beş ekipten birinciliği Küçük Kaymaklı İlkokulu, ikinciliği Şehit Ertuğrul İlkokulu ve üçüncülüğü ise Yeni İskele Şehit İlker Kartel İlkokulu kazandı.

DEĞİRMENLİK SANAT DERNEĞİNDE YANGIN

29 Mar. 1990 tarihinde Değirmenlik Sanat Derneği'nin kütüphane bölümünde yangın çıktı. Yangın, derneğin bir kısmıyla kütüphanedeki tüm kitapların yanmasına neden oldu. Bölge sakinleri, yangının kundaklama sonucu çıktığı iddiası üzerinde durdular.

DÜNYA MÜZELER GÜNÜYLE HAFTASI UNUTULDU

Dünyada ve 1986 yılından itibaren de Kuzey Kıbrıs'ta geleneksel olarak kutlanan "18 Mayıs Müzeler Günü" ile "18-24 Mayıs Dünya Müzeler Haftası"nın, Kıbrıs'ta Eski Eserler ve Müzeler Dairesi tarafından unutularak kutlanmaması sert eleştirilere neden oldu.

Dünya Müzeler Haftası dolayısıyla bir bildiri yayımlayan Kıbrıs Türk Turist Rehberleri Birliği Yönetim Kurulu, Eski Eserler ve Müzeler Dairesinin görevlerini yapmayan bir Daire durumuna düşürüldüğünü açıkladı. Kıbrıs'ın Başkenti Lefkoşa'da bir arkeoloji müzesinin bulunmasını ve şehir dokusunun süratle bozulduğunu gündeme getiren Rehberler Birliği, tanıtımadaki beceriksizliklere, müzelerin açılmayışına, çevre kirliliğine, bozulup yıkılan eski eserlere, eski eser alanlarının pisliliğine, tanıtıcı levhaların bulunmayışına, üniformasız müze bekçilerine ve tanıtıcı broşür eksikliğine dikkati çekti.

Bildirinin sonunda ise; Dünya Müzeler Haftasına önümüzdeki yıldan itibaren uluslararası boyut kazandırılması ve haftanın yaygın tanıtma etkinlikleriyle kutlanması dileğinde bulunuldu.

HAS-DER SANAYİ FUARINDA

KKTC Uluslararası Sanayi Fuarı süresinde gösterilerde bulunan Kültür-Sanat Dernekleri arasında Has-Der de vardı. 31 Mayıs 1990 tarihinde Has-Der halk dansları ekibinin 20 dakikalık gösterisinden sonra sahneye gelen Has-Der Pop-Folk orkestrası izleyenler tarafından hayranlıkla izlendi. Bu arada halk da zaman zaman orkestranın çalıp söylediği parçalara kendiliğinden katıldı. On kişilik bir ekipten oluşan Has-Der Pop-Folk orkestrası yaklaşık 1 yıldır çalışmalarını sürdürüyor.

Demeğlimizin Pop-Folk Orkestrası bir gösteride

KIBRIS AŞEVİSİ AÇILDI

Etnoğrafik eski eser koleksiyoncusu Aziz Damdelen, Gönyeli'de müze nitelikli "Otantik Kıbrıs Aşevisi"ni 5 mart tarihinde açtı. Açılıştta Has-Der ve Gençlik Merkezi ekipleri birer gösteri sundu.

Binada açılan "Geleneksel Kıbrıs ev eşyaları ve aletleri sergisi" bir ay süreyle halka açık bulunduruldu. Serginin, Aziz Damdelen ile araştırmacı-yazar Mustafa Gökçeoğlu'nun uzu

sürelî çalışmalarıyla gerçekleştirildiği açıklandı.

23 NİSAN ÇOCUK ŞENLİĞİ

Türkiye'de her yıl düzenlenen 23 Nisan çocuk şenliklerine Kurtuluş, Özgürlük, Bostancı, Yeşilyurt ve Lefke İlkokullarından oluşturulan 24 kişilik bir öğrenci grubu katıldı. Halk Dansları ekibindeki kız öğrencilere yemeni yerine şal örtülmesi dikkati çekti; eleştirilene neden oldu.

MASAL VE NİNNİ DERLEME YARIŞMASI

Kıbrıs Gazetesi tarafından Kıbrıs Türk Masal ve Ninni Derleme Yarışması düzenleneceği bildirildi. Ödüllü Yarışmada birinciye 300 bin, ikinciye 250 bin ve üçüncüye 200 bin Türk Lirası ödül verileceği açıklandı.

TÜRKİYE'DE FESTİVAL

Karşıyaka Belediyesi (Türkiye) özel Çankaya Lisesi'nin 1-6 Haziran 1990 tarihleri arasında İzmir'de düzenlediği İzmir Uluslararası Çocuk Halk Dansları Festivaline Kıbrıs'tan İskele İlker Karter İlkokulu Halk Dansları topluluğu katıldı. Festivale birçok yabancı ülke halk dansları toplulukları da davet edilmişti.

PERŞEMBE SOHBETLERİ

Kuruluşunu kısa bir süre önce gerçekleştiren Kıbrıs Türk Sanatçı ve Yazarlar Birliği, "Perşembe Sohbetleri" adını verdiği ve onbeşte bir yapaçakını duyurduğu sohbet toplantılarının ilkinin 7 Haziran'da Has-Der Lokalinde gerçekleştirildi. 25 civarında sanatçı, yazar ve sanatseverin katıldığı toplantıda ilk konuk olarak Araştırmacı Yazar Sayın Harid Fedai "Yüzyılın başında Kıbrıs Türk yazın sanatçıları" hakkında bilgiler verip örneklemeler yaptı. Konuşma sırasında Sn. Kutlu Adalı, Haşmet M. Gürkan ve Hizber Hikmetağalar'ın verdikleri ekbilgilerle toplantı canlı bir şekilde 23.30 kadar sürdü.

**Bu sayının çıkmasında
katkıda bulunan
aşağıdaki kuruluşlara
teşekkür ederiz**

**Top Shop
Birinci Ticaret Sti.
Repa Ltd.
Anıl Spor
İnce Elektronik
M.Damdelen Ltd.
İnce Gümrükleme
Iřıl Reklâm**

